

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

İMAM MÂTURÎDÎ VE NÜBÜVVET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI

Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN

HAZIRLAYAN

Kenan GİLGİL

ELAZIĞ 2008

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

İMAM MÂTURÎDÎ VE NÜBÜVVE ANLAYIŞI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez / / tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman
Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN

Üye

Üye

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nu n / / tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ
Doç. Dr. Ahmet AKSİN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
ÖNSÖZ	VII

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu	1
II. Araştırmanın Amacı	1
III. Araştırmanın Yöntemi	1
IV. İmam Mâturîdî'nin Kelâmî Yönü	2
V. İslam'da Nübüvvet	3

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM MÂTURÎDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	5
1.1. Mâturîdî'nin Hayatı	5
1.1.1. Mâturîdî Kimdir	5
1.1.2. Mâturîdî'nin Yetiştği Coğrafi ve Siyasi Ortam	7
1.1.3. Mâturîdî'nin Yaşadığı Çağda Dini ve Fikri Akımlar	9
1.1.3.1. Selefiyye	9
1.1.3.2. Mutezile	11
1.1.3.3. Eşariyye	13
1.2. Mâturîdî'nin Eserleri	15
1.2.1. Kelam ve Mezhepler Tarihi ile İlgili Eserleri	15
1.2.1.1. Kitâbü't-Tevhîd	15
1.2.1.2. Kitâbü'l-Makalât	15
1.2.1.3. er-Red ale'l-Karâmita	15
1.2.1.4. Kelam ve Mezhepler Tarihi ile İlgili Diğer Eserleri	16
1.2.2. Fıkıh ve Usûlü Fıkıh ile İlgili Eserleri	16
1.2.3. Tefsir ve Kıraat ile İlgili Eserleri	16
1.2.3.1. Te'vilâtü'l-Kur'ân	16
1.2.3.2. Risâle fi mâ lâ yecûzu'l-vakfu aleyhi fi'l-Kur'ân	17

İKİNCİ BÖLÜM

NÜBÜVVET KAVRAMI	18
2.1. Nübüvvet Kavramının Tanımı	18
2.1.1. Nebi ve Resul Kavramlarının Sözlük Anlamları	18
2.1.2. Nebi ve Resul Kavramlarının Terim Anlamları	19
2.2. Kur'ân-ı Kerim'de Nübüvvet Kavramı	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMAM MÂTURÎDÎ'NİN NÜBÜVVET ANLAYIŞI	24
3.1. Nübüvvet Anlayışı	24
3.1.1. Nübüvvetin ispatı	24
3.1.2. Nübüvvetin Gerekliliği	28
3.1.2.1. Nübüvvetin Aklen Gerekliliği	28
3.1.2.2. Nübüvvetin Naklen Gerekliliği	31
3.1.3. Nübüvvet ve Vahiy	31
3.1.3.1. Vahiy Kavramı	32
3.1.3.2. Allah-Peygamber Diyalogu	32
3.1.3.3. Peygamberlerin Haberi	36
3.1.4. Nübüvvet ve Akıl	38
3.1.5. Nübüvvet ve Mucize	41
3.1.5.1. Mucizenin Sözlük ve Terim Anlamı	43
3.1.5.2. Mucizenin Nübüvvete Delaleti	46
3.1.5.3. Mucize Çeşitleri	47
3.1.5.3.1. Akli Mucizeler	48
3.1.5.3.2. Hissi Mucizeler	49
3.1.5.4. Diğer Peygamberlerin Mucizeleri	52
3.2. Peygamberlerin Ortak Görevleri	54
3.2.1. Tevhide Çağrı	54
3.2.2. İnsanlara Örnek Olmak	57
3.3. Peygamberlerin Sıfatları	59
3.3.1. Sıdk	59
3.3.2. Emanet	60
3.3.3. İsmet	62
3.3.4. Tebliğ	66

3.3.5. Fetanet	72
----------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İMAM MÂTURÎDÎ'DE NÜBÜVETİN NİTELİKLERİ	74
4.1. Nübüvvetin Temel Özellikleri	74
4.1.1. Nübüvvetin Vehbi Olması	74
4.1.2. Nübüvvetin İnsanlar Arasından Birisine Verilmesi	77
4.1.3. Nübüvvetin Mesajlarının Evrensel Olması	86
4.2. Toplumların Nübüvvet Olan İhtiyacı	88
SONUÇ	91
BİBLİYOGRAFYA	93
ÖZGEÇMİŞ	99

KISALTMALAR

a. g. e	: adı geçen eser
a. s	: aleyhisselam
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: bin
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: hicri
haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazreti
krş.	: karşılaştırmalı
mad.	: maddesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nşr.	: neşr eden
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
S. A. V.	: Sallallahu Aleyhi Vessellem
say.	: sayı
thk.	: tahkik eden
trc.	: tercüme eden
ty.	: tarih yok
v.b.	: ve benzeri
vr.	: varak
yay.	: yayınları

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****İmam Mâturîdî ve Nübüvvet Anlayışı****Kenan GİLGİL****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı****Kelâm Bilim Dalı****2008, Sayfa: X + 99**

İslam’da nübüvvet konusu, Allah’ın varlığı ve birliği ve ahiret inancında an sonra üçüncü önemli konudur. Çünkü bütün ilâhî emirler ve yasaklar bu kurum aracılığıyla insanlığa bildirilmektedir. Zaman içinde insanların peygamberler hakkındaki merakları, mevcut bilgilere nesiller boyu yeni ilaveler getirmiştir. Bu ilaveler kutsal kitaplara ve onların yorumlarına da yansımıştır. Bu bilgilerin önemli bir kısmı peygamberler hakkında gerçekleri aksettirmediği gibi çoğunluğu menkıbe görüntüsündedir.

İşte bu yanlış anlayışların, Kur’ân doğrultusunda düzeltilmesine katkıda bulunur düşüncesiyle İmam Mâturîdî’nin nübüvvet anlayışının incelenmesi gerektiğini düşündük.

Anahtar Kelimeler: Akıl, İslam, Kelâm, Maturidiyye, Mezheb, Mucize, Nübüvvet, Tevhid, Vahiy

SUMMARY

Masters Thesis

İmam Mâturîdî and Understanding Prophecy

Kenan GİLGİL

University of Fırat

The Institute of Social Sciences

The Department of Basic Islamic Sciences

Utterance Sciences

2008, Page: X + 99

The theme prophecy in İslam is the third most important them after the existence and oneness of Allah. Because all divine commands and prohibitions are being informed to people by this soot mediation. From time to time the great interest of people about prophets and drom generatio n to the existenced information. These additions were reflected not only to the holy books, but also to their comment. The most important part these informations is as they didn't reflect the truth about prophets most of them are look like a legend.

Now, in the thought correction these incorrect Koran we thought that there is a need in studying the mentality of prophecy by İmam -ı Mâturîdî.

Key Words: Intelligence, Islam, Utterance, Mâturîdîyya, Sect, Miracle, Prophet, Unite, İnspiration

ÖNSÖZ

Ebu Mansur Muhammed Mâtûrîdî, İslam düşüncesinin teşekkül ettiği ilk dönem İslam âlimlerinden biridir. O, Orta Asya bölgesine hâkim olan ve Mâtûrîdîye adıyla bilinen büyük bir Kelâm okulunun kurucusu olarak da Müslümanlar arasında bilinmektedir. Muhtelif din ve düşünce akımlarına karşı, mensup olduğu dinin inanç sistemini ortaya koyup savunmuş, bu misyonundan ötürü daha sonraları Ehl -i Sünnet olarak anılan Mâtûrîdîye mezhebinin imamı olarak saygı ve kabul görmüştür.

Kelâm ilminde aklî düşünceyi temsil eden Mâtûrîdîye'nin, Ehl -i Sünnet'in çok önemli bir ekolü olduğu, bu ilim dalı ile uğraşan uzmanlarca kabul edilen bir gerçektir. Ebu Hanife ile başlayıp, Ebu Mansur el- Mâtûrîdî ile şekillenen bu ekol, itikadi sahadaki problemlere hem aklî hem de naklî yaklaşımlar getirmesi açısından gerçekten üzerinde durulmaya ve incelenmeye değer bir sistemdir.

İslam'da nübüvvet meselesi önemli bir yere sahiptir. Çünkü bütün ilahi emirler ve yasaklar bu kurum aracılığıyla insanlığa bildirilmektedir. Peygamberlik, insanın tarihi ile başlar. Zira ilk insan aynı zamanda ilk peygamberdir. Peygamberlerin insanlara ulaştırdığı ilahi mesajların tartışıldığı bir ortamda nübüvvet meselesi daha da önem kazanmaktadır. İsrailiyatın tesiri altında kalındığından dolayı zaman içinde Müslümanların nübüvvet anlayışı ile Kur'ân -ı Kerim'deki nübüvvet anlayışı birbirine uymamaktadır. Maalesef Ehl-i Kitap kültürünün tesiriyle Müslümanlar, peygamberlere bir takım insanüstü vasıflar vermeye başlamışlardır. İslam peygamberi Hz. Muhammed (s. a. v.) ve onun tebliğ etmiş olduğu Kur'ân -ı Kerim'in ise nübüvvet hakkında verdiği bilgiler genelde kısa ve özdür.

Dolayısıyla bu yanlış anlayışların Kur'ân -ı Kerim doğrultusunda düzeltilmesi gerekmektedir. Bizde nübüvvet hakkındaki bu yanlış düşüncelerin düzeltilmesine katkıda bulunur amacıyla İmam-ı Mâtûrîdî'nin nübüvvet anlayışını incelemeyi gerekli gördük.

Bu tezde dipnot ve bibliyografya Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tez ve seminer yazım kuralları doğrultusunda düzenlenmiştir. Kaynaklara atıfta bulunurken ilk defa kullandığımız yazarın ve eserin tam ismini, basıldığı yer ve tarihini zikrettik. Aynı kaynağa yapılan daha sonraki atıflarda ise, sadece yazarın adını

zikretmekle yetindik. Aynı yazarın birden fazla eserini kullandığımızda, karışıklığa sebep olmaması için atıfta bulunduğumuz eserin ismini zikrettik. Bu çalışma bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın giriş kısmında tezin konusu, amacı, yöntemi, İmam Mâturîdî'nin kelâmî yönü ve İslam da nübüvvet konusuna değindik.

Birinci bölümde, İmam Mâturîdî'nin hayatını ve eserlerini irdelemeye çalıştık.

İkinci bölümde, nebi ve resul kavramlarının sözlük ve terim anlamlarını belirttikten sonra aralarındaki farkı açıklayarak Kur'ân -ı Kerimin nübüvvetle ilgili açıklamalarını ortaya koymaya çalıştık.

Üçüncü bölümde ise tezin ana konusunu teşkil eden Mâturîdî'nin nübüvvet anlayışını, peygamberlerin ortak görevlerini ve peygamberlerin sıfatlarını belirtmeye çalıştık.

Dördüncü bölümde, yine Mâturîdî'nin görüşleri doğrultusunda nübüvvetin temel özelliklerini ve toplumların nübüvvete olan ihtiyacını açıklamaya gayret ettik.

Öncelikle danışmanlığımı yapan ve çalışmam boyunca özgün fikirleriyle bana yardımcı olan değerli hocam Sayın Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN Bey'e, kaynak temin etmemde ve zorlandığım bazı kaynakları okumamda bana yardımcı olan değerli hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür etmeyi kendime bir borç bilirim.

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu:

Araştırmamızın konusu, İmam Mâturîdî'nin hayatını, eserlerini ve nübüvvet anlayışını başta Mâturîdî'nin eserleri olmak üzere ve diğer kelim kaynaklarından istifade ederek kelim metoduna göre araştırmaktır.

II. Araştırmanın Amacı:

İlk kelim kitaplarında nübüvvet konusunda fazla bir şey görülmez. Daha sonra iç ve dış amillerin etkisiyle kelim kitaplarında nübüvvet konusuna temas edildiği ve konuya geniş yer verildiği görülür. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de de nübüvvet konusuna genişçe yer verilmektedir.

Nübüvvet konusu diğer mezheplere göre hatta diğer semavî dinlere göre araştırılması gereken önemli bir meseledir. Şayet nübüvvet meselesi üzerine yapılan araştırmalar artarsa bu konudaki bilgiler şeffaflaşacak dolayısıyla peygamberliğin konumu ve önemi daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca İmam Mâturîdî ve fikirleri üzerine gecikmeli de olsa günümüzde birçok çalışma yapılmakta ve bu çalışmalar ın daha da artacağını ümit ediyoruz. Bu çalışmalar birbirini tamamlar niteliktedir.

Biz de bu çalışmamızda daha sonraki dönemlerde iç ve dış amillerin etkisiyle kelim kitaplarında yer edinen nübüvvet meselesini; Ehl -i Sünnet ve'l Cemaat'ın önde gelen mensuplarından İmam-ı Mâturîdî'nin anlayışıyla, kelim ilminin perspektifinden bakarak somutlaştırmaya çalışacağız. Bu çalışmanın İmam Mâturîdî ile ilgili yapılan diğer araştırmalara katkısı olacağını umuyoruz.

III. Araştırmanın Yöntemi:

Çalışmamızda öncelikle İmam Mâturîdî'nin eserleri daha sonra klasik kelim kaynakları, çağdaş kelim kaynakları ve sözlükler taranarak elde edilen bilgiler akademik bir düzene konularak, elde edilen bu veriler kelim ilmi metodu çerçevesinde incelenmeye çalışılacaktır.

IV. İmam Mâturîdî'nin Kelâmi Yönü:

Mâturîdî, fakih ve müfessir kimliğinden daha çok mütekellim kimliğiyle tanınan ve alanında takdir edilen bir kimse olmuştur. İsmine nispet edilen Maturidiliğin kurucusu olarak tanınmaktadır.

Mâturîdî'nin Kitâbu't-Tevhid ve Te'vilât'ı incelendiğinde, kendinden önceki mütekellimlerin tartışmadığı önemli problemleri tartıştığı, daha önce kullanılmayan aklî, naklî, semantik temellendirmelerde bulunduğu ve kelama gerçek anlamda bir bilim hürriyeti kazandırdığı açıkça görülecektir.¹

İslam'da dinî esaslar üzerindeki aklî tefekkürün Mutezile ile başladığı bilinmektedir. Hicri I. asrın sonu ile Hicri II. asrın başlarındaki ilk fikri hareketlerden sonra Mutezile mezhebi bir fikir ekolü olarak doğmuştur. Mutezile mezhebi, naklin yanında akla daha çok önem vermiş ve nassı aklın ışığında yorumlamıştır. Ayrıca Mutezile, Müslüman olmayan grupların İslam'a yönelik itiraz ve eleştirilerine reddiyeler yazmış, İslam dinini aklî yollarla savunmaya çalışmıştır.² Ancak daha sonraları Mutezile mensupları kendi tarafında olmayanları zorlayarak kendi fikirlerini benimsemelerini istemişlerdir. Fakat bu zorlamalar Mutezilenin zamanla yok olmasına sebep olmuştur. Mutezile her ne kadar yok olup gitmişse de kelam metodu Mutez ile tarafından ortaya konulmuştur.

Kelam ilmi, hicrî III. asrın ortalarından itibaren Sünni âlimler tarafından öğrenilmiş ve hicri IV. asır başlarında Ehl-i Sünnet Kelamı kurulmuştur. Ehl-i Sünnet Kelam ilminin kurucuları, Ebu'l Hasan Eş'ari ile Ebu Mansur el -Mâturîdî'dir.

Mâturîdî, dinin öğrenilmesinde akli ve naklî, iki önemli bilgi kaynağı olarak görmekte ve kelami problemlerin çözümünde akla ve akıl yürütmeye büyük önem vermektedir. Mâturîdî, kelami görüşlerini ele aldığı eserinde bilgi kuramı, ilahiyat, nübüvvet, ahiret, insan fiilleri, kaza ve kader, büyük günah meselesi, iman ve İslam gibi konuları akli ve nakli temellendirmeler ışığında ortaya koymaktadır.

Nakil'den maksat Kur'ân-ı Kerim ve sünnettir. En başta Kur'ân gelir ve Kur'ân'ın anlaşılması konusunda Mâturîdî'nin Selefiye, Mutezile mezheplerinden ve

¹ Kutlu, Sönmez, **İmam Mâturîdî ve Mâturîdîlik**, Ankara, 2003, s. 22.

² Ebu Seleme es-Semerkandi, **Akaid Risalesi**, haz. Ahmet Saim Kılavuz, İstanbul, 1989, s. 13.

filozoflardan ayrılan metodu vardır.³ Selefiye Kur'ân'ı olduğu gibi alır ve üzerinde düşünülmesine imkân tanımaz. Mutezile, Kur'ân ve akıl birbiriyle çelişirse Kur'ân'ı bırakır aklı esas alır. Filozoflara göre ise mutlak doğru ancak akıl ile bilinir ve bulunur, Kur'ân'ın önemi yoktur. Mâturîdî'ye göre daha önce belirttiğimiz gibi nakle ve akla aynı oranda itimat etmek gerekmektedir. Aklın ihmalini, akıl yürütmenin terk edilmesini istemez, akıl ve nakli değer bakımından dengede tutulmasını ister. Yani birinin diğerine tercihini doğru görmez. Diğer kelami görüşlerinde olduğu gibi nübüvvet konusunda da aynı metodu izlemiştir.

V. İslam'da Nübüvvet:

İslam'da nübüvvet konusu, Tevhid inancı ve Ahiret inancından sonra üçüncü önemli konudur. Çünkü bütün ilahi emirler ve yasaklar bu kurum aracılığıyla insanlığa bildirilmektedir. Peygamberlik, insanın tarihi ile başlar. Zira ilk insan aynı zamanda ilk peygamberdir.⁴ Peygamberlerin insanlara ulaştırdığı ilahi mesajların tartışıldığı bir ortamda nübüvvet meselesi daha da önem kazanmaktadır.

Tarihe baktığımız zaman birçok peygamberin gelip geçtiğini görmekteyiz.⁵ Nübüvvet hakkındaki bilgiler genel olarak iki yolla elde edilmektedir. Bu yollardan birincisi kutsal kitapların bildirdikleri ikincisi ise tarih kitaplarından öğrendiklerimizdir. Zaman içinde insanların, nübüvvet hakkındaki merakları ve bu merakların tahrik ettiği bazı kabiliyetler, mevcut bilgilere nesiller boyu yeni ilaveler getirmişler. Bu ilaveler kutsal kitaplara ve onların yorumlarına da yansımıştır. Bu bilgilerin büyük bir çoğunluğu nübüvvet hakkındaki gerçekleri yansıtmadığı gibi çoğunluğu menkıbe görüntüsündedir.

Gerçek şudur ki; nübüvvet müessesesine inanılmadan din, yani ilâhî emir ve yasaklar söz konusu olmaz. Çünkü peygamberler, Allah Teâla'nın insanları irşad için

³ Ecer, Ahmet Vehbi, **Büyük Türk Alimi Mâturîdî**, Yesevi Yay. , İstanbul, 2007, s. 71.

⁴ Bkz. Bakara, 2/ 31, 33.

⁵ Ehl-i Sünnete göre; peygamberlerin sayılarını tahmini olarak söylemek doğru görülmemiştir. Çünkü sayının tespit edilmesi halinde, eğer rakam büyük olursa, gerçekte enbiyadan olmayanların peygamber sayılanlar içine katılması; eğer küçük olursa, enbiyadan olanların peygamberlerden sayılmaması gibi bir durumla karşı karşıya kalınabilir.

gönderdiği birer ilâhî elçi olarak kendilerine vahyolunan ilâ hî hükümleri, emir ve yasakları yalnız tebliğ etmekle kalmazlar; aynı zamanda bu hükümleri kendi nefislerinde aynen tatbik eder ve günlük hayatımızda fert ve toplum olarak nasıl uygulayacağımızı gösterirler. Bütün peygamberler Allah Teâla tarafından seçilip ilâhî elçiler olarak insanlara gönderildiklerine göre, hepsi birbiriyle kardeş gibidirler. Onlar bir ailedendir ve bir tek cemaattir. Bütün peygamberler doğru sözlü, sâdık, emîn, akıllı, sağlam karakterli, uyanık kalpli, yüksek ahlaklı, dünyada ve âhiret te itibarlı ve Allah'a en yakın olan sevgili kullar, ilahi elçilerdir. Onların diğer insanlardan ayrısı, kendilerine ait ortak bazı sıfat ve özellikleri vardır. Bu sıfatlar sayesinde yüce yaratıcı ile kulları arasında elçilik yapma liyakatini kazanmış olurlar.

İslam peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v) ve onun tebliğ etmiş olduğu Kur'ân-ı Kerim'in nübüvvet hakkında bizlere verdiği bilgiler genelde kısa ve öz'dür. Fakat gerek Kur'ân-ı Kerim tefsirlerinde, özellikle rivayet tefsirlerinde, gerekse hadis ve onun açıklamalarında nübüvvetle ilgili haberlerin aşırı boyutlara vardığını söyleyebiliriz. Bunda Ehli Kitap olarak anılan Yahudi ve Hristiyanlara ait yazılı ve şifahi söylentilerin etkisi büyük olmuştur.

İsrailiyatın tesiri altında kalındığından dolayı zaman içinde Müslümanların nübüvvet anlayışı ile Kur'ân-ı Kerim'deki nübüvvet anlayışı birbirine uymamaktadır. Maalesef Ehl-i Kitap kültürünün tesiriyle Müslümanlar, peygamberlere bir takım insanüstü vasıflar vermeye başlamışlardır.

Buna ilave olarak Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde nübüvvetle ilgili olan naslardaki aşırı anlayışlar nübüvveti gerçek konumundan dışarı çıkarmıştır. Dolayısıyla bütün bu yanlış anlayışların Kur'ân-ı Kerim doğrultusunda düzeltilmesi gerekmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM MÂTURÎDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. MÂTURÎDÎ'NİN HAYATI

İnsanlar yaşadıkları coğrafi ve kültürel ortamların ın etkisi altında şekillenirler ve kişilik kazanırlar. İnsanların ve milletlerin araştırılmasında yaşanan coğrafyanın etkisi inkâr edilemez. Özellikle yaşanan coğrafyadaki siyasi ortam kişilerin fikirleri üzerinde olumlu veya olumsuz etki yapabilmektedir.

1.1.1. Mâturîdî Kimdir:

Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, bugünkü Özbekistan Cumhuriyeti'nin Semerkand şehrine nispetle Semerkandî, onun bir mahallesi olan Maturid'e (Maturid) nispetle de Mâturîdî diye anılır.⁶

Kaynaklara baktığımızda Mâturîdî'nin hayatı hakkında pek fazla bir bilgiye yer verilmediğini görmekteyiz. Kesin bir tarih olmamakla beraber onun miladi 852- 863 yıllarında doğduğu kabul edilmektedir. İmam Eş'ari miladi 873 yılında doğduğuna göre Mâturîdî'nin Eş'ari'den yaklaşık 10 veya 20 yıl önce doğduğu açıkça ortadadır. Mâturîdî ve Eş'ari'nin aynı dönemde yaşadığı ve Ehl-i Sünnet akidesini savundukları bilinen bir gerçektir ancak imam Mâturîdî'nin daha erken doğduğunu ve Eş'ari'nin yaklaşık kırk yıl Mutezile fikirlerini savunduğunu düşünürsek Ehl -i sünnet akidesini ilk savunan kişinin İmam Mâturîdî olduğunu söyleyebiliriz. Ehl-i Sünnet anlayışını savunup Müslümanlar arasında yayılması için büyük çabalar sarfeden İmam Mâturîdî ayrıca yaşadığı coğrafyada aşırı görüşlere karşı da daima mücadele etmiştir. Mâturîdî bütün bu mücadelelerine rağmen maalesef birçok ilim ve mezhep tarihçisi tarafından ihmal edilmiştir. Bunun birçok nedenleri olabilir dolayısıyla bu nedenl eri ortaya çıkarmak için bu nedenler üzerinde ayrıca araştırmalar yapılması gerekmektedir. Buna rağmen diğer bölgelere nazaran doğu bölgesindeki Hanefi müellifler tarafından Mâturîdî'nin ihmal edilmediğini⁷ söyleyebiliriz.

⁶ Mâturîdî, Ebu Mansur Muhammed. b. Muhammed, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, İsam yay. , Ankara, 2003, s. XVII; Kutlu, Sönmez, **a. g. e. ,** s. 18; Ecer, Ahmet Vehbi, **a. g. e. ,** s. 31.

⁷ Kutlu, Sönmez, **a. g. e. ,** s. 152.

Mâtûrîdî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmediği gibi onun soyu hakkında da birçok tartışmalar yapılmıştır. Sem'ani (öl. 1166) ve Zebidi (öl. 1790) gibi bazı yazarlarca Mâtûrîdî'nin soyunun Ebu Eyyub el-Ensari'ye⁸ dayandırılmasının yanlış olduğunu Prof. Dr. Sönmez Kutlu şöyle açıklar:

"1. Mâtûrîdî'nin yetiştiği bölgede kaleme alınan kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur.

2. Onun soyunun Ebu Eyyub el-Ensari'ye dayandıran Zebidi, soyunun gerçekten ona ulaştığı için değil, takdir ve şereflendirme amacıyla kullandığını belirtmektedir.

3. Mâtûrîdî'nin eserleri, özellikle Kitabü't-Tevhid'in Arap dili bakımından bazı ifade bozuklukları, muğlâklıkları ve gramatik hataları içermesi, onun Arap olmayan birisi tarafından kaleme alındığını açıkça göstermektedir.

4. Eserlerinde ifadelerin zaman zaman Türkçe cümle yapısına uygun biçimde kurulması, eserlerin Türk asıllı bir âlime ait olduğunun en önemli kanıtıdır.

5. Mensupları tarafından Eş'arî'nin Arap asıllı olmasıyla övünülürken en aynı şeyin mâtûrîdî için yapılmaması da onun Arap olmadığının bir delilidir.⁹"

Aynı konu hakkında Prof. Dr. Bekir Topaloğlu şöyle diyor: "Kitapta anlatım bozukluklarının ve gramer hatalarının mevcudiyeti okuyucuyu, müellifin Arap kökenli olmadığı sonucuna götürür. Kitapta yer alan cümlelerin birçok yerde Türkçe cümlelerin kuruluşuna benzediği gözlenmektedir. Bu sebeple Mâtûrîdî'nin Türk asıllı olma ihtimali kuvvet kazanmaktadır.¹⁰" Anlaşıldığı kadarıyla Mâtûrîdî Türk kültür ortamında doğmuş, büyümüş bir Türk âlimidir. Asıl önemli olan konu ise onun İslam âlemi için önemli bir şahsiyet olmasıdır. Günümüzde onun mensuplarının milyonlarla ifade edilmesi bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır.

Mâtûrîdî, kendi coğrafi bölgesinde Hanefi mezhebine bağlı bilginlerd en ders almıştır. Bunlar Ebu Nasr el-İyazî, Ebubekir Ahmet el-Cürcanî, Kadı Muhammed b.Mukatil er-Razî, Nusayr b. Yahya el-Belhî gibi bilginlerdir. Bunlar da Ebu Hanife'nin takipçileri olan İmam Muhammed (öl. 804) ve İmam Ebu Yusuf'dan (öl. 804) ders alan

⁸ Ecer, Ahmet Vehbi, **a. g. e.** , s. 32.

⁹ Kutlu, Sönmez, **a. g. e.** , s. 18.

¹⁰ Mâtûrîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. XIX.

Süleyman el-Cüzcanî'nin öğrencileridir.¹¹ O, Ebu Hanife çizgisinde ve kendisine nispetle kurulan Mâturîdîye mezhebinin kurucusu olarak kabul edilmiştir.

Mâturîdî'nin mensupları, onu çeşitli lakaplarla anarlar: "İmâmu'l-Hüdâ" (hidayet önderi), "alemü'l-hüdâ" (hidayet meşalesi), "imâmü'l-mütekellimin" (kelamcılarının lideri), "musahhihu akaidi'l-müslimîn" (Müslümanların akaidini yanlışlardan arındıran), "reîsü ehli's-sünne" (Ehl-i sünnet'in reisi) gibi.¹² Mâturîdî'ye verilen bu lakaplar, Mâturîdî'nin mensuplarının gönlünde nasıl bir yer işgal ettiğini ortaya koyma açısından önemlidir.

Mâturîdî'nin (333/944) yılında Semerkand'ta vefat ettiği konusunda ittifaka yakın bir kanaat vardır. Semerkand'ın Cakardîze mahallesindeki bilginlerin gömüldüğü mezarlığa defnedilmiştir.¹³

1.1.2. Mâturîdî'nin Yetiştirdiği Coğrafi ve Siyasi Ortam:

Mâverâünnehir, Ceyhun nehrinin doğu tarafı olup, İslam'dan önce Hayatıla, İslam'dan sonra ise Mâverâünnehir olarak isimlendirilen bölgenin adıdır. Bu nehrin batı tarafına da Horasan denilmektedir. Bölgede, Tirmiz, Nesef, Taşkent, Fergana, Buhara ve Semerkand gibi önemli kültür merkezleri bulunmaktadır. Bunlardan Semerkand, İslam öncesi ve İslam sonrası dönemde, çeşitli din ve kültürlerin kavşak noktası olmuştur. Bu şehir, bölgede İslam'ın yayılmasından birkaç asır gibi kısa süre sonra, İslam düşüncesinin başta kelam/itikad, fıkıh ve tefsir olmak üzere çeşitli alanlarda önemli eğitim merkezlerinden birisi hâline gelmiştir.¹⁴ İmam Mâturîdî ilmin merkezi haline gelen Semerkand şehrinde dünyaya gelmiştir.

Onun doğduğu yıllarda, Mâverâünnehir, önceleri Abbasi Devleti'ne bağlı yarı otonom, sonraları ise ondan ayrılıp müstakil bir devlet olan Samaniler'in (Samanogulları) yönetimi altına girmiştir. Mâverâünnehir, Samaniler'in yönetimi altına

¹¹ İmamoglu, Ragıp, **İmam Ebu Mansur el-Mâturîdî ve Te'vilât'ül-Kur'ân'daki Tefsir Metodu**, Ankara, 1991, s. 16.

¹² Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. XVII; Gölcük, Şerafeddin, **Kelam Tarihi**, Esra yay. , İstanbul, 1998, s. 111.

¹³ Bak: Ecer, A. Vehbi, **Türk Din Bilgini Mâturîdî**, Ankara, 1978, s. 9-16.

¹⁴ Kutlu, Sönmez, **a. g. e.** , s. 17.

girince Türkler arasında İslamiyet'in yayılma süreci daha da hızlanmış oldu.¹⁵ Gerçekten de Samaniler, ele geçirdikleri bölgelerde İslamiyet'i yayma gayreti içinde oldular ve Türklerin bu konuda katkılarından yararlandılar. Oğuz ve Karluklar'dan oluşan 1000 aileyi hududa yerleştirerek saldırıları önlemeyi amaçladılar.¹⁶ Türklerle iyi ilişkiler içinde oldular, ırkçılıktan bağımsız olarak kültürel ve dini etkinliklere öncelik tanıdılar.

O dönemde Mâverâünnehir bölgesindeki şehirler, birer kültür merkezi haline geldiler. Yollar, kaleler, camiler, mescitler, ribatlar, tekke ve zaviyeler ile çeşitli hayır kurumları inşa edildi. İslam dünyasının parlak bir uygarlık alanı haline gelen Mâverâünnehir'de büyük Türk bilginleri yetişti.

Disiplinli, iyi bir yönetim kuran Samaniler, Sünni Müslümanlığın savunuculuğunu ve yayıcılığını üstlendi. Her dalda ilim adamları yetişti. İlim adamları krallar düzeyine ulaşmıştır.¹⁷ İslami ilimlerden başka tıp, matematik, astronomi, felsefe, fizik, kimya, tarih ve coğrafya gibi alanlarda da büyük bilgilerin yetişmesine ortam hazırlamıştır.

Samaniler, Sünni İslam anlayışını devlet politikası haline getirerek Türkler arasında yaygınlaştırmışlardır. Türklerin itibarı devlet ve toplum nezdinde yükselişe geçmiştir. İşte böylesine Türklerin ve ilim adamlarının itibarlı olduğu bir ortamda, Ebu Mansur Muhammed el-Mâtûrîdî ortaya çıktı ve Sünni inanç sistemini yazdı ve yaydı. Mâtûrîdî'nin yetiştiği çevre siyasi açıdan huzurlu olmakla beraber çeşitli düşüncelerin, bidat içerikli görüşlerin, farklı din ve mezheplerin var olduğu fikrîsel bağlamda karışık bir çevre idi.

Mâverâünnehir, Samanilerin yönetimi altına girince Abbasi iktidarının batı merkezlerinde baskı gören Haricilik, Mutezile, Zeydilik, İsmaililik gibi pek çok siyasi ve itikadi mezhep, görüşlerini merkezi otoritenin zayıfladığı bu bölgede yaymaya

¹⁵ Barthold, W, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, Yay: K.Y. Koprman- A. İ. Aka, Ankara, 1975, s. 76.

¹⁶ Yazıcı, Nesimî, **İlk İslam Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 2002, s. 42; Günay, Ünver; Güngör, Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri, 1998, s. 235.

¹⁷ Emin, Ahmed, **Zuhru'l-İslam**, Kahire, 1960, c. I, s. 260.

çalışmışlar¹⁸ ancak başarılı olamamışlardır. Çünkü bölgede, özellikle Türklerin hâkimiyeti altında olan yerlerde, Hanefilik âdeta milli bir mezhep haline gelmişti. Dolayısıyla Mâturîdî'nin içinde doğup büyüdüğü kültürel çevrede Haricilik, Mutezile, Zeydilik, İsmaililik gibi pek çok siyasi ve itikadi mezhep itikadda Mürcie ve Fıkıhta Hanefilik kadar etkili olamamıştır.

1.1.3. Mâturîdî'nin Yaşadığı Çağda Dini ve Fikri Akımlar :

Hiz. Muhammed'den sonra İslam dinini anlama ve yorumlama konusunda bazı farklı ekoller (dini akımlar, anlayışlar) oluşmuştur. Bunların oluşmasında en başta, İslam dininin düşünceye hürriyet tanınması, bazı dinlerde olduğu gibi din adına Tanrı tarafından görevlendirilmiş bir ruhban sınıfının bu lunmayışı, tarihi, siyasi ve sosyal olaylardaki gelişmeler sayılabilir.¹⁹

Mezhepler, kendi içlerinde, dini görünümlü siyasi mezhepler, itikadi (inançla ilgili) mezhepler ve fıkhi (ibadet, ahlak ve sosyal ilişkilerle ilgili) mezhepler diye ayrılırlar. Mâturîdî'nin yaşadığı çağda var olan mezheplerin belli başlıları Eşarilik, Haricilik, Babekilik, Cebriyecilik, Dehriilik, Kerramilik, Selefilik, Mürcielik ve Mutezilecilik gibileridir. Bu akımlardan özellikle Selefiyye, Mutezile ve Eşariyye'nin, Maturiliğin ortaya çıkmasında ve taraftar toplamasında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

1.1.3.1. Selefiyye:

Selefiyye²⁰; Sıfatiyye, Eseriyye ve Ehl-i Sünnet-i Hâssa adlarıyla da anılır. Genel olarak sahabe ve tabiûn mezhebinde bulunan fukaha ve muhaddisûnun yolu şeklinde tarif olunmaktadır.²¹

¹⁸ Bölgedeki dini durum ve mezhepler hakkında geniş bilgi için bkz: Kutlu, Sön mez, **Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri**, Ankara, 2002, s. 156–158.

¹⁹ Mezheplerin doğuşu hakkında bkz: Fığlalı, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, Muğla, 1999, s. 7–49.

²⁰ Selefiye hakkında bkz: Sarıkaya, Saffet, **İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler**, Isparta, 2001, s. 75–77

²¹ İzmirli, İsmail Hakkı, **Yeni İlm-i Kelâm**, İstanbul, 1341h, c. I, s. 98; Akseki, Ahmet Hamdi, **İslâm Dini**, Ankara, 1962, s. 49.

Hicri III. Yüzyıl başlarında ortaya çıkan bu zümrenin yolunun, Kur'ân ve Sünnet yolu olduğu ifade edilmektedir. Bunlar, Müslümanlığı Hz. Peygamber zamanında buldukları gibi devam ettirmek istemişlerdir. Kur'ân ve Sünnette belirtilen esaslara akıl ve rey'e müracaat etmeksizin ve te'vile başvurmaksızın olduğu gibi inanmaktadırlar. Kur'ân ve Sünneti düz anlamlarıyla aynen kabul ederek dinin zor konularını çözmek için aklın hakemliğine ve yoruma yanaşmazlar.

Sonraları Selefiyye'nin görüşleri yedi esasta²² toplanıldı. Bu yedi esas onların düşünce yapısını ortaya koyma açısından önemlidir. Bunlar;

1. Takdis: Allah'ı Teala'yı, şanına ve yüceliğine yakışmayan şeylerden ve cismiyetten, yani maddeye ve cisme ait olan özelliklerden tenzih etmek.

2. Tastik: Allah'ın Kur'ân'da ve Sünnette geçen sıfat ve isimlerinin, onun yüceliğine, kemaline uygun bir şekilde manaları olduğunu kabul edip, Hz. Peygamber Allah'ı nasıl tavsif edip açıklamışsa, ona öylece inanmaktır.

3. Aczi İtiraf: Müteşabih ayetlerde geçen ilahi murad ve maksadı, Allah'a bırakarak bunları bilmediğini ve bilemeyeceğini itiraf etmektir.

4. Sükût: Müteşabihlerin anlamını sormamak, onlara dalmamaktır. Câhil birinin, bilmediği şüpheli şeyleri sormaması, âlimin de buna cevap vermemesi gerekir.

5. İmsak: Müteşabih ayetler üzerinde değişiklik yapmamak, açık ve net olmayan manaları kullanmaktan ve te'vil etmekten uzak durmak.

6. Keff: Müteşabih ayetlerle, kalben dahi meşgul olmamak ve onlar üzerinde fikir üretmemektir.

7. Marifet Ehlini Teslim: İnsanlara kapalı görünen müteşabihat ve yüce konular Peygamber ve sahabeye gizli değildir. Bu bakımdan onların herkese kapalı olduğu düşünülmemelidir. Ancak bunlar üzerinde durmak yerine, te'vilini ancak Allah bilir diyerek onların bilgisini ehline bırakıp çeşitli yorumlar yapma yoluna gidilmemesi gerekir.

Bu esaslara baktığımızda selefiler, Kur'ân ve sünneti anlamada zahir manaları kullanmışlardır. Bu anlayış tamamen iyi niyetin bir sonucudur ancak; dinin savunulması, yayılması, insanların ikna edilmesi, farklı düşüncedeki din düşmanlarıyla

²² İzmirli, **a. g. e.**, c. I, s. 98.

mücadele edilmesi ve dinle ilgili ortaya çıkan sorunların halledilmesi bu anlayışla mümkün olamamaktadır. Bu yüzden ikna ve savunma metoduna sahip olmayan Selefiyye'nin yetersizliği ve aczi karşısında önce Mutezile daha sonra Eşariyye ve Maturidiyye ortaya çıktı.

1.1.3.2. Mutezile:

Zamanla İslam yayılmaya başladı ve dine giren insanların sayısı hızla arttı. Dine yeni girenlerin sordukları sorulara selefler cevap veremediler ve çelişkili görünen konularda açıklama yapamadılar. Ortaya çıkan sorunları çözmek için akli kullanmak gerekiyordu ama o dönemde akli sadece filozoflar kullanıyordu. Onlar akli kullanmakla beraber dinin kaynaklarını da hiçe sayıyorlardı. Ayrıca onların dini savunma gibi bir gayeleri de yoktu. İşte böyle bir ortamda İslam dinini akli kullanarak savunmak üzere Mutezile mezhebi ortaya çıktı.

Vasıl b. Ata (131/748) ve Amr b. Ubeyd (143/761) Basra'da Hasan Basri'nin (110/728) ders halkasında kebire (büyük günah) işleyen ne mümin ne kâfir olmadığını beyanla, bu kimsenin " el-Menziletü Beyne'l-Menzileten" de (İman ve Küfür gibi iki makam arasında) olduğunu söyleyerek ayrılmalarından dolayı bu isimle adlandırılmışlardır. Vasıl, Hasan Basri'nin meclisinden ayrılınca ona arkadaşı Amr b. Ubeyd katıldı. O zaman halk onlar hakkında şöyle dedi:

"Bu ikisi ümmetin inancından, görüşünden ayrıldılar." O günden itibaren bunlara uyanlara Mutezile dendi.²³ Bu konuda Hasan Basri'nin " Vasıl bizden ayrıldı" sözü çok meşhurdur.²⁴ İşte Mutezilî ismi Hasan el-Basri'nin bu sözünden sonra Vasıl ve ona uyanlara verilmiştir. Bunların meydana getirdiği topluluğa da i'tizal (ayrılanlar) mezhebi anlamında Mutezile mezhebi denilmiştir.

Hasan Basri büyük günah sahibini münafık, Mürcie mümin, Havaric'den Ezarika kâfir sayıyordu. Vasıl bütün bu görüşleri reddederek, kendi görüşünü, büyük günah işleyeni, el-Menziletü Beyne'l-Menzileteyn'e koyarak ortaya atıyordu.

²³ Bağdadî, Ebu'l-Mansûr Abdulkahir b. Tahir et-Temimî, **el-Fark Beyne'l Fırak (Mezhepler Arasındaki Farklar)**, çev. E. Ruhi Fiğlalı, T.D.V. Yay., Ankara, 2005, s. 86.

²⁴ Şehristanî, Ebu'l Feth Muhammed b. Abdulkerim, **el-Milel ve'n-Nihal**, Kahire, 1968, c. I, s. 48.

Buna göre, Hariciler şiddet ve sertlik yolunu seçip sadece kendilerini mümin sayıyor, Mürcie ise uzlaşmacı bir yol takip ederek Şia'yı, Havaric'i ve bunların karşısında olanları mümin kabul ediyordu. Mutezile'ye gelince o, Havaric ile Mürcie arasında yer almakta, ne Hariciler kadar sert bir tutum içerisine girmekte, ne de Mürcie kadar yumuşak davranmaktadır. Onlara göre büyük günah işleye n mümin değildir, ama kâfir de değildir. Öyleyse el-Menziletü Beyne'l-Menzileteyn, iman ile küfür arasında bir mertebede (fâsıklık mertebesinde) dir.

O dönemlerde büyük günah meselesi üzerinde çokça durulmuş ve çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunun en önemli sebebi ise sahabe arasında meydana gelen olaylardır. Karşı karşıya gelen sahabe gurupları arasında acaba hangisi haklıydı? Hz. Osman mı, yoksa onu şehit edenler mi? Hz. Ali mi, yoksa Hz. Aişe mi? Ve diğer olaylar.

Aslında Mutezile, ümmetin genel inancından ayrılarak kendisine has bir inanç sistemi oluşturduğu için bu adı almıştır. Kendileri bunu kabul etmeseler de inanç sistemlerini beş (Tevhid, Adalet, Va'd ve Va'id, el-Menziletu beyne'l-Menzileteyn, El-Emru bi'l-Ma'ruf ve'n-Nehyi anil-Münker) esasta toplamaları bunu açıkça göstermektedir.

Mutezile mezhebi mensupları, dini anlama ve anlatmada akla büyük önem vermiş ve dinin ana kaynaklarını yani nakli ikinci planda tutmuşlardır. Bunlar İslam dünyasında akılcı ve ilimci bir hareketin gelişmesine ve oluşmasına vesile olmuşlardır. Mutezile her ne kadar akli kullanmışsa da kendi fikirlerindeki bazı çelişkileri çözememişlerdir. Mesela Kur'an'ın mahlûk (yaratılmış) olduğu, kadim (öncesiz) olmadığı fikrini Yahudi bilginlerden etkilenecek ortaya koymuşlardır.²⁵ Bu anlayışı bir iman göstergesi olarak kabul ettikleri için aksini iddia edenlere işkence yapmışlardır. Mutezile'nin bu ve buna benzer uygulamaları taraftar kaybetmesine ve zamanla yok olmasına sebep olmuştur.

Aslında Mutezile'nin yıkılışının gerçek sebeplerini öğrenmek istersek bunları başka yerde değil, fakat yine bu sistemin içinde aramamız lazımdır. Düşünce özgürlüğünün savunucusu olarak ortaya çıkan bu fırka mensupları, daha sonra bunu kendileri gibi düşünmeyenler ve onların izinde yürümeyenler için çok gördüler. Memun

²⁵ Işık, Kemal, **Mutezile'nin Doğuşu ve Kelamî Görüşleri**, Ankara, 1967, s. 36.

(ö.833) gibi bazı halifelerin himayesinde mezheplerini Müslümanlara zorla kabul ettirme çabasına düştüler.²⁶

Dolayısıyla bu zorlama ve baskılara karşı birtakım guruplar ortaya çıktı. Bunların en önemlileri, hem Mutezile'nin metotlarını kullanan hem de Kur'ân ve sünneti ihmal etmeyenlerdir. Bunlardan Ebu'l-Hasan el-Eş'ari (ö.936) Arabistan'da, Ebu Mansur Muhammed el-Mâturîdî (ö.944) Maverâünnehir bölgesinde, Ebu Cafer et-Tahavi (ö.944) ise Mısır'da dikkatleri çekmişlerdir.

1.1.3.3. Eşariyye:

Sünnet ve Cemaat Ehli'nin iki büyük kolundan birisi itikadda Eşariyye mezhebidir. Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail el-Eşari el-Basri'yi itikadda imam olarak kabul edenlere Eşariyye denilmektedir. İmam Eşari, 260/875 yılında Basra'da doğmuş, 324/936 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.

O tarihlerde büyük bir bilim merkezi olan Basra şehrindeki âlimler ve bilimsel tartışma ortamı Eşari'nin yetişmesinde son derece etkili olmuştur. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Kelam okulunun ilk kurucularından olan Eşari, önceleri o sıra larda revaçta olan Mutezile Kelamı içerisinde yetişmiş bir âlim idi.²⁷ Eşari, meşhur mutezili âlim Ebu Ali el-Cübbai'nin (303/916) hem talebesi ve hem de üvey oğludur. Bu sebeple yaklaşık kırk yaşına kadar Mutezile'yi savundu ve bu alanda eserler yazdı.

Mutezile'nin sayılır âlimlerinden biri durumuna gelen Eşari, hocasına sorduğu bazı sorulara tatminkâr cevap alamaması sebebiyle mezhebi hakkında şüpheye düşer. Doğruyu bulma çabası içerisine giren İmam, Hz. Peygamber (S.A.S)'i de rüyasında görüp sünnetinin zaferi için çalışma tavsiyesi alır ve hocası ile son olarak Salah -Aslah konusundaki " İhve-i Selâse (üç kardeş)" diye bilinen tartışmasıyla Mutezile'den ayrılır. Daha sonra Selefi'nin görüşlerini ve İbn Küllab el -Basri'nin metodunu benimseyerek, akaid mevzuunda akli deliller kullanma yolu olan bu metodu geliştirecek olan Eşari, bir Cuma günü Basra Ulu Camii'nde minbere çıkarak halka Mutezile'den ayrıldığını ve İmam Ahmed b. Hanbel'nin görüşlerini benimsediğini resmen ilan etmiştir. Böylece

²⁶ Işık, Kemal, **a. g. e.** , s. 65.

²⁷ Tunç, Cihat, **Kelam İlminin Tarihçesi ve İlk Kelam Okulları**, Kayseri, 2001, s. 45.

Mutezile'nin görüşlerini reddeden Eşari, ömrünün kalan yaklaşık yirmi beş yılını mutezile ve bütün ehl-i bid'atı redd, Ehl-i Sünnet akidesini izah ve ispat ile geçirmiştir.

Eşariyye mezhebi daha çok Mutezile'ye karşı bir antitez olarak doğmuş ve felsefeye karşı tez olarak devam etmiştir. Eşari kelam âlimleri, zamanla te'vile çok fazla yer vermişler, zaman zaman da kelimada yenilikler yaparak kelam ilmini felsefe ile rekabet edebilecek bir güce kavuşturmuşlardır. Bu sebeple Eşari kelamı, -her ne kadar bazı konularda Mutezile'den ayrılışın etkisiyle akli mahkûm etmiş ise de- genelde akılcıdır.²⁸ Eşarilik, önce Irak ve Suriye'de yayılmıştır. Daha sonra Selçuklu veziri Nizamulmülk'ün kurduğu medreselere Eşari âlimleri müderris olarak tayin edilmesiyle daha geniş bir alana yayılma imkânı bulan bu mezhep, Mısır ve Mağrib ülkelerine kadar yayılmıştır.

Eşariyye'nin hizmetleri inkâr edilemeyecek kadar açıktır. Her asırda Maturidiyye'den sonra en çok Müslüman nüfusunu bünyesinde toplayabilmiştir. XX. Yüzyılın sonlarında Malikilerin hemen hemen tamamı ile Şafilerin büyük ekseriyetini, ayrıca Hanefi ve Hanbelîlerin bir kısmını teşkil eden Sünni Müslümanlar Eşariyye'ye mensuptur.²⁹ Eşari'nin dinde akli kullanması Mâturîdî ile Selefiye arasında bir çizgi üzerinde kabul edilir. Akli kullanma ve akla önem verme konusunda Mâturîdî'nin, Eşariden daha çok Mutezileye yakın olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla İmam Mâturîdî'nin ortaya çıkmasında Selefiyye, Mutezile ve Eşariyye'nin önemli ölçüde etkili olduğunu söyleyebiliriz.

²⁸ Gölcük, Şerafettin; Toprak, Süleyman, **Kelam**, Tekin Dağıtım, Konya, 2001, s. 57.

²⁹ Doğan, Lütfi, **Ehl-i Sünnet Kelamında Eşariyye Mektebi**, Ankara, 1961, s. 24.

1.2. MÂTURÎDÎ'NİN ESERLERİ

Mâturîdî, kelam, fıkıh, fıkıh usulü, mezhepler ve kıraat konusunda çok sayıda eser bırakmıştır. Ancak, bunlardan pek çoğu korunamamış; istilalar, göçler, doğal afetler, maddi imkânsızlıklar ve diğer sebeplerle kaybolmuştur. Kaybolanların çoğunluğunu, Mutezileyi, Haricileri, Rafızîleri ve Şii-Karmatileri eleştirmek için yazdığı eserlerle, fıkıh ve fıkıh usulüyle ilgili eserleri oluşturmaktadır.³⁰

1.2.1. Kelam ve Mezhepler Tarihi ile İlgili Eserleri:

1.2.1.1. Kitâbü't-Tevhîd: Kelami görüşleri açısından Mâturîdî'nin en önemli eserlerinden biri olmakla birlikte aynı zamanda Mâturîdî'ye akidesinin hem temel kaynağı hem de Mutezile başta olmak üzere çeşitli İslami fırkalar, bazı dinler, inançlar ve felsefi görüşler açısından en eski kaynaklardan biri durumundadır.³¹ Dünyada tek yazma nüshası bulunan bu eser, Dr. Fethullah Huleyf tarafından neşredilmiştir. Daha sonra Prof. Dr. Bekir Topaloğlu tarafından tercüme edilmiştir.

1.2.1.2. Kitâbü'l-Makalât: Ebu'l-Muin en-Nesefî ve Kâtib Çelebi eseri bu isimle zikretmişlerdir.³² Kesin olmamakla beraber İmam bu eserde, Ehl-i Sünnet'e muhalif fırkaların görüşlerini ele alıp eleştirmiş olmalıdır. Köprülü kütüphanesi 856 numarada kayıtlı bir yazma nüshası vardır.³³

1.2.1.3. er-Red ale'l-Karâmita: Nesefî, Karmâtîler'e reddiye niteliğinde Mâturîdî'ye iki eser atfetmiştir. Bu kitapların birinde İmam mezhebin aslî, diğerinde de fer'i hükümlere ait görüşlerini eleştirmiştir.³⁴

³⁰ Kutlu, Sönmez, **a. g. e.**, s. 20.

³¹ Mâturîdî, **Kitâbü't-Tevhîd**, trc. Bekir Topaloğlu, s. XXV.

³² Nesefî, Ebû'l Muin Meymun Muhammed, **Tabsıratu'l-Edille**, Thk. Hüseyin Atay, Ankara, 1993, c. I, s.359; Kâtib Çelebi, **Keşfu'z-Zunûn**, İstanbul, 1941–1943, c. II, s. 1782.

³³ Kutluboğa, Zeynuddin Kâsım, **Tâcu't-Terâcîm Fi Tabakati'l-Hanefiyye**, Bağdat, 1962, s. 58.

³⁴ Nesefî, **a. g. e.**, c. I, s. 359.

1.2.1.4. Kelam ve Mezhepler Tarihi ile İlgili Diğer Eserler i:

- Kitâbu'l-Usul
- Reddû'l-Usulî'l-Hamse li-Ebi Muhammed el-Bâhilî
- Reddû Evâ'ili'l-Edille li'l-Kâ'bî
- Reddû Tehzîbi'l-Cedel li'l-Kâ'bî
- Reddû Vaîdi'l-fussâk li'l-Kâ'bi
- Reddû Kitâbi'l-Îmame li-ba'zı'r-revâfız
- Beyânü vehmi'l-Mu'tezile³⁵

1.2.2. Fıkıh ve Usûlü Fıkıh ile İlgili Eserleri:

- Kitâbu me'hazi's-şerâ'i fi usûli'l-fıkh
- Kitâbu'l-cedel fi usûli'l-fıkh
- Kitâbu'r-redd alâ furû'i'l-karâmita
- Şerh'ul-câmi'u's-sağîr

1.2.3. Tefsir ve Kıraat ile İlgili Eserleri:

1.2.3.1. Te'vilâtu'l-Kur'ân: Mâturîdî'nin tefsir ile ilgili eseridir. Ancak bu eserde Mâturîdî sadece ayetlerin yorumunu yapmakla kalmamış, konunun gelişine göre inanç ve fıkıh mezheplerinin farklı görüşlerine de yer vermiş ve onların görüşlerini tartışmıştır. Bu sebeple Te'vilâtu'l-Kur'ân, hem fıkıh hem inanç ile ilgili önemli bir kaynaktır.³⁶

Mâturîdî bu kitabı için tefsir değil de te'vil kelimesini maksatlı olarak kullanmaktadır. Mâturîdî'nin anlayışına göre tefsir, bir ayete kesin bir ifade ile anlam vermektir. Başka ifadeyle Allah'ın kelimından murad edilen şey hakkında kesinlikle hüküm vermedir. Bu husus ancak Hz. Peygamber ile vahyin gelişine şahid olan sahabeye ait olabilir. Te'vil ise ayeti ihtimal çerçevesinde açıklamaktan ibarettir veya

³⁵ Kutlu, Sönmez, **a. g. e.** , s. 396.

³⁶ Ecer, Ahmet Vehbi, **a. g. e.** , s. 37.

ihtimallerden birini tercih etmektir.³⁷ Te'vilât'a ait yazma nüshaların kırk kadar olduğu tespit edilmiştir. Kırk nüshanın otuz biri Türkiye'de, altısı diğer İslam ülkelerinde, üçü de başka ülkelerde bulunmaktadır. Türkiye'dekilerin yirmi sekizi İstanbul'da, diğerleri Konya, Kayseri ve Ödemiş'teki kütüphanelerdedir.³⁸ Bu eserin dilimize kazandırılması Mâturîdîyi anlama açısından son derece önemlidir.

1.2.3.2. Risâle fi mâ lâ yecûzu'l-vakfu aleyhi fi'l-Kur'ân: Tek yaprakтан ibaret olan Kur'ân kıraati ile ilgili bir eserdir. Türkiye'de Şehit Ali Paşa, Köprülü kütüphanelerinde yazma nüshaları vardır.³⁹

³⁷ Te'vil ve Tefsir terimlerinin açıklamasıyla ilgili bkz. Cerrahoğlu, İsmail, **Tefsir Usulü**, Ankara, 1971, s. 209–211; Cerrahoğlu, **Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller**, Ankara, 1968, s. 12; Soysaldı, H. Mehmet, **Nüzûlünden Günümüze Kur'ân ve Tefsir**, Elazığ, 1998, s. 186- 187.

³⁸ Te'vilât nüshaları hakkında TDV İslam Araştırmaları Merkezi tarafından n yayıma hazırlanan eserin I. cildinin mukaddimesinde geniş bilgi mevcuttur.

³⁹ Bak. Ecer, Ahmet Vehbi, **Türk Din Bilgini Mâturîdî**, s. 49.

İKİNCİ BÖLÜM

NÜBÜVVET KAVRAMI

2.1. NÜBÜVVET KAVRAMININ TANIMI

Nübüvvet, peygamberlik bahsi olarak kelim ilminin semiyat kısmına girer. Nübüvvet veya peygamberlik denilince akla n ebi ve resul kavramları gelmektedir.

2.1.1. Nebi ve Resul Kavramlarının Sözlük Anlamları :

"Nebi" Arapça bir kelime olup "nebe" kökünden türetilmiştir. Nebi, haber anlamına en-Nebe veya yükseklik anlamına gelen en-Nebâvetu aslından türetilmiştir. Nebide yol anlamı da vardır. Bu takdirde Allah ile insan arasında vasıta anlamı taşır. Nebide hem haber hem de yükseklik ve rütbe manaları da vardır.⁴⁰

"Nebi" kelimesi Allah'tan haber veren manasına kullanılmaktadır.⁴¹ Farsçadaki karşılığı ise peygamber kelimesidir. Bu kelime Türkçeye de aynı şekilde geçmiştir. Nübüvvet peygamberlik manasına gelir.⁴²

"Nebi" kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de sadece peygamberleri ifade etmek için kullanılmıştır. Bazı ayeti kerimelerde birtakım kimselere "kitap, hikmet ve nübüvvet verilmiş"⁴³ olduğundan bahsetmektedir.

Nebi kelimesinin türetildiği kökle ilgili olarak biri "hemzesiz" diğeri "hemzeli" olduğu şeklinde iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Hemzeli olduğunu ifade eden görüşe göre "nebi"nin aslı "en-nebeü" şeklinde hemzeli olup "haber vermek, belirginleşip ortaya çıkmak" anlamındaki "nübu" kökünden türetilmiştir. Bu durumda nebi, insanlara Allah'tan mesaj getiren kimse demektir.⁴⁴

⁴⁰ Gölcük, Şerafettin; Toprak, Süleyman, **a. g. e.**, s. 307.

⁴¹ İbn Manzur, Ebû'l Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, **Lisanu'l Arap**, Beyrut, 1990, c.I, s. 162; Yüksel, Emrullah, **Kelam Dersleri**, Ankara, 1986, s. 42.

⁴² Firuzabadi, Ebû Tahir Mecmud din Muhammed b. Yakup eş-Şirazi, **Kamusü'l-Muhit**, trc: Ahmet Asım Efendi, İstanbul, 1305h, c.I, s. 102 - 104.

⁴³ Al-i İmran, 3/79; En'am, 6/89; Ankebût, 29/27; Casiye, 45/16; Hadid, 57/26.

⁴⁴ İbn Manzur, **a. g. e.**, "nbe" mad.; İsfahani, Ebû'l Kasım Hüseyin b. Muhammed, **el-Müfredat fi Garibi'l Kur'ân**, Beyrut, 1990, "nbe" mad.

"Nebi"nin, hemzesiz olduğunu savunanlara göre "yükseklik, yüksek makam" anlamlarını ifade eden "nebve, nebave" köklerinden türetilmiştir. Buna göre "nebi" Allah(c.c) katında yüksek bir dereceye sahip olması ve insanların hidayetine vesile olması sebebiyledir ki, yüce bir makam sahibi olarak vasıflandırılmıştır.⁴⁵

"Resul" kelimesi ise Arapça da "r-s-l" fiilinden türemiş olup, gönderilmiş, elçi, belli bir mesaj ve söz taşıyan, belli bir görev verilerek bir yere gönderilen elçiye denir.⁴⁶

Kısaca resul, Türkçede elçi anlamına gelir. Arapçada mürsel, gönderilmiş manasındadır.⁴⁷ Hem gönderilen mesaj hem de mesajı yüklenip götüren anlamındadır. Bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de tekil halinde "resul"⁴⁸ veya çoğulu olan "rusul"⁴⁹ olarak geçer. Bu kelimeler, insanlar arasından gönderilen peygamberleri ifade etmek için kullanıldığı gibi yine bu kelimeler Cebrail ve diğer melekleri ifade etmek içinde kullanılmıştır.⁵⁰

Çoğunluk Kelâm âlimleri bu anlayıştan dolayı "resul" kelimesinin lügat manası bakımından "nebi" kelimesinden daha geniş ve şümullü olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü meleklerde, ilâhi haberler taşıdıklarından, onlara da "ilâhi haberciler" anlamında "resul" denmektedir.

2.1.2. Nebi ve Resul Kavramlarının Terim Anlamları :

Nebi ve Resul kelimelerinin terim anlamlarına baktığımızda karşımıza iki husus çıkmaktadır. Bunlardan birincisi nebi ve resul kelimeleri arasında bir farkın olmadığını iddia edenler, ikincisi ise nebi ve resul kelimelerinin birbirinden farklı olduğunu savunanlardır.⁵¹

Birinci görüşe göre nebi ve resul şöyle tarif edilmiştir: Allah'ın kendisine vahyettiği ve tebliğe memur kıldığı kimse nebidir, resuldür.

⁴⁵ İbn Manzur, **a. g. e.** , "nby" mad.; İsfahani, **a. g. e.** , "nby" mad.

⁴⁶ İsfahani, **a. g. e.** , "rsl" mad.

⁴⁷ Firuzabadi, **a. g. e.** , c.III, s. 1324.

⁴⁸ Bkz. Tevbe, 9/128.

⁴⁹ Bkz. Şuara 26/16.

⁵⁰ Bkz. Hud, 11/69, 77, 89; Ankebût, 29/31; Hakka, 69/40; Mürselat, 77/1.

⁵¹ Maverdi, Ebû'l Hasan Ali b. Ebû Mansur Muhammed, **İ'lamu'n-Nübüvve**, ta'lik: M.M Bağdadi, Beyrut, 1987, s. 70.

Nebi ile resul arasında fark görenler ise şu tarifle ri yapmışlardır: Nebi; Allah'ın vahyettiğinden insanları haberdar eden kimse olup kendisine ait müstakil bir şeriatı olmayıp, önceki bir şeriatla amel eden ve insanlara bunu izah edendir. Nebiye ayrıca bazı belirli konularda özel haber de vahyedilir. İsrail oğullarına gönderilen nebiler bu türdendir.⁵²

Resul; Allah'ın kendisine vahyederek tebliğ memur ettiği, kendisine kitap ve yeni bir şeriat verdiği kimsedir.⁵³ Dolayısıyla resul vahiy ile tebliğ memur olmuş, yeni bir şeriat veya unutulmuş bir şeriat getiren veyahut geçmiş şeriatın insanları unuttukları kısımları ihya ederek tebliğ eden peygamberdir. Burada nebi ile resul arasındaki en önemli fark nebinin kendisine ait yeni bir şeriatı olmayıp, önceki şeriatı devam ettirmesi, resul ise kendisine yeni bir şeriat verilen kimse olmasıdır.

Mâturîdî' ye göre nebi, Allah'ın vahyettiği gerçekler hakkında insanları haberdar eden ve önceki peygamberlerden birinin kitap ve şeriatını devam ettiren peygamberdir.⁵⁴ Kısaca kendisine yeni bir kitap ve şeriat verilen peygambere resul; davet etmek üzere gönderilen peygambere ise nebi demektir. O, peygamberimiz Hz. Muhammed'in hem son nebi, hem de son resul olduğunu söylemektedir.⁵⁵

Bu genel tanımdan anlaşıldığı gibi Mâturîdî' ye göre resul özellikle kendisine yeni bir şeriat vahyedilmiş olması itibarıyla nebiden ayrılmaktadır.

Klasik kaynaklarda nebi ve resul kavramlarının birbirinden farklı anlamlara gelen kelimeler olarak izah edildiğini müşahade etmekteyiz. Doğal olarak aynı anlayışın günümüzde de yaygınlık kazanmış olduğunu görmekteyiz.

⁵² Gölcük, Şerafettin; Toprak, Süleyman, **a. g. e.**, s. 308.

⁵³ Taftazani, Saduddin Mesud b. Ömer, **Şerhu'l-Makasid**, nşr. Abdurrahman Umeyra, Beyrut, 1989, c.II, s. 173.

⁵⁴ Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed. B. Muhammed, **Te'vilâtu'l Kur'ân**, Ragıp Paşa Ktp, No: 33/36, vr. 357a.

⁵⁵ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l Kur'ân**, vr 71b-72a.

2.2. KUR'ÂN-I KERİM'DE NÜBÜVVET KAVRAMI

İslam Kur'ân üzerine bina kılınmıştır. Nübüvvet müessesesi de inancın özünü teşkil eder. Allah'a gerçek anlamda iman ancak nebiler ve resuller vasıtasıyla, onl arın rehberliğiyle mümkündür. Kur'ân-ı Kerim'e baktığımızda nebi ve resul kavramlarının zikredildiğini görmekteyiz. Öncelikle Kur'ân-ı Kerim'de nebi ve resul kelimelerinin geçtiği ayetleri irdelemeye çalışalım.

" (Resulüm!) Kitap'ta Musa'yı da an. Gerçekten o ihlâs sahibi idi ve hem resul, hem de nebi idi".⁵⁶

Yaygın anlayışa göre sadece eski peygamberlerden birinin kitap ve şariatını devam ettiren peygamber "nebi", kendisine yeni bir kitap indirilmiş olan ve yeni bir din tebliğ eden peygamber ise hem "nebi" hem de "resul" dür. Hz. Musa'ya Tevrat inzal buyrulduğundan, yukarıdaki ayette nebi ve resul olarak anılmıştır.⁵⁷

"(Ey Muhammed!) Biz, senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki, o, bir temennide bulunduğunda, şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah, kendi ayetlerini (lafız ve mana bakımından) sağlam olarak yerleştirir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir".⁵⁸

Yukarıdaki her iki ayette de resul ve nebi kelimeleri arka arkaya kul lanılmış ve burada peygamber kastedildiği için aynı anlama gelmektedir. Yani peygamber denilince hem resul hem de nebi veya her ikisi kastedilmektedir. Dolayısıyla resul olup ta nebi olmayan veya nebi olup ta resul olmayan peygamber yoktur.

İmam-ı Mâturîdî, iki kelimenin yan yana kullanılması hakkında " resuldür, nebidir" ayetiyle ilgili olarak demiştir ki resul, te'vili bilen kişidir. Diğer bazıları da şöyle demişlerdir: Resul, kendisine vahiy ve kitap inen, nebi ise her türlü hayır ve bereketi haber veren anlamındadır. Nebi kelimesi sadîk (صديق) kelimesi gibidir. Kişide, hayır ve bereketle ilgili bütün hasletler bir araya gelince (صديق) diye isimlendirilir. Eğer bu hasletlerin hepsine değil de birine ya da bazılarına sahipse ona sâdık () denir. Aynı şekilde nebi kelimesi de böyledir. Hasletler birleşince nebi diye isimlendirilir.

⁵⁶ Meryem, 19/51.

⁵⁷ Bkz. **Diyanet Vakfı Meali**, Meryem, 19/51.

⁵⁸ Hacc, 22/52.

Demek ki, nebi diye isimlendirilmesi aynen sadık (صديق) kelimesinde olduğu gibi hayır ve bereket hasletlerini bir araya getirdiği içindir⁵⁹ diyor.

Bütün peygamberler hayır ve bereket hasletlerini bir araya getirdikleri için onlara nebi diyebiliriz. Dolayısıyla bütün peygamberler nebidir. Ayrıca nebi kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de sadece peygamberler için kullanılmıştır. Fakat resul kelimesi için aynı şeyi söyleyemeyiz çünkü bu kelime hem peygamberler için hem de Cebrail ve diğer melekleri ifade etmek için kullanılmıştır.

" Meryem oğlu Mesih ancak bir resuldür. Ondan önce de (birçok) resuller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl (haktan) yüz çeviriyorlar ".⁶⁰

" Dedi ki: "Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yoktur; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim ".⁶¹

" Musa dedi ki : "Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim".⁶²

Yukarıdaki ayetlerde resul kelimesi sadece peygamberler için kullanılmıştır. Resul, kelimesinin peygamber dışında kullanıldığı ayetler ise şöyledir;

" Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde getirdiler ve: "Selam (sana)" dediler. O da: "(Size de) selam" dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi ".⁶³

" (Elçilerimiz melekler) Lût'a gelince, (Lût) onların yüzünden üzüldü ve onlardan dolayı içi daraldı da "Bu, çetin bir gündür" dedi ".⁶⁴

" (Melekler) dediler ki: Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbirisi geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vâdolunan (helâk) zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi? ".⁶⁵

⁵⁹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l Kur'ân**, vr. 357a.

⁶⁰ Maide, 5/75.

⁶¹ Araf, 7/61.

⁶² Araf, 7/104.

⁶³ Hud, 11/69.

⁶⁴ Hud, 11/77.

⁶⁵ Hud, 11/81.

" Elçilerimiz İbrahim'e (iki oğul ihsan edeceğimize dair) müjdeyi getirdiklerinde şöyle dediler: Biz bu memleket halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir".⁶⁶

" Hiç şüphesiz o (Kur'ân), çok şerefli bir elçinin sözüdür".⁶⁷

Bu ayetlerde resul kelimesi ile melekler kastedilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de ki bu ayetlerde resul ve nebinin zahir manalarına bakınca aralarında bir fark olmadığını görmekteyiz. Ancak bu iki kelime arasında gerek sözlük anlamları yönünden ve gerekse terim olarak ifade ettikleri manalar yönünden fark vardır. Farkı belirtmek için şu ifade kullanılmıştır: " Her resul nebidir fakat her nebi resul değildir"⁶⁸.

Bunlara göre; ikisi arasında, mantık diliyle " umum-husus-mutlak" ilişkisi vardır.

İmam-ı Mâturîdî de nebi ve resul kelimelerinin birbirinden farklı olduğunu belirtmiştir. Mâturîdî'ye göre resul, insanlara Allah katından haberler getiren kişidir. İnsanlar ister kendisinden talep etsin isterse karşı çıksın, onlara ilahi mesajları tebliğ etmekle görevli ve bununla mükellef olan kişiye resul denir⁶⁹ diyor.

Ayrıca Mâturîdî, ayetlerde geçen " nebidir, resuldür"⁷⁰ ifadelerinde resulü te'vili bilen kişi olarak tanımlaması O'nun resul kelimesine farklı anlamlar yüklediğini göstermektedir.

⁶⁶ Ankebût, 29/31.

⁶⁷ Hakka, 69/40.

⁶⁸ Bağdadi, Ebu'l-Mansûr Abdulkahir b. Tahir et-Temimî, **Usulu'd-Din**, İstanbul, 1928, s. 154.

⁶⁹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l Kur'ân**, vr. 269b.

⁷⁰ Bkz. Meryem, 19/51; Hacc, 22/52.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMAM MÂTURÎDÎ’NİN NÜBÜVVET ANLAYIŞI

3.1. NÜBÜVVET ANLAYIŞI

3.1.1. Nübüvvetin ispatı:

İnsanlar risalet konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Hidayet önderleri, hayır öncüleri ve bilge kişiler onu kabul etmişlerdir.⁷¹ Buna mukabil;

- a. Yaratıcıyı inkâr edenler
- b. O’nun mevcudiyetini benimsemekle birlikte buyruğu ve yasağı olabileceğini kabul etmeyenler,
- c. Bunu benimsedikleri halde insan aklının tek başına yeterli olup risaletten müstağni kılacağını zannedenler nübüvveti reddetmişlerdir. Bu inkârcı görüşlere şunu da eklemek söz konusudur:
 1. Risalet iddiasında bulunan kişinin göstereceği mucizeleri kâhinlerin, sihirbaz ve gözbağcıların fiillerine denk tutmak da mümkündür,
 2. Üstelik nübüvvet iddiasında bulunanların izhar ettikleri olağan üstü görünümlü olaylar karşısında muhataplarının aciz kalışı, onlarda bu tür fiillerin gerektirdiği eğitim ve alışkanlığın bulunmayışı sebebine de bağlanabilir; zaten peygamber diye ortaya çıkanlar, bütün toplulukların fiil gücünü denemiş ve zorlamış değillerdir.⁷²

Mâturîdî burada insanları farklı kategorilere ayırmıştır. Öncelikle nübüvveti kabul edenler ve nübüvveti kabul etmeyenler olarak ikiye, daha sonra ise nübüvveti kabul etmeyenleri kendi arasında beş kısma ayırmıştır . Bu beş kısım gurubu ise sırasıyla Allah’ı inkâr edenler, Allah’ın varlığını kabul ettikleri halde emir ve yasaklarının olmadığını savunanlar, Allah’ın varlığını, emir ve yasaklarını kabul ettikleri halde aklın tek başına yeterli olduğunu savunanlar nübüvveti reddetmişlerdir. Diğer iki grup ise nübüvvet iddiasında bulunanların göstermiş olduğu mucizeleri reddetmişlerdir yani mucizelerin normal bir şey olduğunu savunmuşlardır.

⁷¹ Mâturîdî, **Kitabü’t-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 221.

⁷² Mâturîdî, **Kitabü’t-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 221.

Bu konuda Ebû'l-Muin en-Nesefi şöyle diyor: " Bazıları şöyle bir iddiada bulunmuştur: Peygamberin getirdiği mucize, aslında bu anlamda gayret ve çalışmaları bulunan branşında eğitim görüp alışkanlık kazanan kimse için elde edilmesi mümkün olan türdendir. Risalet iddiasında bulunan kimsenin muhatapları, muhtemeldir ki bu konuda herhangi bir alışkanlığa sahip olmamıştır ve o bütün insanların gücünü de denemiş değildir; şayet deneseydi belki de mucizesinin benzerine güç yetiren ve fevkaladelik gösterisinde kendisiyle boy ölçüşen kimseleri bulabilecekti "⁷³.

İmam Mâturîdî insanların peygamberi kabul etmeleri için öncelikle yaratıcıyı kabul etmeleri gerektiğini belirterek Kitab-ı Tevhid de şöyle diyor; "Yaratıcıyı inkâr edenleri önce O'nun ispatı konusunda tartışmaya davet ederiz, çünkü O'nun peygamber göndermesini söz konusu etmek ancak varlığını benimsemenin ger ekliliğinden sonra mümkün olur. Bununla birlikte peygamberlerin gösterdiği mucizelerle hem ulûhiyet hem de nübüvvetin ispatı imkân dâhilindedir. Çünkü peygamberler, durumlarını yakından bilen ve kudretinin nereye kadar uzanabileceğini kestiren bir topluluk içinde yetişmişlerdir. Dolayısıyla onlar, beraber yaşadıkları insanların akıllarını hayrette bırakan mucizeler getirince, böyle fevkalade olaylar izhar etme gücüne sahip olmadıklarını bilen bu kişilere gereken şey, kendilerini elçilikle görevlendiren varlık adına söyledikleri hususlarda doğru ve samimi olduklarının bilincine ulaşmak ve bu mucizelerin o varlığın yarattığı olağan üstülüklerden olduğunu idrak etmektedir; ta ki böylesinin iddia ettiği risaletin âlim ve hâkim olup kendi mevcudiyetinin delillerini icat etmeye gücü yetenden kaynaklandığı hususu gerçekleşmiş olsun ve insanlar görmeseler bile O'nun kesin bilgisine ulaşabilsin. Bütün güç ve kudret Allah'a aittir "⁷⁴.

Allah'ın varlığını kabul etmeyenlere peygamberden bahsetmek mümkün değildir. Akla büyük önem veren Mâturîdî nübüvvetin ispatında yine akli ön planda tutarak nübüvvetin ispatının temel şartının Allah inancı olduğunu belirtmektedir. Allah inancıyla beraber mucizenin de nübüvvetin ispatında önemli bir yeri olduğunu savunmaktadır.

"Allah'ın emir ve yasağının vaad ve tehdidinin mevcudiyetini benimsemeyene göre kâinatı yaratanın hiçbir hikmeti yoktur, kâinat sadece yaratılmak, ardından da yok edilmek üzere Allah tarafından icat edilmiştir. Şimdi, herkesçe bilinen bir husustur ki

⁷³ Nesefi, **a. g. e.** , c. I, s. 446.

⁷⁴ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 222.

fiillerinin sonucu böyle (amaçsız) olan her varlık hakîm oluş niteliğinden yoksundur. Hâlbuki birliğini ve karşı durulmaz hükümlerliğini kanıtlayan birçok delili yarattığı kâinata yerleştiren Allah'ın bu isabetli fiilleri O'nun hakîm olduğunun belgesi olmuştur (dolayısıyla emir ve yasağının, vaad ve tehdidinin de mevcudiyetini kanıtlamıştır). Başarıya ulaştıran sadece Allah'tır. Şunu da belirtmek gerekir ki yüce Allah, zatıyla her şeyden müstağni ve fiilinde daima isabetli olduğunu göre canlıları, kendileri için belirlediği kudretin bitimine kadar varlıklarını sürdürmeleri amacıyla yaratmıştır; bunun yanında hayatın devamını gıdalara bağlamış, sürekliliği ve uzun ömürlülüğü de insanlara sevdirmiştir. Şayet Allah onlara yönelik birtakım emirler ve yasaklar çıkarmasaydı, herkes arzu ve şehvetleriyle birlikte sürekliliğini ve hayatının devamını sağlayacağını umduğu şeye hızla yönelecek, hemcinsleri de aynı şeye aynı yönelişi gösterecekti. Böylece aralarında tartışma ve çekişme meydana gelecek, bu da onları birbirini ortadan kaldırmaya sevk edecekti. Bunda ise sürekliliğe vesile kılınan şeyin mahvolmaya sebep teşkil etmesi endişesi vardır. Şu halde (dini müeyyideler olarak) vaad ve tehdit içeren helalle haramların belirlenmesi ve emirle yasağın çıkarılması gerekli olmuştur; ta ki herkes kendisine ait olanla olmayanı birbirinden ayırsın, bu suretle de her türlü tecavüzden emin olsun ve hayatı korunmuş bulunsun ⁷⁵.

Kâinat amaçsız bir şekilde yaratılmadığı gibi yaratılan her şeyde bir sebep ve sonuç ilişkisi görmek de mümkündür. Allah'ın varlığını kabul etmekle beraber kâinata herkesin istediği gibi yaşayacağını, emir ve yasakların olmadığını ve öldükten sonra hesabın mümkün olmayacağını savunanlar dolaylı olarak nübüvveti inkâr etmişlerdir.

Mâturîdî ise yine akli ön planda tutarak kâinatın lüzumlu olduğunu ve lüzumlu olan bu kâinat üzerinde huzurlu yaşamının birtakım kuralları olduğunu ve bu kuralları tam anlamıyla ancak peygamberler aracılığıyla öğrenebileceğimizi belirterek nübüvveti ispat etmeye çalışmıştır.

Yine, Allah mahlûkatı yaratmış ve birbirinden yaralanma esasını koymuştur; her şeyden müstağni olduğu için O'nun bundan elde edeceği herhangi bir fayda da yoktur. Kâinattaki zararlı şeyler de aynı konumdadır. İşte böylesinin yaratıklara yönelik olmak üzere birbirinden yararlanma ve zararlardan sakınma konusunda emir ve yasak çıkarması tabiidir. Şunun da belirtilmesi gerekir ki Allah insanları öyle yarattığı ve öylesine yatkın kıldığı için onlara yararlı olanları emretmekte, zararlı olanları da

⁷⁵ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu s. 222.

yasaklamaktadır. Başarıya ulaştıran sadece Allah'tır. Yine, emir ve nehiy hikmetin gerçeğidir. Çünkü Allah insanları en güzel biçimde yaratmış, yeryüzünde bulunan her şeyi, ayrıca hem yeryüzünün hem de semanın bereketlerini insanların emrine vermiştir. Hâlbuki onlardan, bu ilahi lütfün, mukabelede bulunma veya kul tarafından kazanılmış bir hakkı Allah'ın ödemesi durumunu doğuracak hiçbir davranış vuku bulmamıştır. Bu tür nimetleri kıymetlerini bilmeyene vermek aklın doğru bulmayacağı bir şeydir, çünkü bu davranışta nimetleri heba edip yok yere harcamak gibi bir sonuç vardır. Şu halde insanların, sevmeye ve teşekkürle layık olanı tespit edebilmeleri için nimetleri vereni tanımaları gerekli olmuştur. Bundan da imtihan (yani emir ve nehiy) zarureti doğmuştur. Cenab-ı Hak bu emir ve nehye mükâfat ve cezayı da eklemiştir ki özendirme ve sakındırma ilkeleri yeterince etkili olabilsin. Başarıya ulaşmak ancak Allah'ın yardımıyla mümkündür.

Bir de şu var: Allah doğruluk ve adaleti akılların nazarında güzel, zulüm ve yalanı da çirkin göstermiş; bunların birinci grubunu muazzam ve değerli, ikincisini ise bayağı ve değersiz olarak gönüllere yerleştirmiştir. Bu sebeple akıllar sözü edilen (doğruluk, adalet, zulüm ve yalan gibi) davranışları sergileyenlerden şerefini yükseltenleri işlemeyi emreden, sahibini küçük düşürenlerden de sakındıran bir istikamet alır. Buna bağlı olarak da aklî bir zorunluluk çerçevesinde önce ilâhî emir ve nehiy, sonrada mükâfat gereklilik kazanır, ta ki yolunda bulunan ve hakkını eda eden kimsenin insanlık şerefi kemalini bulsun, nefsanî arzularını aklın rehberliğine tercih eden kimsenin de hak ettiği ceza gerçekleşsin⁷⁶.

Mâturîdî bütün bu düşüncelerle nübüvveti ispatlamaya çalışmıştır. İnsanların gerçek anlamda Allah'a kul olabilmeleri ayrıca dünya ve ahiret dengesini sağlama için O'nun emir ve yasaklarını doğru bir şekilde öğrenmeleri gerekmektedir. Akıl bunu başarmada tek başına yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla bu emir ve yasakları tam anlamıyla öğrenmemiz ancak peygamberler sayesinde gerçekleşebilir bütün bu gerçekler bize nübüvvetin mevcudiyetini göstermektedir.

⁷⁶ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 224.

3.1.2. Nübüvvetin Gerekliliği:

Mâturîdî, insanlığın Hz. Âdem'den çoğaldığını, zamanla insanların ihtilafa düştüklerini, anlaşmazlıkların ortaya çıktığını belirterek, Allah' ın insanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde⁷⁷ onlara yardım etmek, kolaylık göstermek için⁷⁸ peygamberler gönderdiğini söylemektedir. Bu da nübüvvetin insanoğlu için ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

İbn Sina bu konuda şöyle diyor: " Peygamberler, kanun tebliğ ve ilan eden şeriat sahibidir. Peygamber insanlara kirpikleri, saçları kadar önemlidir. Kendi hallerine bırakılan insanlar herhangi bir konuda bencilliklerinin tesiriyle anlaşılamazlar. Onların her biri doğruyu kendine faydalı şekliyle tarif eder. Zulmü ve adaletsizli ği de kendisine uygun olmayan şey olarak izah eder ki, bu durum bir ilâhi kanun ve peygamberlerin insanlara gerekli olduğunu gösterir "⁷⁹.

Aklın rolünün yetersiz, aklın güçsüzlüğünün açık olduğu sahalarda nübüvvetin rolünün bulunduğu, nübüvvete ihtiyaç olduğu açık ve kesindir. Akıl nübüvvetin faydalı ve gerekli olduğunu kabul ediyor. Peygamber gibi bir rehberden yoksun, kendi kendine bırakılmış insan; toplum düzenini yıkıcı, kazanç ve bencillik duygularının esiri haline gelir. Allah' ı hoşnut eden ibadet şekillerini keşfedip tatbik edemeyeceği gibi, medeni bir teşkilatlanmanın gereği olan usulleri de bulup uygulama alanına getiremez. Bütün bu eksiklikleri gidermede peygamber gereklidir. Peygamber, insanlık için her konuda bir rehberdir.

3.1.2.1. Nübüvvetin Aklen Gerekliliği:

Mâturîdî nübüvvetin aklen gerekli olduğunu belirtmek için klasik örnekler vermekle beraber üstün vasfını ortaya koymaktadır. Mâturîdî'ye göre nübüvvet; Allah' ı inkâr etmeyen kimse için emirler ve yasakların bildirilmesi yönünden gereklidir . İnsanlığın bir yol göstericiye ihtiyacı ancak nübüvvetle giderilir. O'na göre nübüvvetin aklen gerekliliğinin temeli de bu husustadır.

⁷⁷ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l Kur'ân**, vr.34b, 105a, 313b.

⁷⁸ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 227.

⁷⁹ İbn Sina, **eş-Şifa** (İlahiyat), Kahire, 1960, s. 441–442.

Hız. Peygamber (s.a.s) birçok hadislerinde nübüvvetin fayda ve önemine işarette bulunmuştur. Konuyla doğrudan ilgili olan bir hadis-i şerifin mealı şöyledir: " **Benimle insanların misali bir ateş yakan kimse gibidir ki, ateş etrafını aydınlattığı zaman ateşin çevresinde bulunan hayvanlar ve küçük kelekler ateşe düşmeye başladılar, o kimse bu hayvanları ateşe düşmekten men etmeye başladı. Fakat hayvanlar o zata galebe ederek düşüncesizce, süratle ateşe düşüyorlardı. Siz düşüncesiz ve tedbirsiz olarak ateşe düşerken ben bellerinizden yakalayıp ateşe düşmekten sizi kurtarmaya çalışıyorum** " ⁸⁰. Bu hadis insanları helakten ve felaketten koruma ve kurtarmada nübüvvetin fayda ve ehemmiyetine dikkat çekmekte ayrıca aklen nübüvvetin varlığını kabul etme açısından önem arz etmektedir.

Mâturîdî Kitabü't-Tevhid' de şöyle diyor: " Toplumun nübüvvetine olan ihtiyaçlarından biride çeşitli sanat ve mesleklerde kendini gösterir, çünkü insanları örtüp bir mekânda barındırmak, onları sıcaktan ve soğuktan korumak ancak bunlarla mümkündür" ⁸¹.

Sanat ve teknikle ilgili medeniyetin kaynağı ilâhi kaynaklıdır. Bunların temelini peygamberler aracılığıyla öğrenmiş olduğumuz bir gerçektir. İnsanlığın sanat ve teknik alanda sahip olduğu bilgilerin ve becerilerin genel prensibi Allah tarafından gönderilen peygamberlerce konulmuş ve öğretilmiştir. ⁸² Bu görüşü hem Mâturîdî, hem de Eş'ari klasik kelamının temsilcileri kabul etmektedir.

Bir diğer örnek te ise insanlar için yaratılmış olmakla birlikte faydalanılmaya yatkın bulunmayan serkeş hayvanlar; öyle ki bunlara ilgi duyan kişi hangi fayda için yaratıldıklarını hatta kendi yararına icat edilip edilmediklerini bilemediği gibi her bir hayvanın yaratılış amacından kaçış şeklinde sergilediği tepki karşısında bunları nasıl eğitip kullanışlı ve uysal hale getireceğini de kestiremez. ⁸³

⁸⁰ Buhari, Ebi Abdillâh Muhammed b. İsmail, **Sahih-i Buhari**, Çağrı yay. , İstanbul, 1992, c.VII, s. 186; Müslim, Ebi Hüseyin Müslim b. Haccac, **Sahih-i Müslim**, Çağrı yay. , İstanbul, 1992, c.IV, s. 1788.

⁸¹ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 225.

⁸² Razi, Fahreddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, **Kitabu'l-Muhassal (Kelam'a Giriş)**, çev. Hüseyin Atay, Ankara, 1978, s. 157.

⁸³ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 225.

İnsanlardan farklı olarak yaratılan hayvanlar hayatımıza farklı bir renk katmaktadır. Bütün hayvanlar insanoğlunun hizmetine verilmekle beraber her hayvanın farklı bir görevi olduğu bilinen bir gerçektir. Akıl, zararlı hayvanları görünce insanoğluna nasıl bir faydası dokunacağını tam anlamıyla kavrayamamaktadır. Fakat bu hayvanların dolaylı olarak insanlar için faydalı olduğu gün geçtikçe orta ya çıkmaktadır. Dolayısıyla peygamberler gelmiş oldukları dönemlerde, bu gerçekleri irşad ettikleri toplumlara aktarmışlardır.

İnsanlar bilmediği bir konuyu öğrenmek için bir öğreticiye ihtiyaç duyarlar en iyi öğreticinin ise peygamberler olduğunu çok iyi biliyoruz. Bunun temel nedeni ise onların vahiy ile beslenmiş olmalarıdır. Şayet onların arkasında vahiy olmayıp sadece akıllarıyla hareket etmiş olsalardı nübüvvete ihtiyacımızın olmadığını söyleye bilirdik ancak onların vahiy ile hareket ettiklerini, kendi heva ve heveslerinden konuşmadıklarını çok iyi bildiğimiz için aklen nübüvvetin varlığını inkâr etmemiz mümkün değildir.

Mâturîdî'ye göre nübüvvet Allah'ı inkâr etmeyen kimse için nasıl gereklis e ziraat, sanat, ticaret, hayvan yetiştirme ve tıp alanlarında olduğu gibi lisanlar, isimler ve yazı konusunda da nübüvvete ihtiyaç olduğu açıktır. İnsanlık, tarihin bilinmeyen ve bilinen devirlerinde ancak ilahi bir elçinin önderliğinde göçebe medeniyette n yerleşik medeniyete geçebilmiştir.⁸⁴

İçinde yaşadığımız âlemin Allah tarafından yaratılması insanları bir takım emirler ve yasaklarla donatması hikmetli bir iş tir. Bu hikmetli iş nübüvvettir. Allah bu hikmeti ile insanlara yaşayacakları iki dünyada kendi lerinin yararına olan hususları bildirir. Nübüvvet Allah için imkân dâhilinde olup onun akılla çatışan bir yönü yoktur.⁸⁵ Görüldüğü gibi Mâturîdî kelamcısı olan imam Nesefi de Mâturîdî' nin görüşlerini destekler mahiyette açıklamalarda bulunmuştur. Genel anlamda bütün Mâturîdî kelamcıları nübüvvetin aklen gerekliliğini kabul etmişlerdir.

⁸⁴ Gölcük, Şerafeddin, **a. g. e.**, s. 115.

⁸⁵ Nesefi, Ebû'l Muin Meymun Muhammed, **Bahru'l-Kelam fi Akaidi Ehli'l-İslam**, Konya, 1911, s. 33.

3.1.2.2. Nübüvvetin Naklen Gerekliliği:

Nübüvvetin yerine kaim olmak üzere aklın yeterli olduğunu iddia etmek doğru değildir. Zira akıl ibadetlerin keyfiyetini ve miktarını tayin edemez. Ayrıca çeşitli hadiseler için şer'i ahkâm tesis edemez.⁸⁶ Ayrıca akıl nübüvvetin varlığını kabul etmekte ve gerekli olduğunu bildirmektedir.

Allah bütün kullarıyla konuşmadığından onların arasından seçtiği elçileri vasıtasıyla insanlara hitap etmiştir. O'nun kelamını insanlara bildirecek, Allah ile insanlar arasında elçilik yapacak, yaratıcıyı ve O'na giden yolları insanlara öğretecek bir peygamber gereklidir. Maverâünnehir bölgesi Hanefî-Mâtürîdî âlimlerden bir kısmı ise "Allah'ın hikmetinin gereği olarak peygamber göndermek vaciptir" görüşünü benimsemişlerdir. Ancak onlar vacip sözüyle Mutezile'nin anladığı gibi Allah'ın onu kendine zorunlu kılması ya da bir başkasının Allah üzerine zorunlu kılmasıyla vacip oluşunu kastetmemişlerdir.⁸⁷

Allah' u Teâla peygamberleri aracılığıyla insanlara hitap ederken her kavme kendi içlerinden⁸⁸ bir peygamber göndermesinin nedeni iletişimde bir sorunun çıkmaması içindir. Dolayısıyla peygamberler ile kavimleri arasında lisan açısından bir sorun ortaya çıkmamıştır. Allah ile peygamberler arasındaki iletişim ise bilindiği gibi vahiy ile gerçekleşmektedir. Nübüvvetin naklen gerekliliği ise peygamber - vahiy ilişkisine dayanmaktadır. Yani peygamberi, peygamber yapan gerçek , vahiydir.

Peygamber, Allah'ın emirlerini vahiy yoluyla öğrendiği için Allah'ın, insanlar arasından seçip gönderdiği peygamberlerle nasıl irtibat kurduğu sorusunu cevaplamak için vahiy konusuna bakmamız gerekmektedir.

3.1.3. Nübüvvet ve Vahiy:

Nübüvvet ile vahiy özdeş iki önemli kavramdır. Nübüvvet vahiysiz, vahiye nübüvretsiz olamaz. Nübüvvet vahye dayanır.

⁸⁶ Pezdevi, Ebû Yusr Muhammed, **Usulu'd-Din (Ehl-i Sünnet Akaidi)**, çev. Şerafeddin Gölcük, İstanbul, 1980, s. 131.

⁸⁷ Özarslan, Selim, **Mâtürîdî Kelâmcısı İbn Hümâm'ın Kelâmî Görüşleri**, Ankara, 2003, s. 72.

⁸⁸ Bkz. İbrahim, 14/4.

Kur'ân-ı Kerim'de insanların tek ümmet olduğu, aralarında ihtilafların çıkmasından sonra peygamberlerin gönderildiği ve bunların hedeflerinin insanları iyiliğe davet etmek ve insanların bo-yutlarını aşan konuları onlara bildirmek olduğu ifade edilmektedir. Bütün bu bildirimler vahiy ile olmaktadır.

3.1.3.1. Vahiy Kavramı:

Kur'ân'da yetmiş sekiz yerde geçen vahiy kelimesi sözlükte, kitap, işaret, risalet, ilham⁸⁹ acele, sürat, çabuk, emir, ba's, ateş, erkeklerden olan, Allah'ın kalbe ilkazı, ağlatma⁹⁰ istikzaf (kuvvetli, hızlı atma)⁹¹ vahiy edenden vahiy edilene gönderilen şeyler⁹², ayrıca Allaha-tan gelen bir bilgi⁹³, bir haber gibi manalara gelmektedir.

Mâturîdî'ye göre vahye dayanan haberde yal an bulunmaz. O, doğru bilgi verir.⁹⁴

Dil kurallarına göre bu anlama gelen vahiy kelimesi genel olarak akıl sahibi olanlara isnat edilir. Bazen cansız⁹⁵ ve hayvan⁹⁶ gibi akıl sahibi olmayan varlıklara da isnat edilmesi mümkündür. Istılah manası ise, Allah'ın emirlerini nehiylerini ve dilediği diğer hususları, peygamber olarak seçtiği kullarına bildirmesi ve öğretmesidir.

3.1.3.2. Allah-Peygamber Diyalogu:

Vahiy kelimesi ve türevleri birçok ayette geçmektedir. Lügatte fısıldamak, işaret etmek, gizli konuşmak, ilham etmek, yazı yazmak, süratli olmak anlamlarına gelmektedir.⁹⁷

⁸⁹ Cevheri, İsmail b.Hammad, **es-Sihah Tacü'l-Lüğa ve Sihahü'l-Arabiyye**, Beyrut, 1990, c. VI, s. 2520.

⁹⁰ İbn Manzur, **a. g. e.**, c. XV, s. 381–382.

⁹¹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 41b.

⁹² Taberi, Muhammed b. Cerir, **Camîu'l-Beyan Te'vili'l-Kur'ân**, Beyrut, 1978, c.III, s. 183.

⁹³ Özcan, Hanefi, **Mâturîdî'de Bilgi Problemi**, İstanbul, 1998, s. 83.

⁹⁴ Mâturîdî, Ebu Mansur Muhammed. b. Muhammed, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, Beyrut, 1970, s. 11.

⁹⁵ Bkz. Fussilat, 41/12.

⁹⁶ Bkz. Nahl, 16/68.

⁹⁷ Yazır, Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili**, İstanbul, 1970, c. VI, s. 4256; Gölçük, Şerafeddin, **a. g. e.**, s. 187; Akbulut, Ahmet, **Nübüvvet Meselesi Üzerine**, Ankara, 1992, s. 42.

Vahiy şeklinin, sesinin hissen ve aklen bilinmesi mümkün değildir.⁹⁸ Çünkü vahiy akli aşan bir olaydır. Vahiy kelimesini daha iyi anlayabilmemiz için Kur'ân-ı Kerim'de nasıl geçtiğine bakmamız gerekir.

" Bunun üzerine Zekeriyya, mabetten kavminin kar şısına çıkarak onlara: "Sabah akşam tesbihte bulunun" diye işaret verdi "⁹⁹.

Bu ayette Hz. Zekeriyya'nın kavmine yaptığı vahiy, işaret ve ima kastedilmektedir.

" Böylece biz, her peygambere in san ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileyseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle baş başa bırak "¹⁰⁰.

" Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemey in. Kuşkusuz bu büyük günahdır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz "¹⁰¹.

Yukarıdaki her iki ayetle insan ve cin şeytanlarının birbirlerin e ve kendi dostlarına yaptıkları vahiy, telkin ve fısıldama ortaya konmaktadır. Biz burada sadece birkaç ayet vermekle yetindik. Bunların dışında Allah'ın yere¹⁰², bal arısına¹⁰³, meleklerle¹⁰⁴ ve peygamber olmayan insanlara da vahyetti ği¹⁰⁵ gibi peygamberlerine de vahyettiğini bildirmektedir.¹⁰⁶

Bazı müfessirler, Kur'ân-ı Kerim'deki " Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur veyahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O yücedir, hâkimdir "¹⁰⁷ ayetinden yola çıkarak, Allah'ın i nsanla üç şekilde iletişim kurduğunu açıklamaktadır.

⁹⁸ Hanefi, Hasan, **mine'l Akide ile's-Sevre**, Beyrut, 1988, c. IV, s. 21.

⁹⁹ Meryem, 19/11.

¹⁰⁰ En'am, 6/112.

¹⁰¹ En'am, 6/121.

¹⁰² Fussilat, 41/12.

¹⁰³ Nahl, 16/68.

¹⁰⁴ Enfal, 8/12.

¹⁰⁵ Taha, 20/39.

¹⁰⁶ Hud, 11/37; Enbiya, 21/45; Taha, 20/114; Necm, 53/3, 4.

¹⁰⁷ Şura, 42/51.

- 1- Doğrudan doğruya vahiy etmek suretiyle
- 2- Perde arkasından konuşmak suretiyle
- 3- Bir melek gönderip, dilediği mesajı ona bildirmek suretiyle.¹⁰⁸

Yazır'a göre Allah, hiçbir peygambere bu üç tarzdan başka bir su rette söz söylemediği gibi hiçbir beşere de başka türlü söylemez.¹⁰⁹ Yukarıdaki ayette de geçtiği gibi vahiy, Allah ile insanın iletişim şekillerinden biridir. Kur'ân'ın vahiy olduğunu, onu peygamberin kalbine Cebrail'in indirdiğini yine Kur'ân-ı Kerim bize şöyle bildirmektedir.

" Muhakkak ki o (Kur'ân) âlemlerin Rabbinin indirmesidir", " (Resulüm!) Onu Rûhu'l-emin (Cebrail) indirdi", " Senin kalbine; uyarıcılardan olman için", " Apaçık Arapça bir dille"¹¹⁰.

" De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: (Hak peygamber olduğuma dair) benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'ân bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka tanrılar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: "Ben buna şahitlik etmem." "O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım" de.¹¹¹

" Onlara bir mucize getirmediğin zaman, (ötekiler gibi) onu da derleyip getirseydin ya! Derler. De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur'ân), Rabbinizden gelen basiretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidayet ve rahmettir"¹¹².

Maverdi'ye göre ise, vahiy çeşitleri şunlardır:

- 1- Allah'ın vasıta olmadan, peygamber ile konuşması¹¹³
- 2- Allah'ın, melekler vasıtasıyla bildirmesi

¹⁰⁸ Taberi, **a. g. e.** , c. II, s. 222.

¹⁰⁹ Yazır, **a. g. e.** , c. VI, s. 4257.

¹¹⁰ Şuara, 26/192- 195.

¹¹¹ Enam, 6/19.

¹¹² Araf, 7/203.

¹¹³ Araf, 7/143; Taha, 20/12.

- 3- Allah'ın rüyada elçisine mesajını bildirmesi.¹¹⁴ Ancak rüyanın vahiy olabilmesi için önceki iki yoldan biri ile tasdik etmesinin gerektiğini bildirmektedir.¹¹⁵

Bu konuyla ilgili Kur'ân'da zikredilen bazı olaylara bakalım.

Hiz. İbrahim, rüyasında oğlu İsmail'i kestiğini görüp, bunu İsmail'e söyledi. Bu durum karşısında İsmail: " Ey babacığım! Ne ile emrolundunsa yap" diyerek teslim oldu. Olayın gerçekleşmesine Allah müdahale etti ve " Ey İbrahim! Rüyanı gerçek yaptın" dedi. Hiz. İbrahim samimiyetini gösterdi ve imtihanı kazandı.¹¹⁶

Diğer bir ayeti kerime Yusuf (a.s.)'un rüyasıdır. O rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendine secde ettiklerini gördü. Bunu babasına anlattı. Hiz. Yakub, hem Yusuf'un rüyasını yorumladı hem de bunu kardeşlerine söylememesini tavsiye etti.¹¹⁷ Hiz. Yusuf, babası Yakub (a.s.) ile Mısır'da buluştuktan sonra ona " Babacığım işte bu, vaktiyle gördüğüm rüyanın çıkışıdır. Rabbim onu gerçekleştirdi "¹¹⁸ dedi.

Rüya meselesi Kur'ân'da Hiz. Peygamber ile ilgili olarak da zikredilmektedir. Allah, elçisine hitaben " Allah onları uykunda sana az gösteriyordu. Çok göstermiş olsaydı, yılacak ve bu hususta çekişmeye başlayacaktınız, fakat Allah sizi kurtardı. Çünkü O kalplerde olanı bilir"¹¹⁹. Bu ayette, rüyanın Allah ile peygamberi arasında bir iletişim şekli olduğu değil, Allah'ın peygamberi psikolojik telkine tabi tuttuğu belirtilmektedir.

Yine Hiz. Peygamber ile ilgili olarak Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır: " And olsun ki Allah, peygamberinin rüyasının gerçek olduğunu tasdik eder. Ey inananlar! Allah dilerse siz, güven içinde başlarınızı tıraş etmiş veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bilir. Size bundan başka yakın zamanda da bir zafer verecektir "¹²⁰.

¹¹⁴ Maverdi, **a. g. e.** , s. 63; Vahiy ve Çeşitleri için bkz. Hizmetli, Sabri, **İslam Tarihi**, Ankara, 1995, s. 107- 112.

¹¹⁵ Maverdi, **a. g. e.** , s. 66.

¹¹⁶ Saffat, 37/107.

¹¹⁷ Yusuf, 12/4- 6.

¹¹⁸ Yusuf, 12/100.

¹¹⁹ Enfal, 8/43.

¹²⁰ Fetih, 48/27.

Görülüyor ki rüya meselesi ile ilgili olan ayetler de, rüyanın gerçekleştirilmesi, rüyanın yorumlanması ifadeleri geçmektedir. Kaldı ki, peygamberlerin dışındaki insanların rüyalarına ve yorumlarına da Kur'ân'da yer verilmiştir. Dolayısıyla rüyanın bir vahiy olamayacağı sonucuna varabiliriz.

Mâturîdî'ye göre; özel bir vahiy dilinin bulunmaması, yani vahyin çeşitli dillerde gelmesi, vahyin geldiği dillere herhangi bir kutsiyet atfetmenin doğru olmayacağının bir delilidir. Nitekim Mâturîdî'nin belirttiğine göre, bu durumu göz önünde bulunduran Ebû Hanife, ayetlerin tercümelerini okuyarak ibadet etmenin mümkün olduğunu ifade etmiştir.¹²¹

Aslında, anlayamayacakları ve yapamayacakları bir şey insanlardan istenmemektedir; fakat yine de peygamberlerin, doğacak ihtilafları gidermesi ve vahyin en açık ve en kolay bir biçimde anlaşılmasını sağlaması gerekmektedir. Çünkü peygamber vasıtasıyla öğrenmek, insanlara daha kolay ve daha cazip gelmektedir.¹²² Bu şekilde öğrenilen bilgiler uygulama açısından kişiyi daha çok motive etmekte ve kişi üzerinde daha fazla etkili olabilmektedir.

3.1.3.3. Peygamberlerin Haberi :

Mâturîdî, bilgi konusuna çok önem vermektedir. Ona göre bilgi insanı her türlü dereceye yükselten ve fazilete ulaştıran bir asıldır.¹²³ Herhangi bir konuda bilgisi olmayanın o konuda konuşmaması gerekir. Zira taklit edici, alıştığı şeylere çok sıkı bağlandığı için, açık seçik ayetleri bile kavrayamaz bir durumdadır.¹²⁴

İnsan ilminin kaynakları üçtür bular; hiçbir yan tesirden etkilenmeyen selim duyular, haber-i sadık ve akıldır.¹²⁵ Duyuların sahasına girmeyen bilgiler, akıl yoluyla bilinir. Ayrıca akıl, bazen yanılır. Bunun için doğru bir habercinin yol göstermesine

¹²¹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 12b, 108a, 268a-b.

¹²² Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 134b, 354b, 400b, 668a; Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 44, 137, 183- 184.

¹²³ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 10.

¹²⁴ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 11.

¹²⁵ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 9.

muhtaçtır. Vahiy, bir tür bilgilerden olup realitesi bilindiği halde mahiyeti bir nübüvvet sırrıdır.¹²⁶

Mâturîdî'ye göre bilgi kaynaklarından biride haberdır.¹²⁷ Haberler, peygamberlerin verdiği haberler ve mütevatir haberler olarak ikiye ayrılmaktadır. Mâturîdî, haber-i sadık'ı, doğruluğu bakımından ondan daha açık hiçbir haberin bulunmadığı bir haber olarak nitelendirmektedir.¹²⁸ Çünkü peygamberlerin doğruluğunu gösteren açık deliller vardır. Bu yüzden Mâturîdî, kalbi tatmin etme bakımından doğruluğu peygamberlerin haberinden daha açık olan hiçbir haberin bulunmadığını söyler.¹²⁹

Mâturîdî'nin peygamberlerden gelen haberleri kabul etmeden önce çok dikkatli davrandığını görmekteyiz. Haberleri bilgi kaynağı olarak kabul etmeyenlerin görüşlerine şiddetle muhalefet etmekte ve alaycı bir ifadeyle, bu düşünceye sahip olanların fiziki cezaya çarptırılmalarını ve bu ezadan şikâyetçi oldukları takdirde bu şikâyetlerinin haberden başka bir şey olmadığını söylemeyi tavsiye etmektedir.¹³⁰

Ayrıca bu haber, doğruluğu teyid edilmiş bir peygamberin haberi durumundadır.¹³¹ Mâturîdî, doğruluğunu halkın açık olarak bildiği böyle bir haberin bir hüccet ve delil olduğunu söyler.¹³²

Görülüyor ki, Mâturîdî, kaynağı bir olup, bize intikal ediş şekli farklı olan vahiy ve peygamberin haberinin açık ve kesin bilgi veren bir haber olduğu görüşündedir.

Mâturîdî, haberin yayılmasının hızlılığından söz eder. Her bir haberin önemine göre yayılma hızı olduğunu kabul etmemiz gerektiğini söyler. Örneğin: bir kralın ölüm haberinin gizli tutulması için ne kadar gayret gösterilirse de bunun mutlaka duyulacağı gibi. Bir ülkenin fethedilmesi haberini de başka bir örnek olarak verir.¹³³

¹²⁶ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 414b.

¹²⁷ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 7.

¹²⁸ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 506b.

¹²⁹ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 8.

¹³⁰ Bkz. Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 2- 13.

¹³¹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 667a.

¹³² Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 556b.

¹³³ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 196.

Mâturîdî'ye göre peygamberlerin haberi de hızlı ve çok kısa zamanda dünyanın her tarafına yayılmıştır. Eğer peygamberlere dair bir haberin yalan olduğu anlaşılırsa hemen reddedilir, doğruluğu ortaya çıkarsa kabul edilir. Örnek olarak Hz. Peygamberi verir. Onun belirli zamanda bir bölgede yaşamasına karşın, değişik ülkelere mektup gönderip onları İslam'a çağırdığını belirterek, onun konumunda bir insanın bütün dünyayı karşısına alacak bir tavır içine girmesi riskini üstlenmesinin ancak insanüstü bir gücün desteğiyle mümkün olabileceğini ifade eder. Bunun için Hz. Peygamberin haberlerine şüpheli bakanların görüşlerinin mantıklı olmadığını söyler.¹³⁴

Mâturîdî, lezzet ve zevk veren şeylerin de insanlardan öğrenildiğini söyler. Ona göre, kendinde lezzet bulunan şeyler haber verilmemiş o lsaydı, aklı başında bir kişinin, onlarda zevk ve lezzet bulunup bulunmadığını denemek için kendisini tehlikeye atması düşünülemezdi. Başka bir deyişle bir denemeye girişmeksizin insan, zararlı ve yararlı şeyleri haber yoluyla öğrenmektedir. Ayrıca Mâturîdî, çeşitli hile ve tedbirlerin bu şekilde bildirildiğini söyler.¹³⁵

3.1.4. Nübüvvet ve Akıl:

İnsan, aklı ve duyguları olan bir varlıktır. İnsan, aklı ile düşünür, iyiyi ve kötüyü ayırır. Yüce Allah, insanı düşünen, araştıran bir varlık olarak yaratmıştır. Allah'ın verdiği akıl sayesinde düşünen insan, gerçekleri bulabilir. Hz. İbrahim aya, güneşe ve yıldızlara bakarak, onların hareketlerini inceleyerek, yüce bir varlığın bulunduğunu anlamıştı. İnsanlara da yavaş yavaş, Allah'ın varlığını ve birliğini anlatmaya başlamıştı.¹³⁶

Mâturîdî'ye göre Hz. İbrahim ay ve güneş için, gerçekten bunlar benim rabbimdir dememiştir. Sadece " bu mu benim rabbim? " anlamına gelecek sözler söylemiştir. Babası gibi taşlara tapmamıştır. Aklını kullanarak Allah'ın varlığına ve birliğine ulaşmıştır. Dinde akıl önemlidir. Aklını doğru kullanan ve düşünen herkes Allah'ı bulabilir.¹³⁷

¹³⁴ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 197.

¹³⁵ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 16.

¹³⁶ Bkz. Enam, 6/74-79.

¹³⁷ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 159b.

Mâturîdî'ye göre, deliller, günlük hayattaki genel bilgi kaynaklarına uygun olmak zorundadır. Genel anlamda bilgi kaynakları akıl, duyular ve haber (naki l) olduğuna göre, delillerin de bu üç kaynaktan biri ile ilgili olması gerekir. Yani deliller akli, nakli, ya da hissi olmak zorundadır. Yüce Allah, bütün bilgi çeşitlerinden deliller göstermiştir. Bu deliller peygamberlerin kavimlerinin anlayış ve düzeyle rine göre belirlenmiştir. Mesela: Hz. Musa'nın kavmi anlayış ve kavrayış bakımından zayıf olduğu için, onun delillerinin hepsi hissi, yani duyulara hitap eden delillerdir. Hz. İbrahim'in delilleri ise, daha çok akli olduğu halde, Hz. Muhammed'in delilleri hem hissi hem de aklidir.¹³⁸

Dolayısıyla peygamberler, getirdikleri delillerle, her şeyden önce sağlam bir itikadi temel oluşturup Tevhid dinini iyice yerleştirdikten sonra ahlaki ve ameli konulara yönelerek dinin, her düzeydeki insanın hayatında gerçekleşme sini sağlamaya çalışmışlardır.

Mâturîdî'ye göre, aklın tek başına yapabileceği iş ve akıldan beklenen görev fazla karmaşık ve zor değildir. Aklın yapması gereken şey, dinin aslının ve özünün bilinmesini sağlamaktır. Bu da Tevhid inancıdır. Akıl, kullanı ldığı ve ondan faydalanıldığı takdirde, insanın ihtiyaç hissettikleri temel şeyleri bilebilecek bir güç ve meleke durumundadır.¹³⁹

Mâturîdî'ye göre Allah rahmandır. Bu sebeple, bize kitap ve peygamber gönderdi. Aklın varlığı Allah'ın varlığının fitri bir d elilidir. Doğru kullanılan sağlam akıl, insanın şu noktalarda bir kanaate ve bir hükme ulaşmasına yardımcı olur. İnsan, Allah'ın vahdaniyetinin ve rububiyetinin delillerini akıl ile kavrar ve anlar.

a) İnsana bir nimet olarak verilen akılla, insanın önemi ve hikmeti anlaşılabilir.

b) Sadece insanlar için yaratılan her şey ancak akıl ile bilinebilir.

c) Gaib olan şeylerin düşünülüp tasavvur edilebilmesi; dolayısıyla bu konuda bazı şeylerin kavranılıp bir fikre ulaşabilmesi ve hatta bu konuyla ilgili nakill erin anlaşılabilmesi de ancak akıl ile mümkün olur. Kısaca akıl, duyuları aşan ve doğrudan kavranılamayan şeyleri de düşünüp kavrayabilir.¹⁴⁰

¹³⁸ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 159b; bkz. vr. 314a, 338b, 340a.

¹³⁹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 159b.

¹⁴⁰ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 14.

Görülüyor ki, Mâturîdî, bu açıklamalarıyla insanın dış dünyayı ve onun parçası olan kendi varlığını tanımasını, Allah'ın vahdaniyet ve ulûhiyetine delalet eden işaretler olarak görmektedir.¹⁴¹

Mâturîdî'nin sisteminin temeli akıldır. Ona göre iyilik ve kötülük külli olarak akılda vardır. Akıl, dış dünyada onları birbirinden ayırt etme vasıtasıdır. İnsan, akıl sayesinde bütün yaratılmışlara üstün bir konumdadır insan onun varlığına bağlı olarak sorumlu tutulmuştur.¹⁴²

Peygamberler, insan aklının kendiliğinden kavramayacağı ve neticede hata edebileceği şeyleri insanlara bildirmek için gönderilmişlerdir.¹⁴³ İnsanın sorumluluğu da akli sebebiyledir. Çünkü akıl dinin temelidir.¹⁴⁴

Mâturîdî'nin görüşlerinde hem aklın hem naklin çok önemli bir yeri vardır. Ona göre, İslam akaidi nakil kaynaklı olup, aklın fonksiyonu onun mantıki ve doğru bir şekilde benimsenmesini sağlamaktır.¹⁴⁵

Güzellik ve çirkinliği genel anlamda bilebilen akıl, çeşitli arzular yüzünden yanılabılır. Bu sebeple akla yol gösterecek rehberlere ihtiyaç vardır. Bu rehberler de peygamberlerdir.

Mâturîdî dini tanımamızı sağlayan iki kaynak olarak vahyi ve akli kabul eder. İnsanın sorumluluğunun nakle bağlı olamayacağını ileri sürenlerin aksine o, nakli çok önemli sayar. Akıl, dinin birinci temel kaynağıdır. Akıl, zorunlu olarak insanı şu hükme götürür: Şuur sahibi her varlığın fiilleri mutlaka bir hikmete dayanır. Bu âlem de bir takım hikmet ve gayelere mebni olarak yaratılmıştır.¹⁴⁶ Dolayısıyla akıl ile âlemdeki hikmetler bir noktada buluşmaktadır.

Mâturîdî'ye göre akıl, nimet vereni tanımayı ve ona teşekkür etmeyi güzel bulur, O'nu tanımamayı ve inkâr etmeyi de çirkin bulur. Fakat akıl bunu icmali olarak bilebilir. Teşekkürü gerektiren ve küfranı nimete götüren şeyleri sıhhatli bir şekilde

¹⁴¹ Bkz. Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 205b, 352a, 519b.

¹⁴² Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 10, 135.

¹⁴³ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 229.

¹⁴⁴ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 224.

¹⁴⁵ Mustafiz, Muhammed er-Rahman, **İmam Mâturîdî'nin Te'vilâtu Ehli's-Sünne'sine Önsöz**, Bağdat, 1983, s.33.

¹⁴⁶ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 96–97.

kavramak onun için mümkün değildir. Çünkü insanın her bir organının konu olan her şeyde Allah'ın sayılamayacak kadar çok nimeti vardır.¹⁴⁷

Akıl duyulara benzer. Çünkü o da sonradan yaratılmış bir bilgi kaynağıdır. Akıl, peygamberlerin tebliğ ettiği prensipler çerçevesinde değer kazanmakta ve varlığını hissettirebilmektedir. Nitekim akıl, teklife muhatap olmanın vazgeçilmez bir şartıdır.¹⁴⁸

Allah'ı ve onun sıfatlarını kabul eden biri için Allah'ın peygamber göndermesinde imkânsız bir taraf olmadığı açıktır. İnsan için peygamberliğin gerekliliği, Allah'ın varlığının bir uzantısı ve sonucudur.

Gerek insanları, gerekse cinleri tevhide götüren tek bir yol vardır; o da düşünmektir. Bu da, ancak akılla ve akılı kullanmakla mümkün olur. Kur'ân'da düşünmez misiniz,¹⁴⁹ aklınızı kullanmaz mısınız¹⁵⁰ ifadeleri bunu ortaya koymaktadır.

Herkes aklını doğru kullanma, dolayısıyla doğruya ulaşma başarısını gösterebilir fakat insanların kişisel özelliklerine göre aklını kullanışı da değişir. Dolayısıyla, akıl herkes tarafından aynı başarıyla kullanılmadığı için, insanları farklı sonuçlara götürmektedir.

3.1.5. Nübüvvet ve Mucize:

Kur'ân-ı Kerim, Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilen kimselerin, doğruluklarını ispatlamak amacıyla olağanüstü, tabiat kanunlarını aşan birtakım olaylarla desteklendiğini bildirir.¹⁵¹ İslam düşüncesinde bu tür harikulade hal ve olaylara mucize denir. Taftazani mucizeyi, peygamberin peygamberliğini doğrulamak ve ispat etmek için Allah tarafından tabiat kanunlarına aykırı bir şekilde yaratılan olağanüstü olay¹⁵² şeklinde tanımlamaktadır. Aynı şekilde Bakıllaniye göre mucize,

¹⁴⁷ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 181.

¹⁴⁸ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 183.

¹⁴⁹ Bkz. Ali-İmran, 3/65; Enam, 6/50.

¹⁵⁰ Bkz. Bakara, 2/44; Hud, 11/51; Yusuf, 12/109.

¹⁵¹ Bkz. Bakara, 2/87, 253.

¹⁵² Taftazani, **a. g. e.**, c. II, s. 175–176.

peygamberliği onay ve teyit mahiyetindedir. Bütün yaratılmış varlıkların güçlerini aşan olağanüstü bir olay olup Allah'ın fiili kapsamına girmektedir.¹⁵³

Mâturîdî, bakara suresinin 60. ayetini şöyle açıklar: " Musa kavmi için su istemişti". Allah da ona " Asanla taşa vur" diye vahyetti. Allah onlara, asa aracılığı ile pek çok mucize göstermiştir. Musa'nın asasını denize vurması ve denizin ikiye ayrılması da bir mucizedir. " İkiye ayrıldı, her bölüm yüce bir dağ gibi idi " Onun asasını taşa vurması ve bu taştan pınarlar fışkırması da peygamberliğini ispat eden bir mucize idi. Mâturîdî'ye göre en ilginç mucizelerden biri taştan pınarlar çıkmasıdır. Bu, aslında âlemin benzersiz olarak yaratılmış olmanın bir delilidir. Zira Allah lütfü ile kör bir taştan pınarlar fışkırtmış ve onunla sayısız insanları sulamıştır. Taştan her kavim için ayrı bir pınar fışkırmıştır. Aslında taş, suyun çıkmasına elverişli bir kaynak değildir. Allah Teala bununla, yani cevherinde su olmayan bir şeyden su çıkararak âlemi de yoktan yarattığını göstermek istemiştir. Ayrıca cevherinde hiç yokken bir asadan yılan (ejderha) çıkarması da benzersiz yaratışının bir göstergesidir. " Ondan on iki pınar fışkırdı" denildi ki onlar on iki torun idiler. Yakub'un oğulları idiler. Her toruna (aşirete) bir pınar tahsis edildi. Her bölük kendi payını bildi. Bu , çöllerde yaşayan kavmin bölük pörçük olmadığı birlikte yaşadıklarına bir delildir.¹⁵⁴ Dolayısıyla Hz. Musa'nın asasını vurduğu taştan on iki pınar fışkırıyor bu, pınarların birbirine yakın olduğunu gösterir. Birbirine yakın pınarlardan faydalanacak olanlarda doğa olarak birbirine yakın olacaklardır.

Peygamberlerin ortaya koydukları mucizeler, genellikle onların peygamberliğinin birer delili olarak kabul edilirler. İnsanların kalplerini mutmain kılmak ve şüphelerini gidermek için Allah peygamberlikle görevlendirdiği kimseleri, mucizelerle desteklemiştir.

Bir peygamberin getirdiği mesajın, insan gücünü aşan yönü olmalı, bu farklılık sayesinde onun Allah tarafından gönderildiği bilinmelidir. İşte peygamberi destekleyen ve Allah tarafından verilen bu güce mucize diyoruz.¹⁵⁵

¹⁵³ Bakıllani, Kadı Ebû Bekir, **Kitabu'l-Beyan**, Beyrut, 1958, s. 8; **İslam Ansiklopedisi**, M.E. B. yay. , İstanbul, 1979, c. VIII, s. 444.

¹⁵⁴ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 12a.

¹⁵⁵ Cürçani, Şerif Ali b. Muhammed, **Kitabu't Ta'rifat**, tah: Abdurrahman Umeyra, Beyrut, 1987, s. 219; krş: Razi, **a. g. e.** , s. 207.

3.1.5.1. Mucizenin Sözlük ve Terim Anlamı:

Mucize kelimesi Arapça olup " aceze" den türetilmiştir. Aciz bırakan, güçsüz kılan, kudretsizlik, takatsizlik, karşı konulamaz olağanüstü olay ¹⁵⁶ insanları aciz bırakan olağanüstü olay gibi anlamlara gelmektedir. ¹⁵⁷

Mucizede insanları aciz bırakan Allah'tır. ¹⁵⁸ Mucize Allah'ın fiilidir. Peygamberin peygamberliğini destekler. ¹⁵⁹

Terim olarak mucize, dar anlamıyla " peygamberin elinden meydana gelen harikulade iş veya fiil" demektir. Kalam ve Akaid kitaplarında yer alan tanımları dikkate alarak mucizeyi şu şekilde tarif etmek mümkündür: Mucize, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin bunu kabul etmeyen inkarcılara karşı, elinde ortaya çıkan eşyanın alışılmış kurallarına aykırı olarak meydana gelen, muarızlarını benzerini meydana getirmekten aciz bırakan ve peygamberlik iddiasını doğrulayıcı bir mahiyet arz eden durum veya fiildir. ¹⁶⁰

Mucizeler peygamberlerin doğruluğunu ispat eden deliller olduğu için; Kur'ân-ı Kerim'de de ve hadislerde bu kelime yerine " ayet", " beyyine" ve " burkan" kelimeleri kullanılmıştır. ¹⁶¹

Mâturîdî'ye göre, peygamberlerin peygamberliklerini ispatlamak için delillere ve mucizelere ihtiyacı vardır. Bu mucizeler akla uygun olarak peygamberlerin doğruluğunu gösteren deliller olmalıdır. ¹⁶²

Ayet; Arapça bir kelime olup, " nişan ve alamet" manalarına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin mucizelerine ayet denilmiştir. Mucizeler resullerin ve nebilerin doğruluklarına delalet eden birer alamettirler. Nitekim Hz. Salih, peygamberliğini inkâr eden kavmine " işte size ayet-mucize- olmak üzere Allah'ın dışı devesi" ¹⁶³ demiştir. Ayet kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de değişik manalarda kullanılmıştır.

¹⁵⁶ İbn Manzur, **a. g. e.**, c. V, s. 369.

¹⁵⁷ Bkz. Ahkaf, 46/32; Tevbe, 9/2-3; En'am, 6/134; Yunus, 10/53; Hud, 11/20.

¹⁵⁸ Hanefi, Hasan, **a. g. e.**, c. IV, s. 57.

¹⁵⁹ İbn Teymiyye, Ebû'l Abbas Takiyud'din Ahmed, **Kitabu'n Nübüvvat**, Beyrut, 1985, s. 28.

¹⁶⁰ Taftazani, **a. g. e.**, c. V, s. 11.

¹⁶¹ Bkz. En'am, 6/109; İbrahim, 14/10.

¹⁶² Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 340a.

¹⁶³ Araf, 7/73.

Beyine; " ayırmak", " uzaklaştırmak" manasındaki "beyn" veya " açık seçik hale getirmek" anlamındaki " beyan" kökünden sıfat olup " apaçık delil, hüccet, kesin belge" şeklinde ifade edilmektedir.¹⁶⁴

Hakikati apaçık bir şekilde ispatlayan kesin delil anlamındaki " beyyine" kelimesinin çoğulu " beyyinat" tır.¹⁶⁵ O da genellikle " ayetler, ayat" manasına gelmektedir. " Ayatün Beyyinat" ifadesi üç defa Kur'ân ayetlerinin dışında " işaretler" için kullanılmaktadır. Bunların biri Lut (a.s) kavminin helak edilmesi ile ilgili olarak " ileride gelebilecek felaketin işareti",¹⁶⁶ diğer ikisi de Hz. Musa'nın başından geçen olaylar veya mucizelerle ilgili kullanılmıştır.¹⁶⁷

Mâturîdî'ye göre, " Beyyinat" (açık deliller) Allah katındadır. Beşerden sadır olmamıştır. Hz. Musa'nın bildirdiği ve söylediği her şeyin doğru olduğunu belirten, hüküm vermedeki ve davranışlarındaki adaleti ispat eden açık delillerdir. Resuller, Allah'a ibadette ve O'na itaate davet ettikleri için bu türlü sözlerini tasdik edecek ve verdiği hükmün doğruluğunu gösterecek delillere ihtiyaç duyarlar.¹⁶⁸

Mâturîdî, " İsrailoğullarına sor, onlara nice mucizeler gös terdik"¹⁶⁹ ayetinin, birkaç anlama geldiğini söylüyor. Allah (c.c) nebisi Muhammed'e emir veriyor ve onlara istekleri üzerine gönderilen mucizeler hakkında soru sormasını istiyor. Yani Ey Muhammed onlara sor bakalım, kendilerine ve atalarına Musa vasıtasıyla nice mucizeler göndermişsinizdir. Ama onlar bu mucizeleri inkâr ettiler, inanmadılar. İşte sizlere de mucizeler göstersek yine de inanmayacaksınız. Allah (c.c) nebisine onların isteklerini tasdikten değil de inattan kaynaklandığını böylece bildirmiş oluyordu .¹⁷⁰

Beyine, ister akli olsun ister duyularla hissedilen olsun, delaleti sarih olan delil ve şahit demektir. Kur'ân-ı Kerim'de mucizeler; peygamberlerin nübüvvetlerine delil ve

¹⁶⁴ Topaloğlu, Bekir, " **beyine**" **mad., DİA**, İstanbul, 1992, s. 96.

¹⁶⁵ Bkz. İbn Manzur, **a. g. e.** , c.XIII, s. 67.

¹⁶⁶ Bkz. Ankebût, 29/35.

¹⁶⁷ Bkz. Taberi, **a. g. e.** , c. XV, s. 114–115; Rahman, Fazlur, **Ana Konularıyla Kur'ân**, çev: Alparslan Açıkgenç, Ankara, 1987, s. 164–165.

¹⁶⁸ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 340a.

¹⁶⁹ Bakara, 2/211.

¹⁷⁰ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 34a.

şahit olduğu için, bu kelime ile ifade edilmiştir. " Meryem'in oğlu İsa'ya beyineler verdik"¹⁷¹; " peygamberleri onlara beyineler getirmiştir".¹⁷²

"Beyyinat" kelimesi, deliller anlamına gelmektedir. Bazılarına göre ise, helal ve haramları ifade eden bir kelimedir. Beyan, hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan, hatasız hatalıdan ayıran şeydir.¹⁷³

Mâturîdî kelim okulunun en önemli temsilcilerinden biri olan Nesefî de mucizenin iki yolla gerçekleştiğini söylemektedir:

1. Olağan olmayan bir fiili meydana getirmek suretiyle olmasıdır.
2. Olağan bir şeyden aciz bırakmak suretiyle olmasıdır.¹⁷⁴

Hz. Zekeriya (a.s.)'nın kendisine müjdelenen şeyin, doğruluğuna delil olması için konuşmaktan alı koyması bu çeşit bir mucizedir.¹⁷⁵

Burhan; Kur'ân-ı Kerim'de mucizeye burhan da denilmiştir. Nitekim " elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Korkudan kolları nı kendine çek. İşte bu ikisi Firavun ve onun adamlarına karşı Rabbin tarafından iki kesin delildir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır"¹⁷⁶ ayetinde, delil mucize manasında kullanılmıştır.

Mâturîdî, insanın yaratılışını, arının bal toplamasını birer burhan olarak kabul etmektedir.¹⁷⁷ Gerçekten de çevremizde gördüğümüz veya görmemize imkân olmayan her türlü oluş, insanoğlunu aciz bırakacak türdendir. Fakat insan, her gün gördüğü şeyleri bir mucizeymiş gibi algılayabilir. Fakat bu, onun mucizeliğini ortadan kaldırmaz. Bir asayı yılan haline getirme gücüne sahip olmayan insan, bir tohumu ağaç haline getirmeye de muktedir değildir. Ne var ki bizler bir asanın yılan haline geldiğini hiç görmediğimiz için bunu mucize sayarız ama bir tohumun ağaç haline geldiğine sürekli şahit olduğumuz için bunu bir mucize saymaya pek yatkın durmayız. Oysa ne birincisinin ne de ikincisinin gerçekleştirilmesi, insanoğlunun gücü dâhilindedir.

¹⁷¹ Bakara, 2/87; Ali-İmran, 3/184.

¹⁷² Tevbe, 9/70.

¹⁷³ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 14b.

¹⁷⁴ Nesefî, **Tabsiratu'l Edille**, c. I, s. 470.

¹⁷⁵ Ali-İmran, 3/41.

¹⁷⁶ Kasas, 28/32; Bakara, 2/111; Nisa, 4/174; Neml, 27/34.

¹⁷⁷ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 322a.

3.1.5.2. Mucizenin Nübüvvete Delaleti:

Mucizeyi peygamberliğin delili olarak kabul eden kelim âlimlerine göre mucizenin şartlarının şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Mucize, Allah'ın kudreti dâhilinde olan bir fiil olmalıdır.¹⁷⁸
2. Tabiat nesnelerinin düzenine aykırı yani harikulade olmalıdır.
3. Peygamber olduğunu iddia eden kişiden iddiasına uygun olarak zuhur etmelidir.¹⁷⁹

İddiadan önce veya iddia ile gerçekleşme zamanı arasına iddia ile bağlantısını şüpheyi düşürecek bir zaman dilimi girdikten sonra gerçekleşmesi halinde buna mucize denilemez. Olağanüstü olayın, peygamberlik iddiasında bulunana hemen bu iddiasının peşinden gelmesi, bunu Allah'ın meydana getirdiği konusunda kesin bilgi (ilm -i yakın) doğurur. Çünkü bu tür fiillere Allah'tan başkası muktedir değildir. Bu olay, Allah'ın peygamberini tasdik etmesidir ve peygamberliğinin doğru olduğuna delildir.¹⁸⁰

4. Dünyada meydana gelmesi gerekir.¹⁸¹

Mucizeyi, peygamberlerden başkasının göstermesi mümkün değildir.¹⁸²

Mucizenin kâfirin elinde meydana gelmesi imkânsızdır. Kâfirin elinde ortaya çıkması, doğru olan zatın ortaya çıkmasını engeller. Eğer ya lancıların elinde mucize meydana gelecek olsaydı ki peygamberliğin bundan başka delili yoktur, bu insanların sapmasına da sebep olurdu. Doğru söyleyen ile yalancı arasında, hak ile batıl arasında bir ayrım yapma imkânı da olmazdı.¹⁸³

Mâtûrîdî, mucizeleri ve peygamberliği Allah'ın varlığı ve birliğine bağlar ve onların peygamberliğe delalet edeceğini kabul eder. Hatta daha ileriye giderek mucizelerin Allah'ın varlığına delil olduklarını söyler. Peygamberler tarafından ortaya konan mucizeler, zorunlu olarak Allah tarafından meydana getirilir. Böylece mucizeyi

¹⁷⁸ İbn Teymiyye, **a. g. e.**, s. 47.

¹⁷⁹ Cürçani, Şerif Ali b. Muhammed, **Şerhu'l-Mevakıf**, Kahire, 1325, c. II, s. 440.

¹⁸⁰ Nesefi, **Tabsiratu'l Edile**, c. I, s. 471.

¹⁸¹ Nesefi, **Tabsiratu'l Edile**, c. I, s. 171.

¹⁸² Maverdi, **a. g. e.**, s. 62.

¹⁸³ İbn Teymiyye, **a. g. e.**, s. 124; Nesefi, **Tabsiratu'l Edile**, c. I, s. 471.

kabul eden kimse Allah'ın varlığını ve peygamberlik iddia edenin doğruluğunu kabul etmiş olur.¹⁸⁴

Allah, okuma yazma bilmeyen Hz. Muhammed'e Kur'ân'ı vahyederek insanları İslam'a davet etmesini istedi. Kur'ân insanlar için bir delil ve mucizedir.¹⁸⁵

Mucizelerin peygamberliğe delalet edeceği genellikle kabul edilen görüş olmakla birlikte bunun tersini savunanlarda olmuştur. Yani peygamberlerin peygamberliğini mucize olmadan da kabul edilebileceği görüşünü sav unmaktadırlar. Bu görüşe katılmak mümkün değildir. Peygambere mucize verilmesi aklın da gereğidir. Bu farklılık insanların dikkatini çekecek ve onların düşüncelerine yardım edecektir. Peygamberlere mucize verilmesinin sebeplerinden biride insana, aklını kullanmasını ve tabiat kanunlarına aykırı bir şeyin, ancak Allah tarafından yapılabileceğini insana öğretmektedir. Allah mucizelerle peygamberlerini desteklemiş ve her peygambere zamanına göre mucizeler vermiştir.¹⁸⁶

Mâturîdîler, mucize olmadan peygamberi sözünü kabul etme zorunluluğunun olmadığını savunur. Çünkü mucize, gerçek peygamberle sahte peygamberin birbirinden ayrılmasını sağlar.¹⁸⁷

3.1.5.3. Mucize Çeşitleri:

Mucize akli ve hissi olarak ikiye ayrılır. Akli mucizelere " manevi mucizeler", hissi mucizelere de " maddi mucizeler" denir.

3.1.5.3.1. Akli Mucizeler:

Akli mucizeler akılla kavranılan, düşünmekle ve zihin faaliyeti ile mucize oldukları anlaşılan olaylardır. Hz. Muhammed'in çocukluğu, gençliği ve yetiştiği çevrenin maddi ve manevi boyutları bütün açıklığı ile ortadadır. Peygamberlikte önceki

¹⁸⁴ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 236; Bkz. Taha, 20/67–70; Araf, 7/117–120; Şuara, 26/ 40–46.

¹⁸⁵ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 151a; bkz. vr. 62b, 176b, 180b.

¹⁸⁶ Abdulcebbar, Kadı Abdulcebbar b. Ahmed, **Şerhu'l Usuli'l-Hamse**, tah. Abdulkerim Osman, Kahire, 1988, s. 572.

¹⁸⁷ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 171.

cahiliye toplumu ile peygamberlikten sonraki İslam toplumunun yapısı ve özellikleri meydandadır. Bütün bunlar göz önüne getirildiğinde ortaya akılları hayrette bırakan muazzam bir tablo çıkmaktadır.

Hiz. Peygamber geçmişe ve geleceğe ait bazı gayb haberleri vermiştir. Aslında gaybı ancak Allah bilir. Hiz. Peygamberin Allah'ın bildirmesi ile geçmişten ve gelecekte haber vermesi bir mucizedir. Onun insanlığa en büyük hakikatleri ihtiva eden bir kitap getirmesi akıllara hayranlık veren büyük bir mucizedir. Onun ümmiliğine Kur'ân şahadet etmektedir.¹⁸⁸ Peygamberin ümmi olması onun peygamberliğine bir delildir.¹⁸⁹

Mâturîdî'ye göre Kur'ân-ı Kerim Hiz. Peygamberin peygamberliğini ispatlayan en büyük akli delillerdendir. Bu, Allah'ın ona bahşettiği en büyük mucizedir. Aslında peygamberin doğruluğunu ve davasında haklı bulunduğunu ispatlamak için mucizeyi halkın önünde gösterip, onlara meydan okumadıkça ve onlarda buna karşı aciz kalmadıkça mucizenin bir anlamı yoktur. Hiz. Peygamber belagatta ve fesahatta çok ileri gitmiş ve özellikle söz sanatını çok iyi bilen Araplara, inanmıyorsanız Allah'tan başka ilahlarınızı çağırın veya İncil'i, Tevrat'ı ve Zebûr'u iyi bilenleri çağırın ve bu kitabın bir benzerini getirin, bunu yapamazsınız ki elbette yapamayacaksınız diyerek meydan okuması ve onların buna karşılık vermekten aciz kaldıkları bilinen bir gerçektir. Şayet böyle bir karşılık vermiş olsalardı şüphesiz bu, gizli kalmayacak, derhal insanlar arasında yayılacaktı.¹⁹⁰

3.1.5.3.2. Hissi Mucizeler:

Hissi mucizeler, gözle görünen ve duyu organlarıyla hissedilen mucizeler olup bunlara " maddi mucizeler" de denir. Bunların bir kısmı insanlara fayda sağlamaz, ancak peygamberlerin sıdkına, doğruluğuna delil olur. Mesela: Hiz. Musa'nın

¹⁸⁸ Bkz. Araf, 7/157-158.

¹⁸⁹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 203b.

¹⁹⁰ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 6a, 152b, 176b, 338b; bkz. Gazali, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, **el-İktisad fi'l İ'tikad**, nşr. İbrahim Çubukçu ve Hüseyin Atay, Ankara, 1962, s. 206.

zamanında kavmi arasında sihir, revaçta olduğu için, Hz. Musa'ya sihirbazların sihrini yok edip onları aciz bırakacak mucize verilmiştir.¹⁹¹

Hz. Musa'nın asası apaçık mucize olarak, ejderhaya çevrilip sihirbazların sihirlerini bir anda yutup ortadan kaldırdığı zaman onun gerçek mucizeliği anlaşıldı.¹⁹²

Hz. Musa'nın başka mucizeleri de vardır. "...Milleti Musa'dan su isteyince ona: " Asanla taş vurun" diye bildirdik; ondan on iki pınar fışkırdı..."¹⁹³

" Bunun üzerine Musa'ya " Değneğinle denize vur" diye vahyettik. Hemen deniz ikiye ayrıldı... Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık ".¹⁹⁴

Hz. Musa israiloğullarını Firavun'dan kurtardı. Peygamber olduğunu ispat etmek için mucizeler gösterdi. Asanın yılanı dönüşmesi¹⁹⁵, denizin ikiye ayrılması¹⁹⁶ ve bir taştan on iki çeşme suyun çıkması¹⁹⁷ gibi.

Aslında onların inanmaları için bir tek mucize bile yeterdi. Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelerde hissi idi. Ama her şeye rağmen Hz. Musa'ya inanmadılar. Allah'ın Hz. Musa'ya verdiği mucizeleri sihre benzetiyorlardı. Çünkü o dönemde sihir çok yaygın olarak kullanılmaktaydı. Sihirbazlar Hz. Musa'nın yaptıklarını yapamayınca sonunda ona inandılar. Mâturîdî'ye göre eğer, Hz. Musa'nın yaptıkları mucize değil de sihir olsaydı ve bunu Allah'tan öğrendim deseydi peygamberliğine delil olarak o bile yeterdi.¹⁹⁸

Hz. İsa zamanında tıp ilmi ileri derecede idi. Allah, Hz. İsa'ya ona göre mucizeler vermiştir. Bu mucize sayesinde o, ölüleri diriltiyor, hastaları iyileştiriyor ve çamurdan kuş yapıyordu.¹⁹⁹

¹⁹¹ İbn Teymiyye, **a. g. e.**, s. 13; Abdulcebbar, **a. g. e.**, s. 572.

¹⁹² Bkz. Araf, 7/105–108; Taha, 20/17, 23.

¹⁹³ Araf, 7/60.

¹⁹⁴ Şuara, 26/63–65.

¹⁹⁵ Bkz. Araf, 7/107.

¹⁹⁶ Bkz. Taha, 20/ 77–78.

¹⁹⁷ Bkz. Araf, 7/160.

¹⁹⁸ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 196b, 197a; Bkz. vr. 11b, 12a, 364a, 364b, 365b.

¹⁹⁹ Hacımüftüoğlu, Nasrullah, **Kur'ân'ın Belağatı ve İ'cazı Üzerine**, Kültür Eğitim Vakfı Yay. , Erzurum, 2001, s. 78.

" Allah, Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve anana olan nimetimi an demişti " Seni Ruhü'l-Kudüs'le desteklemiştim, beşikte ve yetişkin iken insanlarla konuşuyordun; Kitab'ı hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Sen iznimle, çamurdan kuş gibi bir şey yapmış ona üflemiştin de iznimle kuş olmuştu, anadan doğma körü, alacalıyı iznimle iyi etmiştin. Ölüleri iznimle diriltiyordun... ".²⁰⁰ Diğer peygamberlerin bazısına da hissi mucizeler verdiğini Kur'ân-ı Kerim'de bize bildirmektedir.²⁰¹

Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde fesahat ve belagat terakki ederek herk es onunla iftihar edip müsabaka meydanına çıkmak üzere pek çok mükâfatlar temin eylerlerdi. Fesahat ve belagatte mümkün olan derecesinin zirvesinde bulunan Kur'ân-ı Kerim Hz. Peygamberin peygamberliğini teyit eden en büyük mucizedir.²⁰²

Hz. Peygamberin peygamberliğini destekleyen mucize, ilmi ve akli burhanlarla sabit olup bütün zamanlarda geçerliliği devam eder.²⁰³

Peygamberlerden birçok mucizeler zuhur etmiştir. Peygamberliği hak ve gerçek olan hiçbir nebi yoktur ki onun sözünün kabul edilmesini gerektiren ve doğruluk alametlerini belirten hususların kendisinde bulunduğunu kavmi müşahade etmiş olmasın.²⁰⁴

Hz. Peygamberin mucizesi Kur'ân'dır ki bu gerçeği ifade eden birçok ayet vardır. Örneğin: " Kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphe ediyorsanız, sizde onun benzeri bir sure meydana getirin, eğer doğru sözlü iseniz, Allah'tan başka, güvendiklerinizi de yardıma çağırın. Yapamazsanız –ki yapamayacaksınız- o takdirde, inkâr edenler için hazırlanan ve yakıtı insan ve taş olan ateşten sakının "²⁰⁵, " De ki: Andolsun, bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koymak üzere ins ve cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler "²⁰⁶, " Yoksa Onu

²⁰⁰ Maide, 5/110; Bkz. Al-i İmran, 3/49; Krş; Meryem, 19/30–34; Enbiya, 21/91; Mu'minun, 23/50.

²⁰¹ Bkz. Enbiya, 21/66–69; Sa'd, 38/42; Araf, 7/73–79; Hud, 11/64–68.

²⁰² Taftazani, **Şerhu'l-Akaid (Kelam İlmi ve İslam Akaidi)**, haz: S. Uludağ, İstanbul, 1982, s. 297–299.

²⁰³ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 238; Reşid, Rıza, **el-Vahyu'l-Muhammedi**, Beyrut, 1971, s. 38.

²⁰⁴ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 315.

²⁰⁵ Bakara, 2/23.

²⁰⁶ İsra, 17/88.

uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini çağırın da onun benzeri bir sure getirin ".²⁰⁷

İşte onlar Kur'ân-ı Kerim'in bu şekilde meydan okumasına rağmen, değil tümünün, değil bir surenin, bir ayetinin dahi benzerini meydana getirememişler, aciz kalmışlardır.²⁰⁸

Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Peygambere verilen bir mucize olduğu konusunda, Müslümanlar arasında bir ihtilaf yoktur. Ümmi olan peygamberin Kur'ân gibi bir kitap getirmesi Kur'ân'ın mucizeliğine şahittir.²⁰⁹

Hz. Peygamberin peygamberliğini ispat ederken, Kur'ân-ı Kerim ve diğer hissi mucizelerinin yanın da onun sireti de kelamcılar tarafından delil olarak kullanılmıştır.²¹⁰

Ayrıca diğer mukaddes kitaplar da kendisinden bahsedilmesi Hz. Muhammed'in peygamberliğine delil olarak gösterilmiştir.²¹¹

Hz. Peygambere başka hissi mucizelerin de verildiği nakl edilmektedir.²¹²

Hz. Peygambere verildiği iddia edilen hissi mucizelerden biride " Şakk-ı Kamer" -ayın yarılması- olayıdır. Bu olay, aynı zamanda Kur'ân ayetlerine de dayandırılmaktadır. Kamer suresinin birinci ayeti bu doğrultuda yorumlanmıştır.²¹³ Mâturîdî'ye göre, ayette geçen " saat yaklaştı, Ay yarıldı"²¹⁴ ifadesi ayın yarıldığını göstermektedir. Ona göre bu hususa sahih hadislerde de açıkça işaret edilmiş²¹⁵ ve Hz. Peygamber zamanında Ay yarılmıştır. Ona göre, " Ay yarılmadı, kıyamete yakın bir

²⁰⁷ Yunus, 10/38; Bkz. Hud, 11/13.

²⁰⁸ Bkz. Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 204–210; Nesefi, **Tabsiratu'l Edille**, s. 122.

²⁰⁹ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 206; Bkz. Maverdi, **a. g. e.**, s. 96, 106.

²¹⁰ Mâturîdî, **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 202–210; Nesefi, **Tabsiratu'l Edille**, s. 489–491.

²¹¹ Bkz. Aydın, Mehmet, **Beşerü'n Nübüvve**, DİA, c. V, s. 549–550; Özvarlı, Said, **Kelamda Yenilik Anlayışı (XIX. Yüzyıl Sonu XX. Yüzyıl Başı)**, TDV Yay. , İstanbul, 1998, s. 94.

²¹² Bağdadi, Ebu'l-Mansûr Abdulkahir b. Tahir et-Temimî, **el-Fark Beyne'l Fırak**, Kahire, 1969, s. 344–345; İbn Hişam, Celaleddin Abdulmelik b. Hişam, **es-Siratü'n-Nebeviyye**, nşr. Mustafa es- Saka vd. , Mısır, ty. , c. II, s. 36- 37.

²¹³ Bağdadi, **Usulu'd-Din**, s. 182; Yazır, **a.g.e.**, c. VII, s. 4621–4638.

²¹⁴ Kamer, 54/1.

²¹⁵ Buhari, **a. g. e.**, s. 27; Suyuti, Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, **el-Hasaisu'l-Kübra**, Mısır, 1967, c. I, s. 313–314.

zamanda vuku bulacak, etraftan diğ er insanlarca müş ahede edilmedi " gibi bir iddiada bulunmak pek tutarlı değildir.²¹⁶

Mâturîdî'ye göre gerek peygamberlerin şahsi ahvali gerekse gösterdikleri hissi mucizeler nübüvveti ispat etme ve bu konuda arız olarak ş üpheleri giderme hususunda çok önemli bir role sahiptir.²¹⁷

Önceki peygamberlerin mucizelerinin Kur'ân'da zikredilmesinin sebebi, Kur'ân'da geçmeyen bir mucizenin olabileceğine inanılmamasını ortaya koymaktır. Her mucize hem nev'i şahsına hem de zamanına hastır. Kaldı ki, daha büyük mucizeyi getirenden, daha kü çüğünü istemek de tutarlı değildir.²¹⁸

Bu sebeple Mâturîdî hissi mucizelerin akli olanlardan daha etkili olduklarını söylemiştir. Burada Mâturîdî'nin hissi mucize diye bahsettiğ i ve klasik kitaplarda sayıları bine kadar çıkarılan mucizelerin tamamının ahad haber yoluyla bize intikal ettiğ ini, dolayısıyla güvenilirliğ i hususunda kesinliğ in olmadığ ını belirtmemiz gerekir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Muhammed'e hissi mucize verilmemesinin sebebi, önceki milletlerin kendilerine verilen mucizelere inanmamaları şeklinde açıklanmıştır. Fakat sonraki dönemlerde ona yüzlerce hissi mucizenin nispet edilmesi ve her peygambere verilen mucizenin bir benzerinin ona da verilmiş olduğ unun iddia edilmesi, Hz. Muhammed'in diğ er bütün peygamberlerden daha üstün olduğ unu ispat etme gayretlerinin bir sonucudur.

3.1.5.4. Diğ er Peygamberlerin Mucizeleri :

Kur'ân-ı Kerime baktığ ımızda Hz. Hud kavmini n ş iddetli bir fırtınayla helak ediliş leri,²¹⁹ Hz. Salih'in kavminin yer sarsıntısı ve ş iddetli bir gürültü ile yok oluş ları²²⁰ ve Hz. İbrahim'in ateş ten kurtulması,²²¹ parçalar haline getirilen dört kuş un yeniden

²¹⁶ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 519.

²¹⁷ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 412a.

²¹⁸ Akbulut, **a. g. e.**, s. 27.

²¹⁹ Kamer, 54/ 18- 20.

²²⁰ Araf, 7/ 77- 78.

²²¹ Enbiya, 21/ 69.

eski haline getirilmesi,²²² Hz. Davud'a kendisi ile tesbih etsinler diye dağların ve taşların bağlı kılınması, kendilerini koruması için demirden zırh yapma sanatının öğretilmesi de mucizedir " Ona, savaş sıkıntılarınızda sizi koruması için zırh yapmayı öğrettik"²²³ buyrulmuştur. Başka bir ayette de belirtil diğı gibi Davud (a.s)' a demir yumuşak kılınmıştır. Yani demiri yumuşatacak sebepler ona öğretilmiş böylece o da demirden istediğı şeyi yapabilmiştir. Tabii ki başka insanlar da bu sebepleri öğrenebilir. Fakat demirin Davud (a.s)'a yumuşak olması sebepsiz de olabilir. Yani Allah'ı Teala başka sert şeyleri olduğı gibi demiri de onun emrine musahhar kılmıştır. " Sizi savaşın şiddetinden koruması için" de denilmiştir.²²⁴ Hz. Süleyman'a karınca ve kuşlarla konuşma yeteneğinin verilmesi,²²⁵ Hz. Yunus'un bir balık tarafından yutulduktan sonra, tekrar sahile bırakılması,²²⁶ gibi olaylar, mucizeler, Kur'ân'da açıkça belirtilmişlerdir. Dolayısıyla bütün peygamberlere mucizeler verilmiştir.

²²² Bakara, 2/ 260.

²²³ Enbiya, 21/ 80.

²²⁴ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 375a.

²²⁵ Neml, 27/ 16, 22- 28.

²²⁶ Saffat, 37/ 139- 145.

3.2. PEYGAMBERLERİN ORTAK GÖREVLERİ

İnsanlığın mevcudiyetinin ve bekasının gereklerinden biri de peygamberlerin gönderilmesidir. Bütün peygamberlerin kaynakları aynıdır. Hz. Peygamber, "Peygamberler baba bir kardeşlerdir, anneleri ise muhteliftir. Dinleri birdir"²²⁷ buyurarak bu duruma işaret etmiştir. Bütün peygamberlerin davet ve tebliğlerinde ortak özellikleri vardır. Onlar, bu görevlerini değişik tarihlerde ve farklı kavimlere karşı yerine getirmişlerdir. Peygamberlerin davetinin hedef ve gayeleri açık olup insanları Allah'ın varlığını ve birliğini benimsemeye davet ederler. Onların davetlerinde gizlilik ve kapalılık yoktur. Kur'an'ın "Ben bana uyanlarla birlikte, basiretle Allah'a davet ediyorum"²²⁸ ayetini Mâturîdî şöyle yorumlamıştır. Basiret; ilim, açıklık ve delil demektir. Bu benim yolumdur o yola davet ediyorum. Yani bir ilim, açıklık ve kesin delil ile davet ediyorum anlamındadır.²²⁹ Böylece bütün peygamberlerin temel iki görevi ortaya çıkmaktadır. Bunlar Tevhide Çağrı ve İnsanlara Örnek Olmaktır.

3.2.1. Tevhide Çağrı:

Bütün dinlerin bulunduğu temel nokta, tevhid bayrağı altında toplanmaktadır. Tevhid dini, "Allah'ın birliği ve ibadetin sadece O'na yapılması gerektiği" esasına dayanır. Bu din "hem akli hem de fitri bir din" dir. Çünkü akıl insanı "tevhide" davet eder. Bu daveti yani Allah'ın varlığını ve birliğini, yaratıkların yaratılışları ve tabiatları da desteklemektedir.²³⁰

Gönderilen her bir peygamber, kendi kavmini Yüce Allah'a inanmaya davet etmiştir. Tarihte geçen peygamberlerin hayatlarına göz attığımızda hepsinin temel gayelerinin insanları Allah'ın varlığına ve birliği ne çağırarak olduğunu görürüz. Her peygamber, kendi toplumuna şunu demiştir: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka ilah yoktur"²³¹; ... Yalnız Allah'a kulluk edelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım..."²³².

²²⁷ Buhari, **Enbiya**, 48; Müslim, **Fezail**, 145.

²²⁸ Yusuf, 12/ 108.

²²⁹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'an**, vr. 283a.

²³⁰ Özcan, Hanefi, **Mâturîdî'de Dini Çoğulculuk**, İstanbul, 1999, s. 47.

²³¹ Maide, 5/ 72, 117; Araf, 7/ 59, 65, 73, 85; Hud, 11/ 50, 61, 84.

²³² Ali- İmran, 3/ 64; Bkz. Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'an**, vr. 61b.

Peygamberler insanların hayatların da rehberlik yapmışlardır. Kur'ân-ı Kerim'de " Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona benden başka ilah yoktur, o halde bana kulluk edin diye vahiy etmiş olmayalım" ²³³ buyrulmuştur.

Peygamberlerin gönderiliş amaçlarından biri de insanları her çeşit puta tapıcılıktan sakındırmaktır. " Andolsun biz, Allah'a kulluk edin, Tağut'tan sakının diye her millete bir peygamber gönderdik." ²³⁴ Bunlardaki söz birliği ve hepsinin tevhid hakikati ile gelmeleri de, yine bu müesseseye ait bir hususiyettir.

İnsanları tevhide davet eden peygamberler için, Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayette " Allah'a ve elçisine itaat edin" ²³⁵; " Allah'a ve Resule itaat edin" ²³⁶; " Allah'a itaat edin ve Resule itaat edin" ²³⁷ denilmektedir. Kur'ân bu ayetlerle Allah'ın gönderdiği peygamberlerin elçilik sıfatını öne çıkararak itaati sık sık vurgulamaktadır.

" Resule itaat asile itaattir." ²³⁸ Yani bu konu ayeti kerimede "Resule itaat eden Allah'a itaat etmiş olur..." ²³⁹ Diyerek açıkça ifade edilmektedir.

Kur'ân'da, Allah ile elçisi beraber zikredilmekte ve peygambere de iman edilmesi emredilmektedir. ²⁴⁰ Ayrıca peygamberin inkâr edilmesinden söz edilmektedir. ²⁴¹ İman edilmesi gereken peygamberin fiziki varlığı değil, onun Allah'ın elçisi olduğudur. Bundan dolayı, peygambere inanmak Allah'a inanmaktır. ²⁴²

"Biz her peygamberi ancak, Allah'ın izniyle, itaat olunması için gönderdik. Onlar, kendilerine yazık ettiklerinde sana gelip Allah'tan mağfiret dileseler ve peygamber de onlara mağfiret dileseydi, Allah'ın tövbeleri daima kabul ve merhamet eden olduğunu görürlerdi". ²⁴³

²³³ Enbiya, 21/ 25.

²³⁴ Nahl, 16/ 36.

²³⁵ Enfal, 8/ 1, 20, 46.

²³⁶ Ali- İmran, 3/ 32, 132; Maide, 5/ 92.

²³⁷ Nur, 24/ 54; Tegabun, 64/ 12.

²³⁸ Yazır, **a. g. e.** , c. II, s. 1399.

²³⁹ Nisa, 4/ 80.

²⁴⁰ Bkz. Maide, 5/ 12; Nur, 24/ 62.

²⁴¹ Bkz. Tevbe, 9/ 84.

²⁴² Yazır, **a. g. e.** , c. III, s. 1508- 1509.

²⁴³ Nisa, 4/ 64.

Mâturîdî bu ayete dayanarak peygamberlere itaat etmenin zorunluluğunu ileri sürmekte ve "Allah'ın izniyle" ibaresi üzerinde durmaktadır. Bu ibare hakkında bazı görüşler sıralamaktadır. "Allah'ın izniyle" ibaresinden maksat, O'nun dilemesidir. Bazıları bu ifadenin, 'Allah'ın emriyle' veya 'Allah'ın ilmiyle' anlamına geldiğini ileri sürmektedir. Bu ibarenin 'Allah'ın dileğiyle' anlamına geldiğini ileri sürenler, peygamberlere itaatin ancak Allah'ın dilemesiyle mümkün olacağını söylemişlerdir. Bunun 'Allah'ın ilmiyle' anlamında olduğunu ileri sürenler ise, peygamberlere kimin itaat edip, kimin isyan edeceğini Allah'ın ezeli ilmiyle bildiğini, O'nun hiçbir şeyden gafil bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.²⁴⁴

Mâturîdî'ye göre, her şeyden haberdar olan Yüce Allah, yeryüzüne peygamberlerini gönderirken tabii ki kendilerine kimlerin itaat edip, kimlerin isyan edeceğini bilmektedir. Onların itaatlerinin peygamberlere bir fayda sağlaması söz konusu olmadığı gibi, bir zarar vermesi de söz konusu değildir. Fayda veya zarar, ancak itaat veya isyan edenlerle ilgili bir husustur.²⁴⁵

Mâturîdî'ye göre peygamberlere inanmak, Allah'a inanmanın doğal bir sonucudur. O, ayet ve delillerin inkâr edilmesini, Allah'ın inkâr edilmesiyle aynı düzeyde tutarak, Kur'ân'da geçen "peygambere itaat edin ki Allah'a da itaat etmiş olasınız"²⁴⁶ ayetini üç şekilde yorumlar:

1. Peygambere itaat edin ki Allah'a da itaat etmiş olasınız.

2. Hz. Peygamberin sünnetine uyun.

3. Allah, Kur'ân'ı indirdi ve Hz. Muhammed onu açıkladı.

Bizim vazifemiz emri dinlemektir. Eğer biz Hz. Muhammed'i dinlersek Allah'ın sözünü dinlemiş oluruz. Hz. Muhammed sadece bir vasıtaadır.²⁴⁷

Mâturîdî gibi bazı âlimlerimiz de peygambere itaat etmeyi, sünnete ve hadise itaat etmek olarak yorumlamışlardır. Mesela: " Her kim Allah'a ve resulüne itaat eder,

²⁴⁴ Mâturîdî, **Te'vilâtul-Kur'ân**, vr. 104b- 105a.

²⁴⁵ Işık, Kemal, **Mâturîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı**, Fütüvvet Yay. , Ankara, 1980, s. 117.

²⁴⁶ Nisa, 4/ 59.

²⁴⁷ Mâturîdî, **Te'vilâtul-Kur'ân**, vr. 104a; bkz. vr. 57b, 108a.

Allah'a saygı duyar ve O'ndan sakınırsa, işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir" ²⁴⁸ ayetini Hamdi Yazır, resule itaatin 'resulün sünnetine tabi olmak ²⁴⁹ olduğunu ileri sürmektedir.

Doğrusu böyle bir yaklaşım tarzı, Müslüman âlimler arasında genel anlamda kabul edilen bir anlayıştır. Ancak Müslümanlar, sünnetin Kur'ân yanındaki pozisyonunu maalesef iyi değerlendirememişlerdir. Dolayısıyla bu anlayış tarzı Hz. Peygamberin sünneti ile çelişmektedir. Sünne t, Kur'ân'ın Hz. Peygamber tarafından uygulanışı olarak görülmesi gerekirken, O'nun Kur'ân gibi bir ölçü olarak değerlendirilmesinin yanlış bir yaklaşım tarzı olduğunu düşünüyoruz.

3.2.2. İnsanlara Örnek Olmak:

Peygamberler, ilahi mesajları insanlara iletmekle görevli olmakla beraber, aynı zamanda bu mesajları hayatlarında uygulayarak güzel örnek de olmuşlardır. Hatta peygamberler, teori ile pratiği bir bütün olarak yaşayarak, insanlara örnek olmuşlardır. Zaten inandırıcı olmanın yolu da tutarlı olmaktan geçer. Peygamberler bu tutarlılığı yaşayarak gösteren insanlardır. Aslında ihlâs dediğimiz şey de bu tutarlılığın özenli şekilde yaşanmasıdır.

İhlâs, yapılması gereken her şeyi Allah (c.c) için yapma ve yapılmaması gerekeni yine Allah için yapmamaya denir. ²⁵⁰

Peygamberler, daha işin başında ihlâsları ile ön plana çıkmış şahsiyetlerdir. Gerçi çalışıp çabalama ile diğer insanlar da, ihlâsta bir noktaya ulaşabilirler. Kur'ân-ı Kerim, bu özelliği bazı peygamberlerde müşahhaslaştırarak şu şekilde anlatır: Hz . Yusuf için:"... Şüphesiz O, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandır" ²⁵¹ Yüce Allah, elçisine hitaben şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz ki kitabı sana hak olarak indirdik dini ona has kılarak Allah'a kulluk et!" ²⁵² ; " De ki: Ben dinimde ihlâs ile ancak Allah'a ibadet

²⁴⁸ Nur, 24/ 52.

²⁴⁹ Yazır, **a. g. e.** , c. V, s. 3533.

²⁵⁰ Cürcani, **Kitabu't- Ta'rifat**, s. 34-35.

²⁵¹ Yusuf, 12/ 24.

²⁵² Zümer, 39/ 2.

ederim"²⁵³ ; " Kitab'ta Musa'yı da an. Gerçekten o ihlâs sahibi idi ve hem resul, hem de nebi idi"²⁵⁴.

Peygamberlerin insanlardan seçilmesinin nedenlerinden biri her konuda insanlara örnek olmalarıdır. Nebilerin fıtratları temiz, ruhi yönden pek yüksek, irade leri ise çok güçlüdür. Kur'ân'da Hz. Muhammed'e diğer peygamberlerin yolunu takip etmesi emredilmektedir. Bu aynı zamanda diğer insanlara da uyarıdır. " İşte onlar Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy!"²⁵⁵ Buradan her konuda peygamberlere uymanın ve onları örnek almanın, insanlar için bir emir olduğunu anlıyoruz.

Mâturîdî'ye göre, peygamberlerin görevi insanlara doğruyu tebliğ etmektedir. Bu, Allah'ın peygamberlere verdiği görevdir.²⁵⁶

Her şeyden önce, peygamberlerin kendi hayatları, bir ahlaki dürüstlük örneğidir. Bunlar, insanlara dini ve ahlaki hakikatleri bildirmekten, onlara her bakımdan faydalı olmak ve hizmet etmekten başka bir şey düşünmemişlerdir. Kur'ân-ı Kerim: "Onların hepsi de Salih kimselerdendi"²⁵⁷ demekle, peygamberler konusunda hükmünü bildirmiştir.²⁵⁸

Yüce Allah, " Andolsun, size, Allah'ı ve ahiret gününü umanlara ve Allah'ı çokça zikredenlere Allah'ın Resulünde güzel bir örnek vardır"²⁵⁹ buyurmuştur. Demek ki, peygamberler bütün insanlık için birer önder, en güzel birer örnektirler. Herkese onlara uymak ve onların metotlarını takip etmek önerilmektedir.

²⁵³ Zümer, 39/ 14.

²⁵⁴ Meryem, 19/ 51.

²⁵⁵ En'am, 6/ 90.

²⁵⁶ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 165a.

²⁵⁷ En'am, 6/ 85.

²⁵⁸ Işık, Emin, **Kur'ân'ın Getirdiği**, Hareket Yay. , İstanbul, 1974, s. 219–220.

²⁵⁹ Ahzab, 33/ 21.

3.3. PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Peygamberlik görevini yüklenecek kimselerin, elbette bazı özelliklerinin olması kaçınılmazdır. Kur'ân'ın pek çok ayetinde, onların Allah tara fından övüldüğüne şahit oluruz. Onlar Allah'ın gözetimi altında,²⁶⁰ en güzel özelliklere sahip, akıl ve ahlak yönünden seçkin²⁶¹ olan şahsiyetlerdir. Peygamberlere ait olan bu özellikleri, şöyle sıralayabiliriz:

3.3.1. Sıdk:

Doğruluk, peygamberlerin en önemli sıfatlarındandır. Kur'ân onları bu seçkin sıfatlarıyla övgüye layık olduklarını bildirir.²⁶² Mâturîdî, haberin doğruluğundan söz ederken, "sıdk" ve "hak" terimleri üzerinde durmaktadır. O, "sıdk"ın daha ziyade haberde bulunduğunu; ancak Kur'ân'ın bazen sıdk, bazen de hak terimini kullandığını söyler. Mâturîdî'ye göre, "hak", "sıdk"a göre daha geniş bir anlama sahiptir. Hak, hem haberde, hem de hükümde kullandığı halde, sıdk, bilhassa haberde kullanılır.²⁶³ O, hak kelimesinin kullanıldığı yere göre anlamının de ğişeceğı kanaatindedir. Ona göre, eğer hak haberde ve sözlerde kullanılırsa, onunla sıdk kastedilir.²⁶⁴

Sıdk kelimesi lügat itibariyle, hükmün olaya uygun olmasıdır. Istılahta ise, tehlikeli durumda olsa dahi doğruluktan ayrılmamak demektir.²⁶⁵ Peygamberler insanların en doğru sözlü ve en dürüst olanlarıdır. Doğru düşünce, doğru davranış manalarını ifade eden sıdk, hayatın doğruluğa göre planlanmasıdır. Bir başka ifadeyle duygu, düşünce, söz ve davranışlarında, doğruluğu tabiatının bir parçası haline getirip şahsi hayatında insanlarla olan ilişkilerinde, doğru konuşmak, yani gerçeğe uygun bilgi vermektir.²⁶⁶

²⁶⁰ Bkz. Taha, 20/ 39; Tur, 52/ 48.

²⁶¹ Bkz. Araf, 7/ 144; Nahl, 16/ 121.

²⁶² Yusuf, 12/ 46; Meryem, 19/ 41, 54, 56–57.

²⁶³ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 523a.

²⁶⁴ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 348b, 376a.

²⁶⁵ Cürçani, **Kitabu't- Ta'rifat**, s. 13- 14.

²⁶⁶ İzutsu, Tashihiko, **Kur'ân'da Dini ve Ahlaki Kavramlar**, çev: Selahaddin Ayaz, İstanbul, t. y. , s. 130.

Sıdk, peygamberliğin zaruri sıfatlarındandır. Peygamberlik, doğruluk çizgisi üzerinde hareket eder. Peygamberlerin ifade ettikleri her şey tasdik edilmek içi ndir; hakikate ters hiçbir beyanda bulunmazlar.²⁶⁷ Peygamberlik konumu için oldukça duyarlık taşıyan bu konu hakkında Kur'ân şu ifadelere yer verir: " Eğer (peygamberler) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı elbette onu kuvvetle yakalar sonra da onun can damarını koparırdık. Sizden hiçbiriniz de buna engel olamazdı." ²⁶⁸

Kur'ân-ı Kerim bize peygamberleri anlatırken onların gayet doğru kimseler olduklarından söz eder: "Kitapta İbrahim'i an. Zira o , sıdkı bütün bir peygamberdi"²⁶⁹ yani o, sözü, özü, düşüncesi ve davranışları dosdoğru bir nebi idi."Kitapta İsmail'i de an, O sözünde dosdoğruydı. Gönderilmiş bir peygamberdi."²⁷⁰; "Kitapta İdris'i de an. O dosdoğru bir nebiydi. Onu yüksek makamlara yücelttik". ²⁷¹

Görüldüğü gibi, peygamberlik müessesesi için doğruluk, ço k önemli bir noktayı teşkil etmektedir. Doğruluk öyle bir sıfattır ki, Alah Teala sadece peygamberlerin değil aynı şekilde inanan insanların da doğru olmalarını isteyerek "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun" ²⁷²; "Gerçek mü'minler, ancak Allah ve Resulüne iman eden, O'ndan asla şüpheyeye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır. İşte doğrular ancak onlardır" ²⁷³ buyurmuştur.

3.3.2. Emanet:

Peygamberlerde olması gereken diğer önemli bir sıfat da emanet sıfatıdır. Emanet kelimesi iman ile aynı kökten gelir. Emanet, nefsin sukunet ve huzura ulaşması, korkudan kurtulmasıdır. Buna göre " emn" korkunun zıddı olmaktadır. Emanet ise,

²⁶⁷ Sabuni, Muhammed Ali, **en- Nübüvve ve'l- Enbiya**, Dimaşk, 1989, s. 58.

²⁶⁸ Hakka, 69/ 44- 47.

²⁶⁹ Meryem, 19/ 41.

²⁷⁰ Meryem, 19/ 54.

²⁷¹ Meryem, 19/ 56- 57.

²⁷² Tevbe, 9/ 119.

²⁷³ Hucurat, 49/ 15.

ihanetin karşısı olup " güven vermek" anlamına gelmektedir.²⁷⁴ "Mü'min" kelimesi ise, inanan, güven veren, gönülden benimseyen, emniyet telkin eden kimse²⁷⁵ demektir.

Kur'ân-ı Kerim'de "O peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar. Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter"²⁷⁶ mealindeki ayet-i kerimede elçilerinin Allah'ın emir ve yasaklarını ziyadesiz ve noksansız olarak, tahrif ve tebdil yapmadan insanlara tebliğ ettikleri belirtilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'deki ayetlerden Hz. Nuh,²⁷⁷ Hz. Hud,²⁷⁸ Hz. Salih,²⁷⁹ Hz. Lut,²⁸⁰ Hz. Şuayb²⁸¹ ve Hz. Musa²⁸²,nın "Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim" diyerek kendilerini kavimlerine tanıttıklarını görüyoruz.

Mâturîdî'ye göre, peygamberler bu sözlerle; "vahiy ve risalet konusunda ben kendisine güven duyulan bir insanım" veya "aranızdaki işlerde ben güvenilir bir kişi olageldim. Benden size hıyanet gelmez. Size asla yalan haber vermedim. Niçin hala beni yalanlayıp sihirbazlıkla itham edersiniz" demektir.²⁸³

Eğer emanet sıfatı peygamberlerde olmasaydı, peygamberlik müessesesinin temeli sarsılır ve insanların gelen vahye güveni kalmazdı.²⁸⁴ Zaten onlar yalan söyleyecek ve emanete hıyanet edecek olsalardı bu da onların gönderiliş amaçlarına aykırı olurdu.

²⁷⁴ İbn. Manzur, **a. g. e.** , "emn" mad.; İsfahani, **a. g. e.** , s. 30.; Cürcani, **Kitabu't- Ta'rifat**, s. 60.

²⁷⁵ İbn. Manzur, **a. g. e.** , "emn" mad.

²⁷⁶ Ahzab, 33/ 39.

²⁷⁷ Şuara, 26/ 105- 108; bkz. Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 415b- 418a.

²⁷⁸ Şuara, 26/ 123- 125; bkz. Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 422a- 422b.

²⁷⁹ Şuara, 26/ 141- 143.

²⁸⁰ Şuara, 26/ 160- 162.

²⁸¹ Şuara, 26/ 178- 180.

²⁸² Duhan, 44/ 18.

²⁸³ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 629b; Razi, Fahreddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, **Mefatihü'l Gayb**, İstanbul, 1307- 1308h, c. XXVII, s. 244.

²⁸⁴ Sabuni, **a. g. e.** , s. 61.

3.3.3. İsmet:

Kelime olarak men etmek ve korumak anlamına gelen ismet, tutunmak, sığınmak, dayanmak ve güvenmek gibi anlamlara da gelmektedir.²⁸⁵ Istilahi olarak ismet, peygamberlerin küçük büyük bütün günahlardan korunmuş olmaları demektir. Mâturîdî de aynı şekilde günahları büyük ve küçük olarak kategorize etmiştir.²⁸⁶ İsmet bir diğer anlamda peygamberlerin güçleri yettiği halde, günahlardan uzak durma melekeleri²⁸⁷ anlamına da gelmektedir.

Kur'ân- Kerim, bazı peygamberlerin kıssalarından bahsederken, peygamberlerin günah²⁸⁸ işlediklerine dair örneklere rastlamaktayız. Hz. Âdem'in cennette yasak meyveyi yemesi,²⁸⁹ Nuh (a.s.)'un iman etmeyen oğlunu gemiye almak için dua etmesini örnek olarak gösterebiliriz.

"Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Ve senin vaadin ise elbette haktır. Ey Nuh o, senin ailenden değildir"²⁹⁰ ayeti Mâturîdî'ye göre, muhtemelen Hz. Nuh'un oğlu onun dinindenmiş gibi görünüyordu. Aksi halde Nuh (a.s.)'un o benim ailemdendir diyerek kurtarılmasını istemesi mümkün değildir. Çünkü kendisi daha önce bundan nehyedilmiştir.²⁹¹

Peygamberlerin günah işlememesi 'ismet'i' toplumumuzda genel olarak çok tartışılan bir konu olmuştur. Bazıları peygamberlerin ismet sıfatını, onların hata yapmalarının ve günah işlemelerinin mümkün olmadığını savunarak peygamberlerin adeta melekleşmesi ve hata yapma özelliklerinin bulunmaması olarak kabul etmişlerdir. Bazılarına göre ise ismet sıfatı, Allah'ın, peygamberleri hata yapmaktan ve günah işlemekten muhafaza etmesi anlamına gelmektedir.

Birinci görüşü savunanlara göre, peygamberler kesinlikle günah işlemezler ve hata yapmazlar. İkinci görüşü savunanlara göre ise, peygamberlerin günah işlemeleri ve

²⁸⁵ İbn Manzur, **a. g. e.** , c.XII, s. 403- 404.

²⁸⁶ Özarslan, Selim, **Kelâmda Tevbe**, Ankara, 2003, s. 21.

²⁸⁷ Cürçani, **Kitabu't- Ta'rifat**, s. 150.

²⁸⁸ Günah kavramı için bkz. Doğan, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Rehber yay. , Ankara, 1990, s. 419; Olgun, İbrahim, **Türkçe- Farsça Sözlük**, Ankara, 1977, s. 114.

²⁸⁹ Bakara, 2/ 35- 37; Araf, 7/ 20- 21, 23.

²⁹⁰ Hud, 11/ 45- 46.

²⁹¹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 263b.

hata yapmaları mümkün olmakla beraber Allah'ın onları muhafaza etmesinden dolayı hiç hata yapmamış olmalarıdır. Bunlara göre, gerek Hz. Muhammed gerekse diğer peygamberlerin Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen hataları, birer hata değil zelle²⁹² kabul edilmelidir. Nitekim Ebû Hanife, peygamberlerin büyük ve küçük günahlardan masum olduklarını ancak onların hata ve zellelerinin olabileceğini ifade etmektedir.²⁹³ Hâlbuki Allah, sadece peygamberleri değil bütün ihlâslı kulları, dua ve ibadetleri oranında hataya düşmekten korur. Herkes beşer olma sıfatıyla hata işleyebilir peygamberler de beşer olmaları dolayısıyla hata işleyebilirler. Ancak hata yapan kul eğer Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde ise derhal hatasından tövbe eder. Bura da peygamberlerin diğer kullardan farkları, onların hataya düştüklerinde Allah tarafından vahiy aracılığıyla uyarılmalarıdır. İşte peygamberlerin ismet sıfatının bu olduğunu düşünüyoruz. Zaten bizim için örneklik teşkil ediyor olmaları da yine bizim gibi beşer olmalarını yani hataya düşebilecek kabiliyette yaratılmış olmalarını zorunlu kılar. Mâturîdînin bu konuda geleneksel kültürümüzün sınırları içinde kaldığını görüyoruz.

Hz. İbrahim'in putları kendisi kırdığı halde, bunu ilahlarımıza sen mi yaptın? Sorusuna, belki bu işi onların en büyükleri yapmıştır. Hadi ondan sorun eğer konuşuyorsa demesi,²⁹⁴ Hz. Musa'nın bir şahsın ölümüne sebep olması,²⁹⁵ Hz. Yunus'un kavmini izinsiz terk etmesi peygamberlerin işlediği hatalardan sayılmıştır.²⁹⁶ "Hani o kızarak gitmişti" Allah'tan kavmini helak etmesini istiyordu fakat helak etmedi ve sayıları çoğaldı. Hz. Yunus, kavminin iman etmesinden umudunu kestiği için onlara kızarak çekip gitmiştir. Ya da denilir ki kendi aralarından gittiği zaman kavmi, helak gelecek diye korksun ve iman etsin diye böyle yapmıştır. Veya başka bir görüşe göre kavmi kendisini öldürmeye karar verince kendi nefsinin ölümünden kurtarmak için çıkıp gitmiştir.²⁹⁷

²⁹² Zelle, sözlükte ayak sürçme, kayma, dil sürçmesi, yanılma gibi anlamlı ara gelmektedir. Bkz. Atay, Hüseyin, **Arapça- Türkçe Büyük Lügat**, Ankara, 1964, c. I, s. 885.

²⁹³ Ebû Hanife, Numan b. Sabit, **el- Fıkhu'l- Ekber**, çev. Mustafa Öz, İstanbul, 1992, s. 73.

²⁹⁴ Enbiya, 21/ 57, 62- 63.

²⁹⁵ Kasas, 28/ 15.

²⁹⁶ Enbiya, 21/ 87- 88.

²⁹⁷ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 375b.

Hız. Davud'un davacıyı dinleyip davalıyı dinlemeden davacı lehine hüküm vermesi.²⁹⁸ Hatta Hız. Muhammed (s.a.s)'in Kureyşlilerin ileri gelenlerinden birini İslam'a davet ettiğı sırada gelip soru soran ama Abdullah b. Ümmi Mektum'a yüzünü buruşturması ve sırtını dönmesi²⁹⁹ de bu türden birkaç olaydır.

Bu tür olayların Kur'an-ı Kerim'de zikredilmesiyle ilgili olarak Mâturîdî şunları söyler: Kitapta, peygamberlerin hatalarının zikredilmesindeki hikmet nedir diye sorulabilir. Oysa Allah kendisini bağışlayıcı ve affedici olarak nitelemiştir. Buna rağmen niçin peygamberlerin kusurlarını kitapta zikretmiştir. B u konuda Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed el- Fakih (r. a) şöyle demiştir: peygamberlerin hatalarının Kur'an'da açıkça zikredilip üstünün örtülmemesinin birçok anlamı vardır. Bunlardan biri, Muhammed (a.s.)" in peygamberliğine delil olması içindir. Zira in san nefsi, kendi atalarının kusurlarını ortaya dökmeye yakın değildir. Muhammed (a.s)'in bunları zikretmesi bunun Allah katından olduğuna bir delildir. Böylece insanlar, onun Allah'ın resulü olduğunu ve Allah'ın emriyle konuştuğunu anlamış olurlar. Bir di ğer görüşte şudur: Resullerin türlü türlü belalarla imtihan edildikleri ve bunun neticesinde kusur işlemişlerse Allah'a karşı nasıl bir tavır içine girdikleri, nasıl Allah'a yalvardıkları ve tövbe ettikleri açıklanmak istenmiştir.³⁰⁰

Mâturîdî, ismet sıfatını, Allah'ın insanı daima hayır işlemeye sevk eden ve kötü işler işlemekten alı koyan bir lütuf olarak nitelendirir. Ona göre peygamberler de imtihan edilecekleri için irade ve ihtiyarları giderilmemiştir. Çünkü onlarda irade olmasaydı beşer değil melek olurlardı ve imtihan kalkardı. Hâlbuki peygamberlerde de imtihan korkusu mevcuttur.³⁰¹ Allah peygamberlerden şirk ve isyandan uzak durmalarını istemiştir. Böyle bir isteğin var olması, onların, diğ er insanlar gibi irade ve ihtiyar sahibi olduklarını göstermektedir.

Peygamberlerin ismetini kabul etmeyenler, bazı Kur'an ayetlerini buna delil olarak sunmaktadırlar.

²⁹⁸ Bkz. Sad, 38/ 21- 25.

²⁹⁹ Bkz. Abese, 80/ 1- 12.

³⁰⁰ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'an**, vr. 504b.

³⁰¹ Sabuni, Nureddin, **Mâturîdîyye Akaidi**, çev. Bekir Topaloğlu, DİB. Yay. , Ankara, 1979, s. 121 - 122.

"Nihayet ondan yediler bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. Âdem Rabbine asi olup yolunu şaşırdı"³⁰²;

O, seni yetim bulup barındırmadı mı?

Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?

Seni fakir bulup zengin etmedi mi?³⁰³

Kur'ân'da geçen bu ve benzeri ifadeler, bazılarının peygamberlerin kesinlikle günah işlemeyecekleri ve hata yapmayacakları fikrini çürütmektedir. Ayrıca peygamberlerin beşeri yönünün vurgulanması da ismet sıfatının, peygamberlerin kesinlikle günah işlemeyecekleri değil de onların zaman zaman hata işleyebileceklerini ancak bu hataların anında Allah' u Teala tarafından vahiy ile düzeltilebileceği şeklinde anlamamız gerekmektedir. Mâtürîdî kelamcısı İbn Hümâm da peygamberin nefret ettirmeyi gerektirmeyen hata ve yanılmanın haricindeki büyük ve küçük günahlardan korunmuş olmasını gerekli bulur.³⁰⁴

"De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim . Bana, İlah'ınızın, sadece bir ilah olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir ortak koşmasın"³⁰⁵ ayetinde de görüldüğü gibi Hz. Peygamber de bir insandır. İnsanın ise günahsız olması mümkün değil dir. Aksi halde meleklerden ayrılması imkânsız hale gelir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki burada kastedilen günah 'zelle' değerinde yapılan bir günahdır. Yani kasıt olmaksızın yapılan hatalardır.

Mâtürîdî, "Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şey i yalan yere bize isnad etmen için seni, neredeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o taktirde seni candan dost kabul edeceklerdir"³⁰⁶ ayetini incelerken Hz. Peygamberin ismeti konusunda şöyle diyor: Hz. Peygamber, Allah elçisi olarak görevlendi rildiği zaman kafirler onu dalalet e düşürmek, görevinden vazgeçirmek ve Allah' a karşı gelmesini sağlamak için ellerinden geleni yapmış tır. Bin türlü fitne ve desiselere başvurmuşlardır. Bütün bunlara rağmen Yüce Allah' ın, Hz. Peygamberi onların şerrinden k orumuş ve

³⁰² Taha, 20/ 121.

³⁰³ Duha, 93/ 6- 8.

³⁰⁴ Özarslan, **Mâtürîdî Kelâmcısı İbn Hümâm'ın Kelâmî Görüşleri**, s. 72.

³⁰⁵ Kehf, 18/ 110.

³⁰⁶ İsra, 18/ 73.

ona en ufak bir kötülük gelmesine meydan vermemiştir. Bu da Hz. Peygamberin ismetine dalalet eden en büyük delillerden biridir.³⁰⁷

"Biz O'na İshak ve Yakub'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve O'nun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola iletmıştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız"³⁰⁸ ayetinde de peygamberlere peygamberliklerinden önce verilen nimetlere delalet vardır. Çünkü onlar peygamber olmadan önce de daima iyilik yapıp hakkı talep etmeye çalıştılar. Onlara verilecek olan bu mükâfat, kendilerine peygamberlikten ayrı bir nimettir. Allah peygamberliğine dilediği kimseleri seçmiştir.³⁰⁹

3.3.4. Tebliğ:

Bütün peygamberlerin asli fonksiyonlarından ve peygamberliğin olmazsa olmaz unsurlarından biri de kendisine vahyedileni insanlara bildirmesidir yani tebliğdir. Mâturîdî'ye göre, peygamberlerin görevi Allah'tan aldıkları ilahi mesajları insanlara tebliğ etmektir.³¹⁰ Bildirmek ve açıklamak anlamına gelen tebliğ, insanlara iletilmesidir. Bu noktada peygamberler, ilahi mesajı olduğu gibi; Allah'tan aldıkları şekliyle insanlara duyurmakla sorumludur.³¹¹ Peygamberler ilahi mesajı gizleme, nakletmeme, susma, eksiltme ve artırma hakkında sahip değillerdir.

Her peygamber ilahi mesajları tebliğ etmekle mükelleftir. Peygamberlerin kendilerine indirilen ilahi mesaja bir harf eklemesi veya ondan bir harf eksiltmesi mümkün değildir.³¹² Tebliğ, her peygamberin varlık gayesi ve görevidir. Bildirmek ve açıklamak anlamına gelen tebliğ, Allah'ın hükümlerini insanlara ulaştırmayı ifade eder.

³⁰⁷ Bkz. Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 335b; Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed. B. Muhammed, **İslam Akaidine Dair Eski Metinler** (Tevhid Kitabı ve Akaid Risalesi), çev. Yusuf Z. Yörükân, İstanbul, 1973, s. 30; Hamidullah, Muhammed, **İslam Peygamberi Hayatı ve Eserleri**, çev. M. Sait Mutlu, İstanbul, 1966, s. 32.

³⁰⁸ Enam, 6/ 84.

³⁰⁹ Razi, **Mefatihü'l Gayb**, c. IV, s.123.

³¹⁰ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 338b; bkz. vr. 193a, 331b.

³¹¹ Maide, 5/ 67.

³¹² Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 336a; bkz. vr. 201a, 282b.

Peygamberler Allah'tan aldıkları mesajı olduğu gibi insanlara iletme durumundadırlar.³¹³

Nitekim bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun"³¹⁴; "Ey Muhammed! Vazifen sadece tebliğ etmektir. Hesap görmek bize düşer"³¹⁵; "...Peygamberlere apaçık tebliğden başka ne vazife düşer"³¹⁶; "... Ey Muhammed! Sana düşenin sadece açıkça tebliğ olduğunu bil"³¹⁷; "Peygamberlerin görevi sadece tebliğ etmektir..."³¹⁸ buyrulmaktadır.

Tebliğ edilen mesaj insanlara sorumluluk yüklediğinden, peygamber hem müjdeci hem de uyarıcı olmaktadır.³¹⁹ "Biz resulleri, sadece müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz..."³²⁰; "Şüphesiz ki ben, onun tarafından size gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim"³²¹; "Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik..."³²².

Allah, aynı zamanda peygamberlerin vekil olmadığını da belirtmiştir.³²³ Nitekim Kur'ân'da Hz. Muhammed'e hitaben, "Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili değilsin"³²⁴; "... Ben size bekçi değilim"³²⁵; "... Ey Muhammed! Sen onlara vekil değilsin"³²⁶; " Ey Muhammed! Biz seni onlara vekil olarak göndermedik"³²⁷ şeklinde buyurmaktadır.

³¹³ Yunus, 10/ 15.

³¹⁴ Maide, 5/ 67.

³¹⁵ Rad, 13/ 40.

³¹⁶ Nahl, 16/ 35.

³¹⁷ Nahl, 16/ 82.

³¹⁸ Maide, 5/ 99; bkz. Ahzab, 33/ 23; Ankebût, 29/ 18.

³¹⁹ Akbulut, **a. g. e.** , s. 60.

³²⁰ Kehf, 18/ 56.

³²¹ Hud, 11/ 2.

³²² Sebe, 34/ 28.

³²³ Akbulut, **a. g. e.** , s. 61.

³²⁴ Enam, 6/ 107.

³²⁵ Hud, 11/ 86.

³²⁶ Zümer, 39/ 41.

³²⁷ İsrâ, 17/ 54.

Vekil, fıkıh ilminde bir başkası için kendi görüşü, kendi sözü ve takdir i ile tasarrufta bulunan kişi olarak tanımlanır. Vekil olan kimse, müvekkili için maslahat gördüğü yerde pazarlık yapar, akit yapar.

Resul ise, kendi görüşü ve ifadesiyle tasarrufta bulunmaksızın sadece kendini gönderenin sözünü nakleden kişidir. Sadece gönderenin sözünü tebliğ eder.³²⁸

Yukarıdaki ayetin ışığında peygamberler davranış ve tasarruflarında kendi arzu ve iradesine göre hareket eden birer vekil konumunda değil, kendi sini görevlendiren Yüce Allah'ın emir ve istekleri doğrultusunda hareket eden elçi konumundadır.

Mâturîdî'ye göre, bazıları bu ayetle ilgili demişler ki yani biz seni onların verecekleri cevaba veya tepkiye ve yaptıkları şeylere karşı bir bekçi olarak göndermedik. Bazıları vekil kelimesinin sen onların yaptıklarından sorumlu tutulmayacaksın anlamında olduğunu söyler. Tıpkı Allah'ın şu sözündeki gibi, "Onların hesabında senin üzerine düşen bir sorumluluk yoktur, senin hesabında da onların üzerine düşen bir sorumluluk yoktur".³²⁹ Yine Allah'ın şu sözündeki gibi, "Eğer yüz çevirirlerse, yüklendiği kendisine, sizin de yüklendiğiniz sizedir".³³⁰ "Biz seni onlara vekil olarak göndermedik"³³¹ yani seni onlara baskı yapan zorba birisi olarak göndermedik demektir.

Mâturîdî'ye göre, peygambere düşen sadece apaçık tebliğ ve beyandır. Onlara müşrikler ve kâfirler tarafından eziyet yapılsa bile asla tebliğinden dönmezler.³³²

Mâturîdî, tebliğin bütün tehlikelerine rağmen dil ile olması gerektiğini ve esasen Allah'ın emrinin de bunu ifade ettiğini zikretmektedir. Bundan dolayı da peygamberlerin kendi milletlerinin dilleriyle gönderilmiş olduklarını söylemektedir.³³³

Peygamberler tebliği tam ve eksiksiz olarak yerine getirmek zorundadırlar ve bu onların bir sıfatıdır. Onlar tebliğ ettikleri şeylere ne bir ilavede bulunmuşlardır ne de ondan bir şeyi çıkarmışlardır. Zaten tebliğ sıfatı da bunu gerektirmektedir. "Kur'ân, âlemlerin Rabbinden indirilmedir. Eğer Muhammed, bize karşı ona bazı sözler katmış

³²⁸ Zuhayli, Vehbi, **İslam Fıkıhı Ansiklopedisi**, c. V, İstanbul, 1991, s. 121.

³²⁹ Enam, 6/52.

³³⁰ Nur, 24/ 54.

³³¹ İsra, 17/ 54.

³³² Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 50b; bkz. vr. 141b, 191b- 192a, 290b.

³³³ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 283a.

olsaydı. Biz onu kuvvetle yakalardık, sonra onun şah damarından koparırdık. Hiçbiriniz de onu koruyamazdınız."³³⁴ Buradan peygamberlerin kendilerine gönderilen bu mesaja uymak zorunda oldukları anlamı da çıkmaktadır.

"...Rabbinizden size indirilen en güzel söze, Kur'ân'a uyun"³³⁵; "Rabbinizden size indirilen kitaba uyun, O'ndan başka dostlar edinerek onlara uymayın. Pek az öğüt dinliyorsunuz"³³⁶. Yukarıdaki ayetlere baktığımızda Kur'ân'a uyacak olanların sadece peygamberler olmadığı aynı zamanda insanların Kur'ân'a uymaları gerektiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla peygamberler Allah'tan aldığı mesajı insanlara iletmekle nasıl sorumlu iseler, insanlarda kendilerine tebliğ edilen bu mesajı aynı şekilde diğer insanlara iletmekle sorumlu olduğunu düşünmekteyiz.

Mâturîdî, peygamberlerin görevlerini şöyle sıralamaktadır:

1. İnsanları, bir olan Allah'a kulluğa davet etmek, peygamberlerin en temel görevidir ve gönderilmelerinin en önemli sebebidir.³³⁷

Kur'ân-ı Kerim'de bu görevin hatırlatılması şu ilahi ifadelerle yer alır: "Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona: 'Bend en başka ilah yoktur; Şu halde bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım"³³⁸.

"Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk edin ve tağuttan sakının' diye her ümmete bir peygamber gönderdik. Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti. Onlardan bir kısmını da sapıklığı hak ettiler. Yeryüzünde gezin ve görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur"³³⁹. Kur'ân'ın bu ifadelerinde, bütün peygamberlerin insanları Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya sadece Allah'a kulluk etmeye, davet ettikleri anlaşılmaktadır. O halde bütün peygamberler, insanları aynı içeriğe sahip olan mesaja çağırmışlardır.

2. Allah'ın emirlerini ve yasaklarını insanlara iletmek: Peygamberlerin bir görevi de müjdelemek ve uyarmaktır. Hiçbir kavim yoktur ki, peygamber

³³⁴ Hakka, 69/ 43- 47.

³³⁵ Zümer, 39/ 55.

³³⁶ Araf, 7/ 3; bkz. Yazır, **a. g. e.**, c. 3, s. 2122.

³³⁷ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 56a.

³³⁸ Enbiya, 21/ 25.

³³⁹ Nahl, 16/ 36.

gönderilmeden Allah onları yok etsin. Yüce Allah, hesap günü insanların ‘bize uyarıcı gelmedi’, diyerek itiraz etmemeleri için onlara peygamber göndermiştir.³⁴⁰

Kur’ân’da "Biz, peygamberleri ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz..."³⁴¹; "O peygamberler ki, Allah’ın görmediği emirleri duyur urlar, Allah’tan korkarlar ve O’ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah herkese yeter"³⁴² buyrulmaktadır.

Mâturîdî bu ayeti yorumlarken, risalet görevinin bazen haber vermekle olabileceğini, bazen de fiili olarak ifa edilebileceğini bunun s onunda da gerek fiilin gerek haberin insanlar için bağışlayıcı bir nitelik kazanacağını söyler. Ayrıca peygamberlerin tebliğ görevini yerine getirirken başlarına gelebilecek sıkıntı ve eziyetlerden korkmadıklarına da dikkat çeker.³⁴³

3. İnsanlığa örnek olmak: Bu konuda Kur’ân şöyle demektedir: "İşte o peygamberler Allah’ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy"³⁴⁴.

Peygamberler, tebliğ görevlerini sürdürürken kesinlikle diyalektiğe girmezler. Onlar insanlara "hikmet"³⁴⁵ le yaklaşırlar.³⁴⁶

Peygamberler tebliğ etmekle görevlidirler aynı zamanda tebliğ ettiklerini uygulayarak insanlara örnek olurlar. Peygamberler birer güzel örnektir.

4. Ölüm ötesi hakkında bilgi vermek: Ölümünden sonraki mutlu ve mutsuz durumları anlatmak, cennet ve cehennem, ceza ve ödül konularında bilgilendirmek peygamberlerin görevlerindendir.

³⁴⁰ Mâturîdî, **Te’vilâtu’l-Kur’ân**, vr. 132a; bkz. vr. 158a, 177a, 208b.

³⁴¹ Enam, 6/ 48.

³⁴² Ahzab, 33/ 39; bkz. Bakara, 2/ 150.

³⁴³ Mâturîdî, **Te’vilâtu’l-Kur’ân**, vr. 22a.

³⁴⁴ Enam, 6/ 90; bkz. Ali- İmran, 3/ 31.

³⁴⁵ "Hikmet", Özellikle Allah’a nispeti halinde en değerli varlıkları en üstün bilgiyle bilmektir.

Zemahşeri’ye göre ise Nahl suresi 125. ayette geçen hikmeti "gerçeği açıklayan, şüpheyi gideren delil, sahih ve muhkem söz" olarak tanımlamaktadır. Bu ayette hi kmetle kastedilen şeyin doğrudan doğruya Kur’ân olabileceğini söylemektedir. (Zemahşeri, Mahmud b. Ömer b. Muhammed b. Ahmed, **Tefsiru’l- Keşşaf an Hakaiku’t- Tenzil ve Uyuni’l Ekavil fi Vucuhi’t -Tevîl**, thk.

Abdurrezzak el-Mehdi, Daru’t- Türesi’l- Arabî, Beyrut, 1997, s. 435.)

³⁴⁶ Bkz. Nahl, 16/ 125.

Müşrik Araplar uzun zamandan beri dirilişin olacağını işitmişlerdi fakat kendilerinin, babalarının ve ecdatlarının hiçbirinde diriliş olayı gerçekleşmemişti ³⁴⁷ dolayısıyla ölüm sonrası hayatı inkâr etmişlerdir. Mâturîdî, bunun üzerine indirilen ayetlerden hareket ederek, onların peygamberlere inanmayan atalarının başına gelen belaları hatırladıkları takdirde ahirete inanacaklarını ifade etmektedir. ³⁴⁸ Mâturîdî'ye göre tarihte inanmayanların uğradıkları musibetlerle de doğrulanan ahiretin gerçekliğine inanmak gerekir. Zira akıllı bir insan, yola çıkarken sıradan bir kimsenin, gideceği yolda hırsız veya eşkiya bulunabileceğine dair vereceği bilgiyi bile dikkate alıp inanma eğilimi gösterir. ³⁴⁹

Mâturîdî'ye göre kişi, ahiret hayatının olacağını akı ile bulabilse de onun ayrıntılarına ilişkin olarak kesin bir şey bilemez. Kişi ahirette olabilecek şeylere dair ayrıntılı bilgiye, ancak peygamberlerin vasıtasıyla öğrenebilir. ³⁵⁰

Görüldüğü gibi peygamberler, uyararak, öğreterek ve model olarak insanları aydınlatmışlar ve onları Allah'a gerçekten kul olmaya çağırmışlardır.

Mâturîdî, herhangi bir kavmin peygamberlerden birini bile kabul etmemesini, hiçbir peygamberi kabul etmemesi olarak görmektedir. ³⁵¹

Kur'ân'da ki "Azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret" ³⁵² ayeti peygamberlere tebliğ süresince sabretmeyi önermektedir.

Peygamberlerin, Allah'ın emrettiği şeyleri tamamen halka tebliğ etmeleri vaciptir. Tebliğden maksat Allah'ın insanlara mesajını iletmesi ve hiç kimsenin kıyamette ömrünün kalmamasıdır. Zira Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de, "Biz bir peygamber göndermedikçe azap etmeyiz" ³⁵³ ve "Biz bir müjdecî ve uyarıcı gelmedi,

³⁴⁷ Özarslan, Selim, **İslâm'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi**, Kitap Dünyası, Konya, 2001, s. 75.

³⁴⁸ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 159b.

³⁴⁹ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 159b; bkz. vr. 181a, 412a.

³⁵⁰ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 215b; bkz. vr. 431b.

³⁵¹ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 415b.

³⁵² Ahkaf, 46/ 35.

³⁵³ İsra, 17/ 15.

dersiniz diye size açık açık anlatan elçimiz geldi" ³⁵⁴ buyurarak hiçbir insana tebliğden önce azap etmemeye söz vermiştir. ³⁵⁵

Peygamberler kendilerine vahyolunan mesajı fakir, zengin, sağlam, sakat demeden herkese eşit bir şekilde tebliğ ederler. İnsanları ayırt etmeden tebliğ etmek onların görevidir. Allah'ın izni olmadan hiçbir emir ve haberin tebliğini sonraya bırakmazlar. ³⁵⁶

Tebliğ ise maddi bir ücret karşılığı yapılmaz. O, Allah'ın peygambere verdiği görevdir. ³⁵⁷

Peygamberlerin görevlerinden biri de, insanların Allah'a ulaşmalarına engel olan ve Allah'tan uzaklaşmalarına vesile sayılan kibir, zulüm gibi fena huylardan arınmalarını temin etmek ve onlara sorumluluklarını hatırlatmaktır. Bütün peygamberlerin tebliğlerinin temelinde Tevhid olduğu ve onların insanları Tevhid dinine davet ettikleri hakkında Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayet ³⁵⁸ bulunmaktadır.

3.3.5. Fetanet:

Peygamberlerin hepsinin de akıllı ve zeki olduklarını görmekteyiz. Kur'ân-Kerim, peygamberlerin zeki ve akli muhakeme kabiliyetlerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Mâturîdî, peygamberlerde bulunan fetanet sıfatı ile ilgili olarak şu örneği verir. Hz. Süleyman'ın, geceleyin bir topluluğun başına girerek orayı telef eden koyun sürüleri ile ilgili olarak koyunlar alınıp ekin sahibine verilmesi kararıdır. ³⁵⁹ Bunların yavruları, sütleri ve diğer yararları onlara ait olur. Koyun sahipleri de b ağa bakarlar

³⁵⁴ Maide, 5/ 19; bkz. Enam, 6/ 48.

³⁵⁵ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 438b.

³⁵⁶ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 56b.

³⁵⁷ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 165a; bkz. vr. 58a, 64b.

³⁵⁸ Bkz. Bakara, 2/ 131–133, 140, 258; Enam, 6/ 74; Nahl, 16/ 2; Mu'minun, 23 / 23, 32; Fussilet, 41/ 14; Araf, 7/ 21, 56, 59, 73, 85, 138–140; Şuara, 26/ 23- 28, 106–108, 161- 163; Taha, 85- 96; Neml, 27/ 28- 31; Maide, 5/ 116- 117; Hud, 11/ 24- 25, 50, 61, 84; Nuh, 71/ 2- 3.

³⁵⁹ Bkz. Enbiya, 21/ 78- 79.

yahut ekini ekerler, yetiştirirler ve eski haline getirirler. Ekin eski haline gelince sahiplerine verilir, koyunlarda sahiplerine iade edilir.³⁶⁰

Hız. İbrahim'in, kavmini putlara tapınmaktan vazgeçirmesi hususundaki mücadelesinde,³⁶¹ daha sonra inanmayan hükümdarı üstün zekâlılığıyla³⁶² şaşırtmasında ve Hız. Nuh'un kavmi ile olan mücadelesinde de aynı durum görülür.³⁶³ Diğer peygamberlerle ilgili de buna benzer pek çok misaller verilebilir.

Risalet emanetini gerçek manada temsil ve taşıma istidadı demek olan fetanet, peygamberde bulunması vacip sıfatlardandır.³⁶⁴

Her peygamber, üstün idrak gücüne sahiptir. Eğer peygamberlerde fetanet olmasaydı, düşmanların itirazlarına, dostlarının da sorularına maruz kalan bu insanların karşılıklarına çıkan bunca meseleyi çöz meleri mümkün olmazdı. Nitekim Hız. Peygamber (s.a.s)' e "Sen hikmetle, güzel öğütle Rabbinin yoluna çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et"³⁶⁵ diye emredilmiştir. Mâturîdî'ye göre, buradaki hikmet; hüccet (delil) ve burhan anlamında kullanılmıştır. Ta bii ki kitaptan esinlenen bir hüccet ve burhandır bu. Allah yoluna davet ederken karşısındaki kişiye bunları hatırlat denilmektedir.³⁶⁶ Diğer bir ayette "Allah adaleti ve iyiliği emreder..."³⁶⁷ Buyrulmaktadır. Ayette geçen adalet, iyilik, akrabayı gözetmesi, sadaka, iyiliği emredip kötülükten sakındırma gibi hususlar her akıl sahibinin hoşlandığı emirdir. Mâturîdî, hikmeti ilim ve amelin bir arada bulunduğu durumlar için kullanılan bir kelime³⁶⁸ olduğunu belirterek, Allah'ın dinine ilimle ve amelle davet et ki bu onlarda olumlu etki yaratsın, diye açıklamaktadır. Yani her şeyi yerli yerinde kullanılması olduğuna dikkat çekmektedir.

³⁶⁰ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 374b; bkz. Neccar, Abdulvehhab, **Kasasu'l Enbiya**, Beyrut, 1990, s.338; Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul, 1990, c. V, s. 514- 515; Akgül, Muhiddin, **Kur'an-ı Kerim'de Hız. Peygamber**, İzmir, 1999, s. 45- 46.

³⁶¹ Bkz. Enbiya, 21/ 58- 67.

³⁶² Bkz. Bakara, 2/ 258.

³⁶³ Bkz. Hud, 11/ 32.

³⁶⁴ Habenneke, Abdurrahman Hasan el - Meydanî, **el- Akaidü'l- İslamiyye ve Üsüsüha**, Dimaşk, 1988, s.379.

³⁶⁵ Nahl, 16/ 125.

³⁶⁶ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 322a- b.

³⁶⁷ Nahl, 16/ 90.

³⁶⁸ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 316b.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İMAM MÂTURÎDÎ'DE NÜBÜVETİN NİTELİKLERİ

4.1. NÜBÜVETİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Peygamberlerin mucize göstermeleri, melek vasıtasıyla vahiy almaları onların özelliklerindendir. Allah peygamberi seçer ve ona bir emir, kanun verir. Bu kanun bir sonraki peygambere kadar geçerlidir. Peygamberlerin davası farklı de ğildir, sonradan gelen bir öncekinin devamı niteliğindedir.

Peygamberlerin metotları arasında fark olsa bile gayeleri, insana Allah'ı tanıtmaktır. Genel olarak nübüvvette şu ortak özellikler bulunmaktadır:

4.1.1. Nübüvvetin Vehbi Olması:

İnsanların kendi istek ve çabalarıyla peygamberlik unvanını elde etmeleri mümkün değildir. Peygamberlerin, Allah (c.c) tarafından seçildiğini,³⁶⁹ onların seçkin³⁷⁰ kişiler olduğunu ve Allah (c.c)'ın peygamberliği dilediği kimselere vereceğini ifade eden ayetler vardır.³⁷¹

Hiçbir peygamber, düşünüp, taşınıp şöyle bir sistem ortaya koyayım, diyerek işe başlamamıştır ve başlamazda. Yüce Allah, insanlar içinden bir kişiyi peygamber olarak seçer. O da peygamberliğini insanlara ilan eder. Peygamberlik, Allah'ın verdiği bir görev olduğundan, ne akıl, ne çalışma, ne de ibadet yoluyla elde edebilir. "Allah (c.c) meleklerden de elçiler seçer, insanlardan da, şüphesiz Allah, işitendir ve görendir"³⁷²; "Allah (c.c) kendi emriyle, kullarından dilediği kimseyi vahiy ile 'Benden başka Tanrı olmadığına dair uyarın ve benden korkun' diye gönderir"³⁷³ ayetlerinde bu hakikate işaret edilmektedir. Kendilerine gelen vahye, öncelikle peygamberler uyarlar." Ben

³⁶⁹ Bkz. Ali-İmran, 3/ 33; Araf, 7/ 144; Yusuf, 12/ 6; Hac, 22/ 75.

³⁷⁰ Bkz. Neml, 27/ 59; Sa'd, 38/ 47.

³⁷¹ Bakara, 2/ 90; Neml, 27/ 2; Mü'minun, 23/ 15; Şuara, 26/ 13; Bkz. Sinanoğlu, Mustafa, **Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerim'de Nübüvvet**, İstanbul, 1995, s. 260.

³⁷² Hac, 22/ 75.

³⁷³ Nahl, 16/ 2.

yalnızca bana vahyolunana uyuyorum".³⁷⁴ Burada, peygamberlerin hiç birinin asla heva, heves ve beşeri arzularına uymadıklarını da görmekteyiz.

Mâturîdî'ye göre, Allah'ın "Onları seçtik"³⁷⁵ sözü, onları elçi yaptığı ve onları dosdoğru yola ilettiği anlamındadır.³⁷⁶

Nübüvvet ve risalet, peygamberlerin çalışarak kazanabilecekleri bir makam değildir.

Kur'ân-ı Kerim'deki "O, kullarından dilediğini seçip gönderir ve nübüvveti dilediğine verir"³⁷⁷ buyurarak peygamberliğin Allah tarafından verildiği açık bir şekilde bildirilmiştir. Nitekim Yüce Allah Hz. Muhammed'e hitaben 'doğrusu biz sana taşıması ağır bir söz vahyedeceğiz'³⁷⁸ şeklinde buyurmaktadır. Eş'ari peygamberliğin Vehbi (verilir) olduğunu, kazanılarak elde edilemeyeceğini belirterek, buna 'Allah hikmeti dilediğine verir...' ³⁷⁹ ayetini delil olarak göstermektedir. Ayrıca ona göre peygamberliğin miras yoluyla da intikal etmesi (babadan oğla geçmesi) söz konusu değildir.³⁸⁰

Peygamberliğin bir kimseye verilmesinde şahsi nüfus ve servetin hiçbir rolünün olmayacağı hususu Kur'ân-ı Kerim'de belirtilmektedir: "ve dediler ki: Bu Kur'ân iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı? Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık".³⁸¹ Bu maişet hususlarında bile onların bir rolü yoktur. Bunlardan daha yüksek olan peygamberlik hususunda nasıl selahiyet sahibi olurlar?³⁸²

Mâturîdî bu konuda şöyle demektedir: Allah, risaletin zayı olacağı ehil olmayan kimselere bu görevi vermemiştir. Peygamberliğin orta sınıf insanlara verilmesi daha

³⁷⁴ Enam, 6/ 50; Araf, 7/ 203; Yunus, 10/ 15; Ahkaf, 46/ 9.

³⁷⁵ Enam, 6/ 87.

³⁷⁶ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 165a.

³⁷⁷ İbrahim, 14/ 11.

³⁷⁸ Müzzemmil, 73/ 5.

³⁷⁹ Bakara, 2/ 269.

³⁸⁰ İbn Furek, Ebû Bekir Muhammed b. Hasan, **Mucerredü Makalati'l- Eşari**, Thk. Daniel Gimaret, Beyrut, 1987, s. 175–176.

³⁸¹ Zuhurf, 43/ 31–32.

³⁸² Bağçeci, Muhittin, **Peygamberlik ve Peygamberler**, İstanbul, 1977, s. 50.

uygundur. Çünkü insanlar, toplumun ileri gelenlerine tabi olmaya daha yatkın fıtratta yaratılmışlardır. Eğer, risalet yüksek sınıftan olanlara verilseydi peygamberliğini ispat eden delillere ihtiyaç kalmazdı. Ama peygamberlik orta halli insanlara verilince mucize ve ayetlere ihtiyaç doğar.³⁸³

Mutezileye göre, bir kişi kendisi hak etmedikçe Al lah onu peygamber olarak göndermez. Buna göre Musa'yı ve diğer peygamberleri Allah seçmemiştir, fakat onlar kendilerini seçmişlerdir. Mâturîdî, "Ey Musa! Seni risaletimle ve kelimimla insanlar arasından seçtim"³⁸⁴ ayetinin Mutezile'nin bu görüşünü çürüttüğünü belirtmiş, risaleti verenin Allah olduğunu söylemiştir.³⁸⁵

Dolayısıyla peygamberlikte veraset yoktur. Ayrıca peygamberlerin soyu içerisinde peygamber olanlar olduğu gibi peygamberlerin soyundan olup ta inanmayanların da olduğunu bilmekteyiz. Her ne kadar Kur'ân-ı Kerim'de baba-oğul peygamberlerin isimleri geçse de, bunlar peygamberliğin veraset yoluyla babadan oğla geçtiği anlamına gelmez. Kur'ân-ı Kerim'de "Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben sen i insanlara önder yapacağım, demişti. 'Soyumdan da' dedi. Allah, ahdim zalimlere ulaşmaz"³⁸⁶ ayeti buna işaret etmektedir.

Başka bir ayette Hz. Nuh (a.s.)'un oğlunun tufanda boğulduğundan bahsedilmektedir.³⁸⁷ Demek ki, bir kimsenin peygamber soyundan olması, onun peygamber olmasını gerektirmiyor. Kur'ân-ı Kerim peygamberlerin aileleri ve çocuklarından söz ederken bazılarının kâfir olduklarından bahsetmektedir. Babanın inanmaması, oğlunun peygamberliğine engel olmamaktadır. Örneğin: Hz. İbrahim (a.s.)'in babası kâfir olarak kalmıştır.³⁸⁸ Bu da onun peygamberliğine asla engel olmamıştır.³⁸⁹

³⁸³ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 422a.

³⁸⁴ Araf, 7/ 144.

³⁸⁵ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 201a.

³⁸⁶ Bakara, 2/ 124.

³⁸⁷ Bkz. Hud, 11/ 36,42.

³⁸⁸ Bkz. Enam, /6,74;Meryem,19/ 42, 46.

³⁸⁹ Bağçeci, **a. g. e.** , s. 51.

Sonuç olarak, peygamberlik çalışılarak elde edilemeyeceği gibi babadan oğla geçen bir veraset sistemi de değildir. Peygamberliğin kime ne zaman verileceği tamamen Allah'ın iradesine bağlıdır.

4.1.2. Nübüvvetin İnsanlar Arasında n Birisine Verilmesi:

Kur'ân'da peygamberlerden söz edilirken onların birer insan oldukları özellikle vurgulanmaktadır. Kur'ân'ın bu duruma dikkat çekmesinin sebebi gönderilen her peygambere, insan olmasında n dolayı sürekli itirazların yapılmasıdır. Farklı dönemlerde farklı toplumlara gönderilen peygamberlerden sürekli olarak insanüstü güçler ve olaylar sergilemeleri istenmiştir. Ancak insanlığın tarihi tecrübe si de tüm peygamberlerin insan olduğunu göstermektedir.

Peygamberlerin gönderilmesindeki maksat Allah ile kulları arasında elçilik yapmak, O'nun emir ve yasaklarını onlara iletmektir. Görevleri böyle olunca söylediklerine öncelikle kendilerinin uymaları, yasak ve emirleri uygulayarak örnek olmaları gerekmektedir. İnsanlara örnek olmaları için de insan olmaları gerekiyor. İşte bu yüzden Allah peygamberlerini insanlar arasından seçmektedir.

Mâturîdî'ye göre Allah, insanların işlerinden insanlara kelamını anlatacak, öğretecek peygamberler gönderdi. Kur'ân'ın peygamber gönderilmesinin lutuf olarak nitelemesinin bir sebebi de peygamberlerin insan olmalarıdır. Zira her varlık için kendi cinsi daha iyi örnektir.³⁹⁰

Kur'ân-ı Kerim'de peygamberler anlatılırken, onların özellikle birer beşer oldukları sık sık vurgulanır.

Tarih boyunca insanlara gönderilen peygamberlerin beşer mi yoksa başka türden varlık mı olması gerektiği konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Mâturîdî, peygamberlerin insanlardan olmasının gerekçelerini şu şekilde sıralamaktadır.

1. Allah, peygamberleri insan cinsinden gönderdi. Çünkü insanları bir araya toplamayı, kendi aralarında iletişim kurmayı, kalplerini mutmain etmeyi ancak insan olan bir peygamber yapabilir.

³⁹⁰ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 20a.

2. Allah, kavmin içinden birini peygamber olarak gönderdi. Bu peygamber kavmin içinde doğup büyüyen herkes tarafından tanınan bir kişidir. Eğer bu peygamber başka kavimden gelseydi onu peygamber olarak kabul edilmesi oldukça zor olurdu.

3. Peygamber, insanlardan olursa onun gösterdiği mucizeler insanlar tarafından kabul edilir. Eğer peygamber, meleklerden olsaydı onun gösterdiği mucizelerin insanlar için mucize olmasının anlamı olmazdı. Onun için peygamber insandan olmalı ki insanlar ona inansın.³⁹¹

İnsanlara örnek bir hayat sergilemek ve onlara rehberlik etmek için peygamberler insan türünden olmalıdırlar.³⁹²

Müşriklerin meleklerden bir peygamber gelmesi talebine, Kur'ân-ı Kerim "Eğer bir melek indirseydik işleri bitirilir, artık kendilerine hiç göz açtırılmazdı" ³⁹³ şeklinde cevap verir.

Peygamberlerin, insan oldukları için birçok itirazla ra maruz kaldıkları Kur'ân'da dile getirilmiştir. İnanmayanlar insandan peygamber gönderilmesine şaşarak insandan peygamber olmayacağını iddia etmişlerdir.³⁹⁴ Mâturîdî'ye göre, inkârcılar kendilerine gönderilen bütün resullere "Biz seni kendimiz gibi beşerden başka bir şey olarak görmüyoruz"³⁹⁵ demişlerdir. Onların "Siz de bizim gibi bir insansınız" sözleri, peygamberlerin peygamberliğini reddetmeleri anlamına gelmektedir. Onların peygamberler Allah katından gelirler hâlbuki sizler bizim aramızda doğup büyüdüünüz . Oysa bir peygamber böyle olmaz. Peygamberlerin, onları gönderenden kaynaklanan özellikleri olur. Fakat biz sizde ne yaratılış ne kudret, ne mal ne de başka bir konuda herhangi bir özellik görmüyoruz. Mademki yaratılıştaki ve zahiri durumlarda eşitiz niçin biz size değil de siz bize gönderilmiş oluyorsunuz anlayamadık gibi sözlerle peygamberin risaletini reddediyorlardı. Peygamberleri, kendileri gibi insan oldukları için kabul etmemişler ve onların delillerini büyü saymışlardır.³⁹⁶

³⁹¹ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 74a, 186a.

³⁹² Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 570a.

³⁹³ Enam, 6/ 8.

³⁹⁴ Bkz. Enbiya, 21/ 3; Yasin, 36/ 15.

³⁹⁵ Hud, 11/ 27.

³⁹⁶ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 261b.

İnkarcılar, benzer argümanları Hz. Muhammed'in beşer olma vasfı için de kullanmışlardır. Onlar, "Bir beşer mi bizi doğru yola götürecekmış?"³⁹⁷, "Bu ne biçim peygamber! Bizler gibi yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor. Ona bir melek indirilmeli ve o da kendisiyle birlikte uyarıcı olmalı değil miydi?"³⁹⁸ Şeklinde itirazlar da bulunmuşlardır. "Peygamberler meleklerden olmalıdır" diyerek gönderilen peygamberleri inkâr etmişlerdir.³⁹⁹ Allah, "Ey Cin ve İnsan topluluğu içinizden size ayetlerimizi anlatan bir peygamber gelmedi mi?"⁴⁰⁰ Buyurmaktadır.

Hz. Peygamber, Allah tarafından risaletle görevlendirildiği zaman müşrikler buna itiraz ederek, kendileri gibi insani nitelikleri olan bir insanın peygamber olmayacağını ve bunun için insanüstü özellikler taşıyan bir varlığın görevlendirilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Kur'ân-ı Kerim bu itirazı şöyle izah etmektedir: "Andolsun ki, biz Kur'ân'da insanlara türlü türlü misal gösterip açıkladık. Öyle iken insanların çoğu inkâr etmekte ısrar ettiler ve şöyle dediler: 'Bize, yerden kaynaklar fışkırtmadıkça sana inanmayacağız', 'veya hurmalıkların, bağların olup aralarında ırmak akıtmalısın', 'yahut da iddia ettiğin gibi, göğü tepemize parça parça düşürmeli, ya da Allah'ı ve Melekleri karşımıza getirmelisin', 'veya altın bir evin olmalı yahut göğeyükselmelisin; ama oradan okuyacağımız bir kitap indirmezsene yine inanmayacağız', 'De ki: 'Fe sübhanallah', 'Ben peygamber olan bir insandan başka bir şey miyim?' insanlara doğruluk rehberi geldiği zaman, inanmalarına engel olan, sadece: 'Allah, peygamber olarak bir insan mı gönderdi?' demiş olmalarıdır"⁴⁰¹

Mâturîdî'ye göre insan toplulukları için peygamber olarak bir meleğin gönderilmiş olması, insanların yok olması demektir. Allah peygamber olarak melek gönderseydi insanoğlu helak olurdu. Melekler insanlara görünmez, insanlara örnek olmaz. Eğer yeryüzünde insan toplumu yerine melekler toplumu yaşasaydı onlara da kendileriyle aynı türden ve aynı mahiyete sahip olan bir melek elçi gönderilirdi. Çünkü böyle bir elçiyi, kendi türünden olmayana göre daha iyi tanır ve onu tasdik etmeleri

³⁹⁷ Teğabün, 64/ 6.

³⁹⁸ Furkan, 25/ 7.

³⁹⁹ Mü'minun, 23/ 24; Fussilet, 41/ 14.

⁴⁰⁰ Enam, 6/ 130.

⁴⁰¹ İsra, 17/ 89- 94.

daha uygun ve kolay olurdu. Yeryüzünün sakini insanlar olduğu için Allah da onlara kendi türlerinden yani insan türünden elçi göndermiştir.⁴⁰²

Yüce Allah, "Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, kendilerini temizleyen, kendilerine kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler"⁴⁰³ buyurarak peygamberleri beşer türünden göndermesini bir lütuf ve ihsan olarak niteler. Ayrıca, peygamberleri yalanlama gerekçesi olarak onların beşer olmalarını ileri sürenlere de, "Eğer yeryüzünde uslu uslu yürüyen melekler olsaydı elbette onlara gökten bir meleği elçi olarak gönderirdik"⁴⁰⁴ şeklinde cevap verir.

Mâturîdî, peygamberlerin insan türünden olamayacağını öne sürenlere karşı, Kur'ân'daki ayetlerden örnekler ile cevap verir; "Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merha metlidir".⁴⁰⁵ Bu ayette Yüce Allah'tan gelen emir ve nehiylerin ve bunların ihtiva ettiği hikmetlerin zihinlerde herhangi bir karışıklığa ve şüpheyeye meydan vermeyecek şekilde insanlara ulaştırılması yönünden peygamberlerin insanlardan gönderilmesi zorunludur. Çünkü peygamberler, içinde yaşadıkları toplumun ve onu meydana getiren fertlerin, eşyanın hakikatini bilme ve kavramadaki kudret ve yeteneklerinin derecesini en iyi bilen, en isabetli bir şekilde değerlendiren seçkin kimselerdir. İşte bundan dolayı Yüce Allah peygamberleri, daha çok yararlı olabilmeleri ve dolayısıyla gönderildikleri insanların kendilerine karşı gereken saygı ve hürmeti gösterebilmeleri, Allah'tan getirdiği şeyleri kabul edebilmeleri ve davetine herhangi bir şüphe ve tereddüde düşmeksizin icabet edebilmeleri için, kendi cinslerinden olan insanlardan göndermiştir.⁴⁰⁶

Şirkin ve inkârın niteliği tarih boyunca hep aynı olmuştur. Allah ne zaman insanlara peygamber göndermişse, karşı çıkan insanlardan her zaman şöyle itirazlar gelmiştir. "O da bizim gibi insan mı? Bizim gibi yiyor, içiyor ve yatıyor! Niçin

⁴⁰² Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 412b, 195a.

⁴⁰³ Ali-İmran, 3/ 164.

⁴⁰⁴ İsra, 17/ 95.

⁴⁰⁵ Tevbe, 9/ 128.

⁴⁰⁶ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 248b.

meleklerden biri değildir?" Kur'ân-ı Kerim, gönderildikleri toplulukta inanmayanlarla peygamberler arasında geçen bu tür diyalogları sıkça vermektedir. Mesela: Hz. Hud (a.s) hakkında kavminin tavırları ve sözleri,⁴⁰⁷ Firavun ve avenesinin Hz. Musa ve Hz. Harun'a karşı kibir ve alay dolu karşı koyuşları⁴⁰⁸ bunlara en çarpıcı örneklerdir. Hz. Muhammed (s.a.s) de aynı tavırları müşriklerden görmüştür; "Seni gördükleri zaman: 'Bu mu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği!' diyerek seni hep alaya alıyorlar. "Şayet tanrılarımıza inanmakta sebat göstermeseydik gerçekten bizi neredeyse tanrılarımızdan saptıracaktı" diyorlar. Azabı gördükleri zaman asıl kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler!".⁴⁰⁹

Mâturîdî'ye göre, "Ona bir melek gönderilmeli miydi?"⁴¹⁰, 'Allah peygamber olarak bir insan mı gönderdi?'⁴¹¹ Şeklindeki ayetlerde belirtildiği gibi müşriklerin Hz. Muhammed'in beşeri yönüne itiraz etmeleri ve onun peygamberliğini reddetmeleri anlamını taşımaktaydı. Müşriklere göre Allah kendilerinden iman etmelerini isteseydi onlara peygamber olarak kendileri gibi insani niteliklere sahip birini değil, bir meleği peygamber olarak gönderirdi. Onlara göre Hz. Muhammed kendileri gibi bir insandı ve onlardan üstün bir tarafı yoktu. Dolayısıyla peygamberin bir melek olması gerekirdi. Mâturîdî'ye göre onların bu yönleri istekleri peygamberlerin meleklerden olmalarını arzu etmelerinden değil, muhtemelen inatlarından kaynaklanmaktaydı. "Eğer biz bir melek indirseydik" onların istediği gibi "iş bitirilmiş olurdu" yani istekleri üzerine melek indirseydik o melek ancak azap ve helak için inerti. Bu onların isteklerinin, inattan kaynaklandığını göstermektedir. "Eğer peygamberi bir melek kılaydık muhakkak ki onu insan suretine sokardık". Çünkü melek şeklinde gelirse ondan dehşete düşerler ve onu asli şeklinde görmeye güçleri yetmezdi. Cebrail(a.s) dahi Hz. Muhammed'e gelmediğinde asli suretinde değil insan suretinde gelmiştir.⁴¹²

"Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların inanmal arını sırf, Allah, peygamber olarak bir beşer mi gönderdi?! Demeleri engellemiştir".⁴¹³ Onlar bu

⁴⁰⁷ Bkz. Mü'minun, 23/ 33–36.

⁴⁰⁸ Bkz. Mü'minun, 23/ 45–48.

⁴⁰⁹ Furkan, 25/ 41–42.

⁴¹⁰ Enam, 6/ 8-9.

⁴¹¹ İsra, 17/ 94.

⁴¹² Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 153a.

⁴¹³ İsra, 17/ 94.

sözü delil mahiyetinde ortaya koymuşlardır. Yani diyorlar ki: Allah iman etmemizi dileyseydi gökten melekler indirirdi. Bir ayette bu durum şöyle belirtilmiştir: "Allah dileyseydi gökten melek indirirdi"⁴¹⁴. Onlar diyorlar ki; bu bir insandır, bu mu bize peygamber olarak gönderilmeye layık görülmüş. Niçin biz ona peygamber olarak gönderilmemiştir. Böylece kendi cinslerinden ve özlerinden birinin peygamber olarak gönderilmesini kabul etmiyorlardı.⁴¹⁵

Görülüyor ki, inkârcılar, peygamberin insanüstü bir varlık olması gerektiğine inanıyorlar ve kendi cinslerinden bir peygamberin gönderilmesini kavrayamıyorlardı. Kaldı ki peygamberler, insanların tamamı tarafından inkâr edilmemişlerdir. Bu da insan türünden bir peygamber olarak seçilmesinin olağan olduğunu gösterir.⁴¹⁶

Mâturîdî, peygamberlerin cinsiyeti üzerinde pek durmaz, Ona göre ‘senden önce de şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını göndermedik’.⁴¹⁷ Ayeti peygamberlerin melek veya cin türü varlıklardan değil insan türünden olduğuna delildir. O, peygamberin ne melek ne de cin olmadığını belirterek, onların ileri sürmüş oldukları argümanlara karşı şu soruyu soruyor: ‘nasıl oluyor da sadece insan oldu ğu için reddediyorsunuz? Allah bir insanı mı peygamber olarak gönderdi diyorsunuz’. Yukarıdaki ayette geçen ‘adamlar’ kelimesi, hiçbir kadını peygamber olarak göndermemiş olduğunu ifade etmek için de olabilir.⁴¹⁸

Mâturîdî, aynı ifadenin yer aldığı bir başka ayeti⁴¹⁹ de, Allah, melek ve cinlerden değil beşerden peygamber gönderdiği şeklinde yorumlar. Daha sonra aynı kelimeyi "erkekler" şeklinden değerlendirerek kadın peygamberin gönderilmediğini belirtir. Bu durumda kadın- erkek herkese erkeklerden peygamberler gönderilmiş olduğunu bildirir.⁴²⁰

⁴¹⁴ İsra, 17/ 95.

⁴¹⁵ Mâturîdî, **Te’vilâtu’l-Kur’ân**, vr. 339a.

⁴¹⁶ Mâturîdî, **Te’vilâtu’l-Kur’ân**, vr. 203b.

⁴¹⁷ Yusuf, 12/ 109.

⁴¹⁸ Mâturîdî, **Te’vilâtu’l-Kur’ân**, vr. 283a.

⁴¹⁹ Bkz. Nahl, 16/ 43.

⁴²⁰ Mâturîdî, **Te’vilâtu’l-Kur’ân**, vr. 310a.

"Biz senden önce de yalnız kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını elçi göndermedik..."⁴²¹ Ayetinden de nübüvvet ve risalet görevinin gerekleri ve şartlarının, kadınlara uygun düşmeyeceği için, sadece erkeklerden peygamber gönderildiğinin anlaşılabilceğini söyler.⁴²²

Kur'ân-ı Kerim'de "Kendilerine apaçık anlatabilsin diye, her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik. Allah dilediğini saptırır ve dilediğini de doğru yola eriştirir. Güçlü olan, Hakim olan O'dur"⁴²³, buyrulmaktadır.

Mâturîdî bu ayete dayanarak, peygamberlerin kendi milletlerinin diliyle gönderilmesinin zorunluluğu üzerinde durmaktadır. İnsanların anlaşabilmeleri için dil çok önemlidir. Bu itibarla insanların yaşantılarında dilin önemli bir yeri vardır. Bir kavme başka dilde konuşan bir peygamber gelseydi onların anlaması çok zor olacaktı.⁴²⁴

Allah insanlara kendilerinden, yani kendi cinslerinden peygamberler göndermekle onlara büyük bir lütuf ve ihsanda bulunmuş ve dolayısıyla daha önce içinde bulundukları kötü durumdan kurtulup, doğru yolu bulmalarına vesile olmuştur. "Andolsun ki Allah insanlara ayetlerini okuyan, onları arıtan onlara kitap ve hikmeti öğreten, kendilerinden, kendi cinslerinden bir peygamber göndermekle iyilikte bulunmuştur. Hâlbuki onlar, önceleri apaçık sapıklıkta idiler".⁴²⁵

Müşrikler, peygamberin Allah'ın elçisi olduğunun kanıtı olarak mucize göstermesini istemişlerdir. Onların bu talepleri karşısında Hz. Peygamber de kendisinin bir insan olduğunu sadece Allah'ın emirlerini tebliğ etmekle mükellef olduğunu söylemiştir.

Mâturîdî, dinin tek olup bütün peygamberlerin bu hak ve tek olan Tevhîd dinini yeryüzünde gerçekleştirmek için gönderildiği hususunu, bir kez de Hz. İsa olayına atıfta bulunmak suretiyle vurgulamaya çalışır.

⁴²¹ Enbiya, 21/ 7.

⁴²² Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 369b.

⁴²³ İbrahim, 14/ 4.

⁴²⁴ Mâturîdî, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, vr. 291b.

⁴²⁵ Ali-İmran, 3/ 164.

"Hani Allah, Ey İsa! Seni vefat ettireceğim demişti".⁴²⁶ Mâturîdî'ye göre, bu ayet hakkında ihtilaf vardır. Takdim tehir edilmiştir diyenlere göre anlam şöyledir; seni kendi katıma yükselteceğim ve ardından dünyaya indirdikten vefat ettireceğim. Aslında takdim tehir meselesi hüküm çıkarmada çok önemli değildir. Zira nice takdim edilmiş ayet vardır ki hükmü tehir edilmiştir ve nice ayet vardır ki hükmü takdim edilmiştir. Bedeni vefat ettirmek onu dünyadan almak demektir. Mutlaka öldürerek almak da olmayabilir. İbn-i Abbas'tan bir rivayette: Ben seni vefat ettireceğim yani seni öldüreceğim. "ve seni katıma yükselteceğim" Bu, İsa (a.s)'yi tazim için söylemiştir. Yoksa Müşebbihe'nin iddia ettiği gibi Allah'ın bir mekânı olduğunu ispat etmez. Eğer seni katıma yükselteceğim sözü Allah'a bir yer ifade etmeyi gerektirseydi, Şam halkı o yere en yakın insanlar olurlardı. Çünkü İbrahim (a.s), Şam'a giderken "Ben Rabbime gidiyorum"⁴²⁷ demiştir.⁴²⁸

İnsanlar, Hz. İsa'nın yeryüzünde sema ya yükseltilmesinden sonra, Allah'ın dinini ve yolunu kaybetmişler, dolayısıyla bir dağınıklık içerisinde kalmışlardır. Doğru ile yanlış birbirine karışmış ve onları birbirinden ayırt edemez hale gelmişlerdir. Böyle bir durumda Allah, Hz. Muhammed (s.a.s)'i göndermiş ve onları tekrar Allah'ın dinine davet etmesini istemiştir. Hatta Mâturîdî, Te'vilât'ta Hasan Basri ve İbn Mes'ud gibi kişilere ve çeşitli te'vilcilerle atfedilen rivayetlere dayanarak, Hz. İsa tekrar döndüğünde, insanları Hz. Muhammed'e inanmaya ve onun şeriatına esas olarak, yine onları Tevhid dinine davet edeceği, görüşüne de yer vermektedir.⁴²⁹

Böylece, bütün nebilerin ve resullerin amacının sadece hak din olan tevhide davet etmek olduğunu, dolayısıyla bütün şeriatların, birbirinin devamı olup yegâne hedefin, Tevhid dinini gerçekleştirmek olduğunu söylemek gerekir. Bu dinin bir bakıma farklı şekillerde bir gerçekleştirilişini temsil etmek amacıyla, Hz. İsa olayı gibi tartışmalı bir konu gündeme getirilerek ortaya konulmaktadır. Ayrıca şunu belirtmek

⁴²⁶ Ali-imran, 3/ 55.

⁴²⁷ Saffat, 37/ 99.

⁴²⁸ Mâturîdî, **Te'vilâtul-Kur'an**, vr. 60b.

⁴²⁹ Mâturîdî, **Te'vilâtul-Kur'an**, vr. 134a, 368b, 646a.

gerekir ki bu tartışmalı bir konu olmasından dolayı,⁴³⁰ çoğu kimse tarafından suiistimal edilmektedir.

Mâturîdî, Hz. İsa'nın öldürülmesiyle ilgili haberi "ahad"⁴³¹ haber olarak görür ve onun o anda öldürülmüş olabileceğini kabul etmez. Ona göre, Hz. İsa canlı olarak Allah'ın katına yükseltilmiştir. Bu ifadenin yanın da semaya yükseltilme veya göğe çekilme ifadelerine de rastlanılmaktadır. Mâturîdî, bu somut ifadelere dayanılarak, Hz. İsa'nın Allah'ın yanında belli bir mekânda bulunduğu anlamından ve bundan, bir mekân fikrinin çıkarılıp bir mekân tespitine gidilmemesi gerektiğini vurgular. Aksi halde bu, Mâturîdî'ye göre, Allah'ın insan şeklinde tasavvur edilmesine götürür ki, bu da Tevhid dinine ters düşer.⁴³²

Mâturîdî, bu konuda itikadi bir yanılaşa düşmemek için, bir mekân tespit etmeksizin yükseltme fikrini uygun bulur. Ona göre, bir şey Allah'a izafe edilmişse bundan izafe edilen şeyin yüceltilmesi anlaşılır. Mesela, Allah'ın evi denince ev yüceltilmiş olur. Allah'a bir topluluk izafe edildiğinde de, bununla o toplumun yüceltilmesi kastedilir. İşte Mâturîdî'ye göre nasıl ki yüceltmek için ve Allah'a izafe edilerek, Allah'ın evi şeklinde bir ifade kullanıyorsa tıpkı bunun gibi Hz. İsa'yı da yüceltmek için, Allah'a izafe edilerek anlatılmakta ve onun Allah katında yükseltildiği fikrini dile getiren ifadeler kullanılmaktadır. O, bundan başka ileri sürülecek anlam ve düşüncelerin doğru olmayacağı kanaatini taşımaktadır.⁴³³

Ancak, Mâturîdî, Hz. İsa'nın yükseltilmesi konusundaki görüşlerinde çeşitli rivayetlere dayanmakla birlikte, açık ve net bir tutum ortaya koymamaktadır. Sadece o konudaki rivayetlere yer vermekle yetinmektedir.⁴³⁴

⁴³⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Fığlalı, Ethem Ruhi, **Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine: Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış**, AÜİFD, XXV, Ankara, 1981, s. 179–214.

⁴³¹ Mâturîdî'nin, bilgiyi gerektirme ve peygamberden gelişi, yani rav ilerinin durumu bakımından mütevatir derecesine ulaşmayan haber olarak söz ettiği haber, muh temelen ahad haberdır. Çünkü genellikle kelamcılar, mütevatir derecesine ulaşmayan haberi ahad haber olarak kabul ederler.

(Koçyiğit, Talat, **Hadis Usulü**, Ankara, 1975, s. 86 ve **Hadisçilerle Kelamcılar Arasında Münakaşalar**, Ankara, 1969, s. 244.)

⁴³² Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 60b-61a.

⁴³³ Mâturîdî, **Kitabü't- Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, s. 68–69, 70, 212.

⁴³⁴ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 66b; Mâturîdî, **Kitabü't- Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, s. 266–272.

Hız. Peygamber (s.a.s) peygamberlik görevini yüklenmekle, Cenab -ı Hak tarafından insanlara tebliğ ettiğı emirlerden ve nehiylerden muaf tutulmamış aksine onların ilk uygulayıcısı olmuştur. Pek çok ay etler vardır ki Resulullah (s.a.s)'ın, Yüce Allah karşısında bir sorumluluk sahibi olduğunu, emir ve yasaklardan muaf tutulmadığını göstermektedir.⁴³⁵

Dolayısıyla şunları söyleyebiliriz ki; Allah (c.c) insanlara kendi cinslerinden peygamberler göndermekle onlara büyük bir lütuf ve ihsanda bulunmuştur. Gönderilen bütün peygamberler diğer insanlar gibi birer insandır ancak, Allah kendilerine vahyettiğı için onlar seçilmiş insanlardır ve bu yönleriyle diğer insanlardan farklıdırlar. Onların en önemli görevleri kendilerine vahyedileni tebliğ etmek ve kendi hayatlarında uygulamaktır.

4.1.3. Nübüvvetin Mesajlarının Evrensel Olması:

Hem ilk insan hem de ilk peygamber Hz. Âdem (a.s)'dir. Hz. Âdem (a.s)'in peygamberliği, Kur'ân-ı Kerim'de kendisine yöneltilmiş olan emir ve nehiylere delalet eden Kur'ân-ı Kerim ayetleri ile sabittir.⁴³⁶

En son gönderilen peygamberin Hz. Muhammed (s.a.v) olduğu ve ondan sonra hiçbir peygamberin gönderilmeyeceğı Kur'ân-ı Kerim'de şöyle belirtilmiştir; "Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkiyle bilendir"⁴³⁷ buyrulmaktadır.

Bütün peygamberlerin muhatapları insanlar olmuştur. Peygamberleri seçen ve insanoğlunun hidayeti ve mutluluğı için gönderen de Allah'tır. Birtakım farklılıklar olsa da kaynak aynı kaynaktır. Bütün peygamberlerin muhakkak ki ortak noktaları bulunmaktadır. Bu ortak noktalardan bir tanesi de vahiydir. Kur'ân-ı Kerim bu hususa şu şekilde dikkat çekmiştir; "Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrahim'e, İsmail'e, Yakub'a, İsa'ya, Eyyüb'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebûr'u verdik"⁴³⁸ buyrulmaktadır.

⁴³⁵ Bkz. Tevbe, 9/ 73.

⁴³⁶ Bkz. Bakara, 2/ 33, 35-37; Ali-İmran, 3/ 59; Araf, 7/ 11; Meryem, 19/ 58.

⁴³⁷ Ahzab, 33/ 40.

⁴³⁸ Nisa, 4/ 163.

Peygamberler arasında diğerk bir ortak nokta ise, tevhid akidesine dav ettir. Kur'ân- Kerim'de peygamberlerin bu yönü ortaya konmaktadır; "Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona: 'Benden başka ilah yoktur; şu halde bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım"⁴³⁹; "Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk edin Tağuttan sakının' diye her ümmete bir peygamber gönderdik"⁴⁴⁰. Bu ayeti kerimede her ümmete bir peygamber gönderildiği apaçık ortadadır. Bütün peygamberlerin ortak amaçlarının da insanları Allah'a kulluk etmeye davet ettiklerini görmekteyiz. Nübüvvetin mesajlarının evrensel olması bu anlamdadır. Başka bir ayette; "Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı"⁴⁴¹ buyrulmaktadır.

Peygamberliğin evrenselliği, peygamberler arası bütünlük ve insanlığa rehberlik açısından, aynı vazifeyi ifa etme noktasından bilhassa dikkati çeker. Onlar birbirlerini tekzip değil tasdik etmişlerdir.⁴⁴²

⁴³⁹ Enbiya, 21/ 25.

⁴⁴⁰ Nahl, 16/ 36.

⁴⁴¹ Şura, 42/ 13.

⁴⁴² Gölcük, Şerafettin; Toprak, Süleyman, **a. g. e.** , s. 328.

4.2. TOPLUMLARIN NÜBÜVVETE OLAN İHTİYACI

Allah'ı Teala bizleri insan olarak yaratmış ve yeryüzünde bulunan her şeyi insanoğlunun emrine vermiştir. Bununla beraber insanları kendi hallerine bırakmamış onlara birtakım yükümlülükler yüklemiştir. Yüce Allah bu yükümlülükleri peygamberleri aracılığıyla insanlara bildirmiştir.

Dinin insanlara ulaşması ve öğretilmesi konusunda peygamberlerin önemi çok büyüktür. Dini koyan Allah'tır ama onu eksiksiz bir şekilde insanlara sunan peygamberlerdir.⁴⁴³

Peygamberliğin önemi sadece uhrevi değil aynı zamanda dünyevi sadet için de büyüktür. İnsan, beden ve ruhtan ibaret olan mükemmel bir varlıktır. Sahip olduğu bu kıymetli kabiliyetlerle en üst mertebeye çıkabildiği gibi, aşağıların aşağısına da düşebilmektedir.⁴⁴⁴ İnsanın, gerçek bir mutluluğa ulaşabilmesi için doğruyu en iyi bir şekilde bilmesi gerekir. Bu doğruları bilmeden mutlu olması mümkün değildir. Akıllı ile bu doğruları kısmen bulabilir ama aklın yetersiz kaldığı yerlerde mutlaka uyarıcılara ihtiyaç duyar ki bu uyarıcılar da peygamberlerdir.

İnsanların tek başlarına iyi, doğru ve güzel şeylerin tümünü anlayıp , bunların gerektirdiği doğrultuda hayatlarını düzenlemeleri her zaman mümkün olmayabilir. Bu noktada peygamberlerin devreye girdiğini, insanları iyiye, güzele ve doğruya çağırdıklarını görmekteyiz. Peygamberlik, bireysel olarak insanın yanlış düşmesini ve kötülöklere sürüklenmesini önlemek açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda insanlık için peygamberlik, fert için aklın önemi ne ise o konumdadır.⁴⁴⁵

Allah evreni yaratmış ve evrenin içinde en güzel, en şerefli olarak da insanı yaratmıştır.⁴⁴⁶ Ayeti kerimede "seni yeryüzüne halife olarak yarattık"⁴⁴⁷ buyrulmaktadır. Mâturîdî, halifeliğin bütün peygamberlere, nebilere, krallara ve diğer soylu soysuz herkese hitaben ortak bir sıfat olarak kullanıldığını belirtmektedir.⁴⁴⁸ Kur'ân-ı Kerim insanın kendi haline terk edilmediğini bildirmektedir.⁴⁴⁹

⁴⁴³ Kılıç, Recep, **Hz. Peygamberin Hayatından Davranış Modelleri**, Ankara, 1997, s. 8.

⁴⁴⁴ Bkz. Tin, 95/ 4-5.

⁴⁴⁵ Abduh, Muhammed, **Tevhid Risalesi**, çev. Sabri Hizmetli, Ankara, 1986, s. 153.

⁴⁴⁶ Bkz. Bakara, 2/ 30; Enam, 6/ 165; Araf, 7/ 69; Yunus, 10/ 14; Tegabun, 64/ 2; Mürselat, 77/ 20 -23.

⁴⁴⁷ Sad, 38/ 26.

⁴⁴⁸ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 505a.

İnsan doğal olarak çeşitli zaafı olan bir varlık olarak yaratılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de insanın bu zaafının bazıları şu şekilde zikredilmektedir: insanın, zorluklara katlanacak biçimde yaratıldığı,⁴⁵⁰ nankör bir varlık olduğu,⁴⁵¹ aşırı bir şekilde hırsına düşkün olduğu,⁴⁵² aciz olduğu,⁴⁵³ sabırsız ve tahammülsüz olduğu⁴⁵⁴ vurgulanmaktadır ki, bu yönleriyle o, belirli prensip ve terbiye edicilere muhtaç olmaktadır. Demek ki insanların peygamberlere olan ihtiyaçları, onların yaratılışlarından kaynaklanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim, insanın eksik ve zayıf hallerine de işaret etmektedir: Sıkıntılara tahammül etmekte zayıflığı,⁴⁵⁵ aceleci olduğu,⁴⁵⁶ nankör olduğu⁴⁵⁷ hususlarını ortaya koyarak "Eğer insana tarafımızdan bir rahmet tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak tamamen ümitsiz ve nankör olur. Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet ihsan edersek, elbette 'kötülükler benden gitti' der. Çünkü o şımarıktır, kibirlidir"⁴⁵⁸ ayetiyle de nankörlüğü dile getirilmektedir. Kur'ân'ın insanın bu zaaf ve negatif eğilimlerinden söz etmesi, onun kötü bir varlık olduğunu belirtmek için değil, onun bu zaaf ve eğilimlerinin düzeltilmeye ve terbiye edilmeye muhtaç olduğunu göstermek içindir. İnsan aklı ile bu zaafının üstesinden gelebilecek kapasitededir. Peygamberler bunu kolaylaştırmaktadır. Nitekim insanlığın tarihi tecrübesi bunun böyle olduğunu gözler önüne sermektedir.

Yüce Allah hidayet rehberlerini "Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık"⁴⁵⁹ ayetiyle haber vermektedir. Mâturîdî, peygamberlerin din işlerinde kudret sahibi kıldıklarını ve Allah'ın emri ile insanlara doğru yolu gösterdiklerini belirtmektedir.⁴⁶⁰

⁴⁴⁹ Bkz. Kıyame, 75/ 36.

⁴⁵⁰ Bkz. Beled, 90/ 1–4.

⁴⁵¹ Bkz. Hud, 11/ 9–10; İsra, 17/ 67–69; Hacc, 22/ 66; Mü'minun, 23/ 78; Ankebût, 29/ 65 –66.

⁴⁵² Mearic, 70/ 19–21; Fecr, 89/ 16–20.

⁴⁵³ Maide, 5/ 30–31; Nahl, 16/ 4.

⁴⁵⁴ Bkz. Maide, 5/ 19–21; Fecr, 89/ 16–20.

⁴⁵⁵ Bkz. Nisa, 4/ 28; Fussilet, 41/ 49.

⁴⁵⁶ Bkz. Enbiya, 21/ 37.

⁴⁵⁷ Bkz. Adiyat, 100/ 1–11.

⁴⁵⁸ Hud, 11/ 9–10.

⁴⁵⁹ Enbiya, 21/ 73.

⁴⁶⁰ Mâturîdî, **Te'vilâtu'l-Kur'ân**, vr. 373b.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz; Kur'ân-ı Kerim'e baktığımızda, Allah insanoğlunu yaratmış ve bu yaratmayla beraber daima insanlara doğru yolu göstermek için peygamberler göndermiştir. Bunun sebebi ise yine ayeti kerimelerden anlaşıldığı kadarıyla insanoğlunun zayıf iradesidir. Allah'ı Teala insanoğlunu hem iyilik hem de kötülük yapabilecek bir şekilde yaratmış⁴⁶¹ kendisine verilen akıl ve yine kendilerine gönderilen peygamberler aracılığıyla doğruyu yapmalarını istemiştir. Şunu belirtmek gerekir ki insan kendi aklıyla doğruları bulmakta tam olarak yeterli değildir. İşte bu yetersiz kalındığı anda peygamberler devreye girmektedir. Bu da insanoğlu için büyük bir nimet ve lütuftur. İnsanlığın her alanda nübüvvete ihtiyacı olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Peygamberlere sadece dini bir boyutta bakmak onları yalnızca uhrevi hayatla ilgili konularda takip etmek büyük bir yanılgıdır. Peygamberler her alanda bizler için birer modeldir. Dolayısıyla nübüvvet müessesesi toplumlar için olmazsa olmaz bir müessesedir.

⁴⁶¹ Şems, 91/ 8.

SONUÇ

Türk dünyası ve İslam dünyasının yetiştirdiği ender düşünürlerden olan İmam Mâtûrîdî, İslam düşüncesinde ortaya çıkan farklı din anlayışları içerisinde akıl -vahiy ilişkisini dengeli bir şekilde ortaya koyan en önemli şahsiyetlerden birisidir. Bu anlayışın temelleri her ne kadar Ebu Hanife tarafından ortaya atılarak geliştirilmeye çalışılmışsa da, daha çok geliştirilmesi Mâtûrîdî tarafından yapılmıştır. Mâtûrîdî bu bakış açısını kullanarak kendi döneminde ortaya çıkan dini problemlere çözüm bulmaya çalışmış, pek çok öğrenci yetiştirmiş ve çeşitli bilim dallarında ilk olma özelliğini taşıyan önemli eserler bırakmıştır. O hayatında olduğu gibi ölümünden sonra da, büyük ilgi görmüş ve geniş bir coğrafyayı etkilemiştir.

Mâtûrîdî daha çok mütekellim kimliğiyle tanınan ve sahasında takdir edilen bir kimse olmuştur. Diğer görüşlerinde olduğu gibi nübüvvet meselesi hakkındaki görüşlerini de akli ve nakli temellendirmeler ışığında ortaya koymaktadır.

İnsan akli peygamberlerin getirdikleri hususlar konusunda yeterli olsa bile Allah'ın, insanlara peygamber göndermesi O'nun kullarına bir ihsandır . Peygamberlerin gönderilmesindeki asıl maksad insanlara yol göstermek ve onların sorumlu tutulmalarını sağlamaktır. İnsanların dünyada yaptıklarından sorumlu tutulabilmeleri için Allah onlara hakkı bildiren, doğru yolu gösteren peygamberler göndermiştir. Peygamberlere imanın bütün peygamberleri kapsamı gerekir. Bir tanesine bile inanmamak kişiyi dinin dışına çıkarır. İlk peygamber, Hz. Âdem, son peygamber ise, Hz. Muhammed (s.a.s)'dir. Bu ikisi arasında sayısını ancak Allah'ın bildiği kadar peygamberler, gelip geçmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de yalnız yirmi beş peygamberin adı zikredilir. Bir de Uzeyr, Lokman ve Zülkarneyn'in isimleri geçer ki, bu üçünün peygamber mi yoksa veli mi oldukları ihtilaflıdır. Buna göre, iman yönüyle hiç bir peygamberi diğerinden ayırt etmemek gerekir. Ancak peygamberler arasında resul veya nebî olma, daha faziletli bulunma gibi sebeplerle farklılık olabilir. Her resul nebîdir, fakat her nebî resul değildir.

Nübüvvet çalışarak elde edilecek bir makam değildir. Ancak Allah Teâla tarafından dilediği kimseye verilen bir rütbedir. Buna göre, nübüvvet kesbî değil vehbîdir. Cenab-ı Hak, peygamberlerini tabiat kanunlarını alt üst eden birtakım mucizelerle desteklemiştir. Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu gösteren çeşitli mucizeler vardır. Bunlardan en önemlisi Kur'ân-ı Kerim'dir. Hz. Muhammed'in

peygamberlikten önceki yüksek ahlâkı ve yüce kişiliği de O'nun peygamberlik belirtilerindendir.

Peygamberlerin ismet sıfatı da geçmişten günümüze tartışılan bir konudur. Bazılarına göre ismet, peygamberlerin ha ta işlemelerinin mümkün olmayacağı anlamına gelirken bazılarına göre de Allah'ın, peygamberleri hata işlemekten muhafaza etmesi anlamına gelmektedir. Bunlara göre, gerek Hz. Muhammed'in gerekse diğer peygamberlerin Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen hataları, birer hata değil zelle kabul edilmektedir. Hâlbuki Allah, sadece peygamberleri değil bütün ihlâslı kulları, duaları oranında hataya düşmekten korur. Fakat buna rağmen herkes beşer olma sıfatıyla hata işleyebilir ve peygamberlerde birer beşerdir. Önemli olan hata yapan kulun hatasından dolayı hemen tevbe etmesidir. Burada peygamberlerin diğer kullardan farklılıkları, onların hataya düştüklerinde Allah tarafından vahiy aracılığıyla uyarılmalarıdır. İşte peygamberlerin ismet sıfatı budur. Zira onlar örneklik mak amında olan kişilerdir ve her yaptıkları örneklik teşkil eder. Dolayısıyla bizim için örneklik teşkil ediyor olmaları da yine bizim gibi beşer olmalarını yani hataya düşebilecek kabiliyette yaratılmış olmalarını gerektirmektedir.

Peygamberlere sadece dini bir boyutta bakmak onları yalnızca uhrevi hayatla ilgili konularda takip etmek büyük bir yanılgıdır. Peygamberler her alanda bizler için birer modeldir. Dolayısıyla nübüvvet müessesesi toplumlar için olmazsa olmaz bir müessesedir.

İmam Mâturîdî'nin günümüz insanı tarafından tanınmasını ve görüşlerinin öğrenilmesini önemsiyoruz. Çünkü onun İslam dinini doğru anladığı ve günümüz Müslümanları arasında görüşlerinin bilinmesi ve uygulanması halinde Müslümanların birbirlerine bağlılıklarında güçlenme ve imajlarında değişme olacağına inanıyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDUH, Muhammed, **Tevhid Risalesi**, çev. Sabri Hizmetli, Ankara, 1986.
- ABDULCEBBAR, Kadı Abdulcebbar b. Ahmed, **Şerhu'l Usuli'l-Hamse**, tah. Abdulkerim Osman, Kahire, 1988.
- AKBULUT, Ahmet, **Nübüvvet Meselesi Üzerine**, Ankara, 1992.
- AKGÜL, Muhiddin, **Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber**, İzmir, 1999.
- AKSEKİ, Ahmet Hamdi, **İslâm Dini**, Ankara, 1962.
- ATAY, Hüseyin, **Arapça- Türkçe Büyük Lügat**, Ankara, 1964.
- ATEŞ, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul, 1990.
- AYDIN, Mehmet, Beşerü'n Nübüvve, **DİA**, 1992.
- BAGÇECİ, Muhittin, **Peygamberlik ve Peygamberler**, İstanbul, 1977.
- BAGDADÎ, Ebu'l-Mansûr Abdulkahir b. Tahir et-Temimî, **el-Fark Beyne'l Fırak (Mezhepler Arasındaki Farklar)**, çev. E. Ruhi Fıglalı, T.D.V.Yay. ,Ankara, 2005.
- **el-Fark Beyne'l Fırak**, Kahire, 1969.
- **Usulu'd-Din**, İstanbul, 1928.
- BAKILLANÎ, Kadı Ebu Bekir, **Kitabu'l-Beyan**, Beyrut, 1958.
- BARTHOLD, W, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, Yay: K.Y. Koprıman A. İ. Aka, Ankara, 1975.
- BUHARÎ, Ebi Abdillâh Muhammed b. İsmail, **Sahih-i Buhari**, Çağrı Yay. , İstanbul, 1992.
- CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Usulü**, Ankara, 1971.
- **Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller** , Ankara, 1968.
- CEVHERÎ, İsmail b.Hammad, **es-Sihah Tacü'l-Lüğa ve Sihahü'l-Arabiyye**, Beyrut, 1990.
- CÜRCANÎ, Şerif Ali b. Muhammed, **Kitabu't Ta'rifat**, tah: Abdurrahman Umeyra, Beyrut, 1987.

— **Şerhu'l-Mevakıf**, Kahire, 1325h.

Diyanet Vakfı Meali

DOĞAN, Lütfi, **Ehl-i Sünnet Kelamında Eşariyye Mektebi**, Ankara, 1961.

DOĞAN, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Rehber yay. , Ankara, 1990.

EBU HANİFE, Numan b. Sabit, **el- Fıkhu'l- Ekber**, çev. Mustafa Öz, İstanbul, 1992.

EBU SELEME ES-SEMERKANDİ, **Akaid Risalesi**, haz. Ahmet Saim Kılavuz, İstanbul, 1989.

ECER, Ahmet Vehbi, **Büyük Türk Alimi Maturidi**, Yesevi Yay. , İstanbul, 2007.

— **Türk Din Bilgini Maturidi**, Ankara, 1978.

EMİN, Ahmed, **Zuhru'l-İslam**, Kahire, 1960.

FİĞLALİ, Ethem Ruhi, **Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine: Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış**, AÜİFD, XXV, Ankara, 1981.

— **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, Muğla, 1999.

FİRUZABADİ, Ebu Tahir Mecmuddin Muhammed b. Yakup eş -Şirazi, **Kamusü'l-Muhit**, trc: Ahmet Asım Efendi, İstanbul, 1305h

GAZALİ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, **el-İktisad fi'l İ'tikad**, nşr. İbrahim Çubukçu ve Hüseyin Atay, Ankara, 1962.

GÖLCÜK, Şerafeddin, **Kelam Tarihi**, Esra yay. , İstanbul, 1998.

GÖLCÜK, Şerafettin; TOPRAK, Süleyman, **Kelam**, Tekin Dağıtım, Konya, 2001.

GÜNAY, Ünver; GÜNGÖR, Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri, 1998.

HABENNEKE, Abdurrahman Hasan el- Meydanî, **el- Akaidü'l- İslamiyye ve Üsüsüha**, Dimaşk, 1988.

HACİMÜFTÜOĞLU, Nasrullah, **Kur'an'ın Belağatı ve İ'cazı Üzerine**, Kültür Eğitim Vakfı Yay. , Erzurum, 2001.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslam Peygamberi Hayatı ve Eserleri**, çev. M. Sait Mutlu, İstanbul, 1966.

HANEFİ, Hasan, **mine'l Akide ile's-Sevre**, Beyrut, 1988.

HİZMETLİ, Sabri, **İslam Tarihi**, Ankara, 1995.

IŞIK, Emin, **Kur'an'ın Getirdiği**, Hareket Yay. , İstanbul, 1974.

IŞIK, Kemal, **Maturidi'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı**, Fütüvvet Yay. , Ankara, 1980.

— **Mutezile'nin Doğuşu ve Kelamî Görüşleri**, Ankara, 1967.

İBN FUREK, Ebu Bekir Muhammed b. Hasan, **Mucerredu Makalati'l- Eşari**, Thk. Daniel Gimaret, Beyrut, 1987.

İBN HİŞAM, Celaledin Abdülmelik b Hişam, **es-Siratü'n-Nebeviyye**, nşr. Mustafa es Saka vd. , Mısır, ty.

İBN MANZUR, Ebu'l Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, **Lisanu'l Arap**, Beyrut, 1990.

İBN TEYMIYYE, Ebu'l Abbas Takiyud'din Ahmed, **Kitabu'n Nübüvvat**, Beyrut, 1985.

İBN SİNA, **eş-Şifa (İlahiyat)**, Kahire, 1960.

İMAMOĞLU, Ragıb, **İmam Ebu Mansur el-Maturidi ve Te'vilat'ül-Kur'an'daki Tefsir Metodu**, Ankara, 1991.

İSFAHANİ, Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed, **el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an**, Beyrut, 1990.

İslam Ansiklopedisi, M.E. B. yay. , İstanbul, 1979.

İZMİRLİ, İsmail Hakkı, **Yeni İlm-i Kelâm**, İstanbul, 1341h.

İZUTSU, Tashihiko, **Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar**, çev: Selahaddin Ayaz, İstanbul, t. y.

KÂTİP ÇELEBİ, **Keşfu'z-Zunûn**, İstanbul, 1941–1943.

KILIÇ, Recep, **Hz. Peygamberin Hayatından Davranış Modelleri**, Ankara, 1997.

KOÇYİĞİT, Talat, **Hadis Usulü**, Ankara, 1975.

— **Hadisçilerle Kelamcılar Arasında Münakaşalar**, Ankara, 1969.

KUTLU, Sönmez, **İmam Maturidi ve Maturidilik**, Ankara, 2003.

- **Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri**, Ankara, 2002.
- KUTLUBOĞA, Zeynuddin Kâsım, **Tâcu't-Terâcîm Fi Tabakati'l-Hanefiyye**, Bağdat, 1962.
- MATURİDÎ, Ebu Mansur Muhammed. B. Muhammed, **Te'vilatü'l Kur'an**, Ragıp Paşa Ktp, No: 33/36.
- **Kitabü't-Tevhid**, nşr. Fethullah Huleyf, Beyrut, 1970.
- **Kitabü't-Tevhid**, trc. Bekir Topaloğlu, İsam yay. , Ankara, 2003.
- **İslam Akaidine Dair Eski Metinler** (Tevhid Kitabı ve Akaid Risalesi), çev. Yusuf Z. Yörükan, İstanbul, 1973.
- MAVERDÎ, Ebu'l Hasan Ali b. Ebu Mansur Muhammed, **İ'lamu'n-Nübüvve**, ta'lik: M.M Bağdadi, Beyrut, 1987.
- MUSTAFİZ, Muhammed er-Rahman, **İmam Maturidi'nin Te'vilatu Ehli's-Sünne'sine Önsöz**, Bağdat, 1983.
- MÜSLİM, Ebi Hüseyin Müslim b. Haccac, **Sahih-i Müslim**, Çağrı yay, İstanbul, 1992.
- NECCAR, Abdulvehhab, **Kasasu'l Enbiya**, Beyrut, 1990.
- NESEFÎ, Ebu'l Muin Meymun Muhammed, **Tabsıratu'l-Edille**, Thk. Hüseyin Atay, Ankara, 1993.
- **Bahru'l-Kelam fi Akaidi Ehli'l-İslam**, Konya, 1911.
- OLGUN, İbrahim, **Türkçe- Farsça Sözlük**, Ankara, 1977.
- ÖZARSLAN, Selim, **İslâm'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi**, Kitap Dünyası, Konya, 2001.
- **Mâtürîdî Kelâmcısı İbn Hümâm'ın Kelâmî Görüşleri**, Ankara, 2003.
- **Kelâmda Tevbe**, Ankara, 2003.
- ÖZCAN, Hanefi, **Maturidi'de Bilgi Problemi**, İstanbul, 1998.
- **Maturidi'de Dini Çoğulculuk**, İstanbul, 1999.
- ÖZVARLI, Said, **Kelamda Yenilik Anlayışı** (XIX. Yüzyıl Sonu X X. Yüzyıl Başı), TDV Yay. , İstanbul, 1998.

PEZDEVÎ, Ebu Yusr Muhammed, **Usulu'd-Din (Ehl-i Sünnet Akaidi)**, Çev. Şerafeddin Gölçük, İstanbul, 1980.

RAHMAN, Fazlur, **Ana Konularıyla Kur'an**, çev: Alparslan Açıkgenç, Ankara, 1987.

RAZÎ, Fahreddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, **Kitabu'l-Muhassal (Kelam'a Giriş)**, çev. Hüseyin Atay, Ankara, 1978.

— **Mefatihü'l Gayb**, İstanbul, 1307- 1308h.

REŞİD, Rıza, **el-Vahyu'l-Muhammedi**, Beyrut, 1971.

SABUNÎ, Muhammed Ali, **en- Nübüvve ve'l- Enbiya**, Dimaşk, 1989.

SABUNÎ, Nureddin, **Maturidiyye Akaidi**, çev. Bekir Topaloğlu, DİB. Yay. , Ankara, 1979.

SARIKAYA, Saffet, **İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler**, Isparta, 2001.

SİNANOĞLU, Mustafa, **Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet**, İstanbul, 1995, s. 260.

SOYSALDI, H. Mehmet, **Nüzûlünden Günümüze Kur'ân ve Tefsir**, Elazığ, 1998.

SUYUTÎ, Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, **el-Hasaisu'l-Kübra**, Mısır, 1967.

ŞEHRİSTANÎ, Ebu'l Feth Muhammed b. Abdülkerim, **el-Milel ve'n-Nihal**, Kahire, 1968.

TABERÎ, Muhammed b. Cerir, **Camiu'l-Beyan Te'vili'l-Kur'an**, Beyrut, 1978.

TAFTAZANÎ, Saduddin Mesud b. Ömer, **Şerhu'l-Makasid**, nşr. Abdurrahman Umeyra, Beyrut, 1989.

— **Şerhu'l-Akaid (Kelam İlmi ve İslam Akaidi)**, haz: S. Uludağ, İstanbul, 1982.

TOPALOĞLU, Bekir, " beyine" mad., **DİA**, İstanbul, 1992.

TUNÇ, Cihat, **Kelam İlminin Tarihçesi ve İlk Kelam Okullar**, Kayseri, 2001.

YAZICI, Nesimî, **İlk İslam Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 2002.

YAZIR, Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul, 1970.

YÜKSEL, Emrullah, **Kelam Dersleri**, Ankara, 1986.

ZEMAHŞERÎ, Mahmud b. Ömer b. Muhammed b. Ahmed, **Tefsiru'l- Keşşaf an Hakaiku't- Tenzil ve Uyunil Ekavil fi Vucuhi't- Tevil**, thk. Abdurrezzak el Mehdi, Daru't- Türesi'l- Arabî, Beyrut, 1997.

ZUHAYLÎ, Vehbi, **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, İstanbul, 1991.

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı : Kenan GİLGİL
Doğum Yeri ve Yılı : İslahiye- 1979
Medeni Durumu : Evli
Telefon : 0 342 4731233- 0 537 2703565
Adres : Burç Karakuyu mah. camii lojmanı no: 34 Şahinbey / Gaziantep
E-mail : gilgil99@msn.com

EĞİTİM DURUMU

2005- 2008 : Yüksek Lisans, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kelam Bilim Dalı, Elazığ.
2002- 2008 : Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi , Kamu Yönetimi, Eskişehir.
2000- 2004 : Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Elazığ.
1992- 1999 : Ömer Özmimar İmam Hatip Lisesi, Gaziantep.
1985- 1990 : Sakçagözü İlköğretim Okulu, Sakçagözü, Nurdağı, Gaziantep.

Yabancı Dil : Arapça, İngilizce.
İş Durumu : Şahinbey İlçe Müftülüğünde İmam - Hatip olarak görev yapmakta.